

№16

ԻՈՐՆ

ՊԱՇՏՈՆԱԹԵՐԹ
ԱՏՐԻԱՐՋՈՒԹԵՄՆ
ՀԱՅՈՓ
ՆՐՈՒՍԱՂԷՄԻ

ԾԸ ՏԱՐԻ

Ժ-ԺԱ-ԺԲ

1984

ՄԻՈՒ

ԱՄԱՍԳԻՐ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ - ԳՐԱԿԱՆ - ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՊԱՇՏՈՆԱԹԵՐԹ ԵՐՈՒՍԱԿԼԵՄԻ ՀԱՅ ՊԱՏՐԻԱՐԿՈՒԹԵԱՆ

ԾԸ. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

1984

Հոկտեմբեր - Նոյեմբեր - Դեկտեմբեր

Թիւ 10-11-12

1984

October - November - December

No. 10-11-12

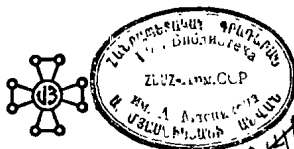
SION

VOL. 58

A MONTHLY OF RELIGION, LITERATURE AND PHILOLOGY
OFFICIAL PUBLICATION OF THE ARMENIAN PATRIARCHATE, JERUSALEM

Proprietor: His Beatitude the Armenian Patriarch of Jerusalem

2001

1840-869
1939 թ. հ
201-98

St. James Press, Jerusalem

ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ԿՈՆԴԱԿ

ՔՐԻՍՏՈ ԱԻԱՆԴ ՍԻՐՈՑ ՈՂՋՈՅՆ ԵՒ ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ ԿԱԹՈՂԻՈՍՈՒԹԵԱՆ, ՊԱՏՐԻԱՐԳՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅՈՑ ԵՐՈՒՍԱՂԵՄԻ, ՊԱՏՐԻԱՐԳՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅՈՑ ԹՈՒՐԿԻՈՅ, ԱՐԲ-ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՑ, ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՑ, ՎԱՐԳԱՊԵՏԱՑ, ՔԱՀԱՆԱՅԻՅ, ԹԵՄԱ-ԿԱՆ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՈՅ, ԹԵՄԱԿԱՆ ԵՒ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ՀԱՄԱՅՆՔԱՅԻՆ ՎԱՐՁՈՒԹԵԱՆՅ, ԵՒ ՀԱՄԱՅՆ ՀԱՒԱՏԱՅԵԱԼ ԺՈՂՈՎՐԴԵԱՆ ՀԱՅՈՑ:

Գոնութիւն եւ փառք նախախնամող մեր Աստուծոյ, որի կենցառար հովանոյ ներքոյ, շին ու պայծառ մեր աղօթքի Տները Սուրբ Հոգոյ շնորհներն են բաշխում մեր հաւատարմութեամբ ժողովրդին ի Հայաստան եւ ի սփիւռք աշխարհի:

Երջանիկ ենք հաստատելու, թէ մեր երջանկայեացաւ եկեղեցական հայրերի հեղինակած ու կարգաւորած պաշտամունքային եւ սրբազան պատարագի արարողութիւնները մեր օրերին առաւել քաղցրանում ու ներշնչի են դառնում բազմաթիւ ներգաւթնակ երգեցողութիւններով: Սրբազան երաժշտութիւնը առանձին հմայք ու հոգեպարար շունչ է հաղորդում աղօթքի խօսքին: Այդպիսին է մանաւանդ մեծն Կովստա վարդապետի պատարագի երաժշտութիւնը, գնահատուած թէ՛ մեր ժողովրդի եւ թէ ալլազգի երաժշտագէտների կողմից իբրեւ բարձրարժեք ստեղծագործութիւն: Մեր Եկեղեցում սիրուած ու գնահատուած է նաեւ Մակար Եկմալեանի պատարագը՝ քաղցր-օրէն հնչող մեր եկեղեցիների կամարների ներքեւ:

Այսօր, Մենք մի բարի լուր ունենք բերելու բոլորիդ, որ մեր Եկեղեցին հարստացաւ պատարագի նոր յորինուած մի երգեցողութեամբ, որի հեղինակն է շնորհալի երաժիշտ, երկաթ սարիներից ի վեր Սուրբ Էջմիածնի Մայր Տաճարի հմուտ խմբավար Խաչէն Մեխակեանը:

Երեք տարիների սწնայան աշխատանքի արդիւնք է սոյն գործը, յորինուած հայ հոգեւոր երաժշտութեան ոգով, ազգային մշտնջող զգացողութեամբ եւ հաւատքով մեր եկեղեցական աւանդներին ու հոգեւոր մթնոլորտին:

Մենք մօտիկից հետեւած լինելով պատարագի սոյն երգեցողութեան ստեղծագործական ընթացքին եւ տեղեկ դառնալով Հայաստանի հեղինակա-

ւոր երաժշտագէտների բարձր զնահասանքին, այսու մեր կոնդակով արժանում ենք եւ յանձնարարում մեր Եկեղեցու թեմակալ առաջնորդներին ու հոգեւոր հովիւներին, որ սոյն գործը ընդունելի թարբերակ նկատուի ցարդ նուիրագործուած՝ պատարագի երգեցողութեանց շարքին եւ կատարուի Հայաստանեայց Եկեղեցիներում իբրեւ խորհնեան պատարագ:

Մենք շնորհաւորում ենք հեղինակին եւ օրհնում մրա երաժշտական տաղանդի սոյն արգասիքը:

Թող հայոց աղօթքի Տներում յաւերժ ազատ ու լուսաւոր հնչի սուրբ խօսքն ու երգը մեր անմահ պատարագի խորհրդի:

“Սաղմոս ասացէ՛ք Աստուծոյ մերում, սաղմոս ասացէ՛ք թագաւորին մերում, սաղմոս ասացէ՛ք: Թագաւոր մեծ ի վերայ ամենայն երկրի Աստուծ է, սաղմոս ասացէ՛ք մմա իմաստութեամբ” (Սաղմ. ԽԶ. 7-8): Ամէն:

Արամ Բեգլարյան

ԿԱՌԱՐԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

Տուաւ կոնդակս ի 20 Հոկտեմբերի

1984 Փրկչական ամի,

եւ ի տումարիս Հայոց ՌՆԼԳ

ի մայրավանս Սրբոյ Էջմիածնի:

Հմբ. 1982

ՓՈԽԱՆ ԽՄԲԵԳՐԱԿԱՆԻ

ԲԱՐԵԿԱՐԳՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՑ. ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

Հայրապետական սրբատառ Կոնդակը, 1 Օգոստ. 1937 թռակիր, բարեկարգութեան հարցը կը դնէ պաշտօնական և հանրական գետնի վրայ, առարկայ՝ ընդհանուրին հետաքրքրութեան, նոյն ատեն և ձեռնհասներու հետաքննութեան, ժողովական և հայրապետական վերջնական վաւերացման յանձնուելէ և գործադրման ենթարկուելէ առաջ:

Բոլորովին անակնկալ մը չէր անշուշտ հարցը մեզ համար, նոյնիսկ այս ձևին մէջ. ունէինք ծանօթութիւններ՝ հայրապետական վերջին ընտրութեան ատեն կատարուած ձեռնարկութեանց մասին. ունեցեր էինք ատոր վերաբերեալ անպաշտօն թղթակցութիւններ. նուիրակ Գարեգին Սրբազան ևս հազորդած էր մեզի մանրամասնութիւններ անոր վերաբերմամբ. բայց Կոնդակը և իրեն կցորդուած Զեկուցումը խնդիրը կը դնեն իր ամբողջ լոյսին մէջ:

Ժամանակը և ժողովուրդին ընդհանուր մտայնութիւնը յարմար էին արդեօք սեղանի վրայ հանելու համար այժմ այս հարցը: Ասիկա չէ բնաւ որ պէտք է հետաքրքրէ զմեզ. խնդիրներ կան որոնց առջև իմաստութիւն է խորհիլ. «Հրաման ի Տեառնէ», և սկսիլ զործի: Եւ յետոյ, ո՞վ պիտի կրնար ըսել թէ աշխարհի այս վիճակին և մեր ժողովուրդի կեանքին այս դրութեան մէջ, ե՞րբ է կամ ե՞րբ պիտի գոյ յարմարագոյն ժամանակը. ու դարձեալ, ի՞նչպէս պիտի հնար ըլլար ըսել թէ վաղը կամ ապագան գործին համար աւելի նպաստաւոր մտայնութիւն մը պիտի կարենար պատրաստել:

Բոլորովին ստոյգ կէտեր չեն թերևս ատոնք: Բայց կան երկու կէտեր, որոնց ստուգութիւնը բացարձակ է մեր տեսութեամբ: Ասոնցմէ առաջինը ա՛յն է թէ Բարեկարգութիւնը՝ զայն մեր նախորդ Խմբագրականին մէջ («Սիւն», 1937, Սեպտեմբեր, էջ 261—263) բացատրած կերպով հասկնալով նոյնիսկ, անհրաժեշտութիւն է թէ՛ իրականութեան և թէ՛ հասարակաց զգացման մէջ. իսկ երկրորդը՝ սա անարկու ճշմարտութիւնը թէ մեր Եկեղեցւոյ հակառակորդները, ներսէն թէ դուրսէն, մօտէն թէ հեռուէն, իրենց համար ամենէն յարմար ժամանակը նկատած են ներկան՝ վատուած կարծուած հաստատութեան մը դէմ լարելու համար իրենց հնարքներուն ամբողջ սարուածքը:

Ատոր համար անա անհրաժեշտ է բարեկարգութիւնը. թէ՛ եղած և զգացուած պէտքին զոհացում տալու և թէ՛ դարանամտութեանց դիմագրել կարենալու համար: Իսկ ասո՛ր համար նոյնիսկ՝ պէտք կայ գործելու վերին աստիճանի զգուշութեամբ, զգաստ հազուով և լուրջ միջոցներով:

Նուիրական բայց — չքաշուինք ըսելէ — նոյն ատեն ծանրակշիռ հարց

է որ կը դրուի մեր առջև. հարկ է անոր մօտենալ երկիւլաժութեամբ և իմաստութեամբ միանգամայն:

Հայրապետական Կոնգակը մեր Եկեղեցիին ողիին կցորդ ամենէն մեծ սկզբունքն է որ կը յայտարարէ, երբ կ'ըսէ թէ «Եկեղեցին նոյն ինքն հաւատացեալներու բազմութիւնն է, որ իր հաւատքին վերաբերեալ պէտքն ու կարիքը ինքնին զիտէ և կը տնօրինէ եկեղեցական ժողովներէ սահմանուած ին համառոտ»: Այս վսեմ սկզբունքը մտածուած և բանաձևուած է այնպիսի ժամանակներու մէջ, երբ մեր ժողովուրդը իր հաւատքին զգացումն ու զիտակցութիւնը ունէր լրիւ. և այս պատճառաւ իրաւունք կը համարուէր որ ամբողջ ժողովուրդը, այսինքն իր ներկայացուցիչները, հոգևորական և աշխարհական միասին, քննէին և տնօրինէին հաւատքի կարիքները:

Արդար է այդ սկզբունքը, պայմանաւ սակայն որ անոր զործադրիչները ջերմ լինին իրենց հաւատքին մասին, սիրեն իրենց կրօնքն ու Եկեղեցին, և անոնց հանդէպ տածեն անկեղծ և անվերապահ նախանձախնդրութիւն: Հաւատացեալը միայն կրնայ ճանչնալ իր հաւատքը և տնօրինել անոր պահպանութեան միջոցներն ու պայմանները: Հետեւաբար, երբ ժողովուրդով կը հրաւիրուինք բոլորուելու շուրջը սեղանի մը, որուն վրայ դրուած է մեր հաւատքին վերաբերեալ կարգ մը կէտերու նկատառման գործը, պէտք է նորոգենք մեր մէջ հաւատացեալ հայութեան այն կեանքը, որուն պտուղն է մեր Եկեղեցին:

Ստոյգ է թէ հանրային նկատառման ներկայացուած կէտերուն մէջ չկան հաւատոյ էական մասունք, այսինքն դաւանութեան սկզբունքներ, որոնք անփոփոխելի են անշուշտ. բայց ժամակարգութեան, ծէսերու, արարողութեանց, պաշտամունքի, բարեպաշտական կենցաղի, եկեղեցական և ամուսնական կարգ ու կանոնի վերաբերեալ այդ կէտերն ալ, որոնք կը կազմեն տարրերը կատալոսի բարեկարգութեան, պահպանակներն են հաւատքի կեանքին, և անոնց մասին ևս խորհրդածելու և տնօրինութիւններ կատարելու համար անհրաժեշտ է լրջութիւնը, որ հաւատքէն միայն կը բխի:

Անցնելով Կոնգակին յարակից Զեկուցումին, տարակոյս չկայ թէ իսկապէս ծրագիր մը ըլլալէ աւելի, հարցարան մըն է ան, կազմուած՝ Գերագոյն Հոգևոր Խորհուրդին և Յանձնաժողովին կողմէ, նպատակ ունենալով դիւրացնել հանրային կարծիքը և ժողովական տեսութիւնները մշակելու և հաւաքելու գործը: Իբրև ձեռնարկ, նման է անիկա այն շխատանքին՝ որ Հոգեւոյ Տ. Եղիշէ Դուրեան Սրբազանի Կ. Պոլսոյ պատրիարքութեան շրջանին կատարուեցաւ Կեդր. Կրօն. Ժողովոյ կողմէ, 1910ին, բայց պատրիարքական հրաժարումին, Կիլիկեան արհաւիրքին և յետոյ ևս այլպէս շփոթ պարագայից պատճառաւ մնաց անհետանք:

Գերագոյն Հոգևոր Խորհուրդը զնահատելի լայնմտութիւնը ունեցած է այդ հարցարանին մէջ տեղտեղ հիւսելու զանազաններու կողմէ յայտնուած գաղափարներն ալ՝ ինչ ինչ խնդրոց մասին, պարզապէս ցոյց տալու համար թէ ինչ խորհած են և կը խորհին ոմանք կամ շատեր: Այդպէս ընելով, իր նպա-

տակը չէ բնաւ, և չի կրնար եղած ըլլալ երբեք, անոնց միջոցաւ հարկադրիչ ազդեցութիւն մը ի գործ դնել միտքերու վրայ, որոնք, ժողովական խորհրդակցութեամբ կամ անձնական խորհրդածութեամբ, ազատ են միշտ ներկայացնելու իրենց տեսութիւնները և կարծիքները, ողջմտութեան, պատշաճութեան և կրօնական ոգւոյ վայելչութեան սահմանին մէջ անշուշտ:

Յանկալի է այս տեսակէտով ամէն հոգածութիւն, որպէսզի գործը ընթանայ իրեն համապատասխան կանոնաւորութեամբ, և տեղի չտայ թեթիւ մտքի և բարբի արտայայտութեանց:

Ըսինք թէ այս Զեկուցումը ծրագիր մը չէ. ծրագիրը ի վերջոյ պիտի կազմուի, հանրային կարծիքը հաւաքուելէ, դասաւորուելէ և կրօնական և եկեղեցական գիտութեանց հմուտ անձերու կողմէ մասնադիտական քննութեան մը ենթարկուելէ ետքը: Գերագոյն Հոգևոր Խորհուրդին և Նուիրապետական Աթոռներու տեսութեանց հետ՝ ներկայացուելու համար Ազգային-եկեղեցական Ժողովին վաւերացման, և հայրապետական հաստատմամբ օրինականանալու համար վերջնականապէս:

Կը տեսնուի, ահաւասիկ, թէ Մայր Աթոռոյ հոգևոր վարչութիւնը ամէն ինչ տնօրինած է իմաստութեամբ և համաձայն մեր եկեղեցւոյ կանոնական ըմբռնումներուն:

Այս կերպով է որ գործը կրնայ աւնուլ օրինական ընթացք և արդիւնաւորուիլ ըստ արժանւոյն:

Ենթադրաւ միայն կրնանք լինիլ Ն. Ս. Օծութեան, Ամենայն Հայոց Սրբազնագոյն Հայրապետին, որ իր այնքան սրտմաշուք հոգերուն մէջ ժամանակ և պատեհութիւն կը գտնէ, օգտուելով կրօնական ազատութեան տեսակէտով հայ հայրենիքի մէջ այժմ գոյութիւն ունեցող օրէնքներէն, ձեռնարկելու իսկապէս կարևոր գործի մը, որուն անհրաժեշտութիւնը շատոնց զգացուած էր և գործադրութիւնը պատեհ ժամանակի յետաձգուած:

Մեզի համար յատկապէս ուրախառիթ է դիտել, որ հոգևորականներու կրթութեան և ժողովուրդի կրօնական դաստիարակութեան տեսակէտը, զոր մեր նախորդ թիւի խմբագրականին մէջ մատնանշած էինք իրրև նախապայման եկեղեցական բարեկարգութեան, միևնոյն կարևորութեամբ նկատի առնուած է այս Զեկուցումին մէջ. ինչքան թէ հանրային կարծիքը ևս զլիսովին ըմբռնէր գայն, ըստ այնմ հետեանք տալու համար:

Ամէն պարագայի մէջ, բախտորոշ է այս հարցին մեզի հարկադրած կացութիւնը: Ամէնուս պարտականութիւնն է ընդունիլ այս ձեռնարկը իրրև ամենէն բարի պատեհութիւնը մեր Սուրբ եկեղեցիին շուրջը յառաջ բերելու համար ժողովրդական սուրբ ոգևորութիւն մը և աշխատելու վերագործութիւն, վերածաղկումին և վերականգնումին այն Հաստատութեան, որ մեր անմահ նախնիքներէն մեզի հրիտակուած ամենէն մեծ և պատուական ժառանգութիւնն է:

(«Սիոն», 1937 Հոկտեմբեր)

ԹՈՐԳՈՄ ՊԱՏՐԻԱՐԺ

(Շարունակելի՝ 2)

ԿԵՂՇԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ

Միղճերն ու մոլորթիւնները բազմազան են և բազմակիւիւ: Ընդհանրապէս թիւններուն նման: ԶԷ՛ որ մեղքը հիւանդութիւններուն նման: Ու քանի որ կը գիտակցինք հոգիին մարմին վրայ ունեցած գերակայութեան, կ'արժէ որ նոյնքան պզգանքով նայինք մեր հոգիները — մեր լաւագոյն մասը կամ կէսը — բնաւորող — և հիւժող — մեղքերուն, և խորհինք նոյնքան ազգու միջոցներու մասին՝ ձերբազատուելու համար անոնցմէ:

Քրիստոս իր ներկաւոր կեանքի օրերուն ալ, բնականաբար, բազմաթանկ մեղքեր նշմարեց զինք շրջապատող մարդերուն մէջ: Ինչպէս իր կտրապահն ու մկրտիչը՝ ինք ևս յորդորեց բազմութիւնները զղջումի ու ապաշխարութեան: Մարդոց հոգիներուն վրայ մեղքին միանձնան ու անարգ տիրակալութիւնը յաճախ ընդվզումի մատնեց զինք: Բայց Ան մեղքի բոլոր տեսակներէն ամենէն աւելի խիստ կերպով խորանեց ու դատապարտեց կեղծաւորութիւնը, որ այդ օրերուն քարիւսեցիներու կենցաղին խորակառն յատկանշին էր դարձած: Իր քննադատութեան ամենէն սուր ալաքները ուղղուեցան իրենք զիրենք օրինապահ ու Տիրամանջ գաւառող հրէութեան այդ դատապարտի:

Արդարեւ, մեր օրերուն ալ, կեղծաւորութիւնը մարդոց մէջ ամենէն աւելի ճարտար, քողցկիւղի նման հաւաքակալութիւնները մոլորեցնող ու թունաւորող մոլորթիւնն է: Որքան շատ է թիւը անհատներու, որոնց գործն ու խօսքը իրար հետ համաձայն, իրարու լրացուցիչ ըլլալու փոխարէն՝ զիրար հերքող, հակառակ հայ բնականութեւ վրայ կեցող երեոթներ կը պարզեն: Որոնց չուրթերը մեղք ու չաքար կը բուրեն, բայց սիրտը հնոց է հեռի ու նախանձի: Որոնք գիտեն իրենց թակարդները աշխարհի ճարտարներէն լաւիւ միամիտ մարդերու անփորձ քայլա-

րուն առջև ու ճերմակ պատմուճանի տակ իրենց հոգիի մերկութիւնը ծածկուծ՝ կարմիր դաւար լարել ուրիշներու գլխուն:

Ս. Գրաւիան մեկնելէն, Քրիստոսի դատաւորութեան տեսն զինք շրջապատողներուն նկատմամբ Անոր որդեգրած կեցուածքը, հոգեկան ներքին արժանաւորութիւնը երեակայիւ փորձելու տանն, սխալած չեն, երբ իր հոգին ամենէն աւելի խոր խոցող սուրը կը կարծեն գտած ըլլալ Պետրոսի ուղարկումին մէջ: Օտարէն, անծանօթէն, մեր շրջանակէն հեռու մարդերէն չարիք աւ դաւադրութիւն աւելնակալ՝ դիւրին է ու տանելի: Թշնամիէն՝ արդէն իսկ բնական ու ակնոյննելի: Սակայն աշակերտէ ու մտերմէ մը, մանաւանդ տարիներով հաջող ու բնականաբար բաժնած սիրելի՞ մը՝ դժուարակիր է ու անմարտելի:

Արդարեւ, ինչպէ՞ս ի խոր շխոցուէր սիրտը մեր Տիրոջ, երբ հարուածը — բանաւորը յաճախ կը գերազանցէ նիւթականն ու ֆիզիքականը — կոտոր առաքելական դատուն ամենէն փորձեալն ու կարկառուն դէմքէն, որ իր հաւատքին չափ գոցեց իր տարիքին քերտումով այդ մարդին մէջ երիցադոյն կը համարուի, և որուն անունը Սիմոն Պետրոսի (= ժայռ) փոխած էր Ան: (Այս ալ պապոյցներէն մին Աստուծոյ Որդւորութեան, Երկնաւոր Թագաւորի իր հանգամանքին. վասնզի, ինչպէս Հին Ուխտէն գիտենք, Աստուած կամ Թագաւոր մը միայն իշխանութիւն ունէր մարդոց կամ իր հպատակներուն անունները փոխելու — յիշել Աբրահամի, ինչպէս նաև Նորուգոգոհնաւոր արքայի և Դանիէլ մարգարէի պարագանքը):

Կեղծաւորութիւնը աստիճանական մէկ երանգը կամ զլիազորուած ձևը կրնայ համարուիլ: Կեղծաւորը ճշմարտութիւնը ընդոտնող կամ անոր կոնակ դարձնող, սուտին ու պատիւին օգտագործումով իր կեանքը վարող, դայն երջանկացնել թէ և առանց տեղական ու դրական արդիւնքի — փորձող անհատն է:

Իր բարեպաշտութեամբը սոնքացող անհատէն աւելի փորձառուի ու անապանի անձնաւորութիւն դժուար է երեւակայել: Իր կարծեցեալ բարեմասնութիւն-

ԱՊԱՇԽԱՐՈՒԹԻՒՆ

«Ապաշխարեցե՛ք, զի մերեկալ է
արքայութիւնն Աստուծոյ»
(ՄԱՍԹ. Գ. 2 եւ Դ. 17)

Այսպէս արտայայտուեցաւ «մարգարէից գերագոյն» կոչուած մեծ սուրբը, Թորգանանու անապատին մէջ քրիստոնէութեան արշալոյսին: Նո՛յնը պատգամեց նաև Աստուածորդին, իր առաքելութեան սկզբնաւորութեան:

Արդարեւ, Քրիստոսի Աւետարանը կը բացուի ապաշխարութեան սրտառուչ կոչ-պատգամով:

Ու կը զննե՛ք հարցը: Այնքա՞ն էական է ապաշխարութիւնը, որ կ'արժանանայ Աւետարանի առաջին թելադրանքը ըլլալու իրաւունքին:

Ապաշխարեցե՛ք տարած՝ ու վերացական յղացք մը նկատուած է շատերէն, իբրեւ ճգնաւորներու եւ միայնակեացներու վերապահուած ապաշխարութիւն մը: Ոմանց համար, ապաշխարութիւնը կը կայանայ չոր ունակութենէ մը հրաժարելուն կամ ճաշերէ եւ կամ քնանալէ առաջ աղօթք մը մրմնջելու սովորութեան կիրարկումին մէջ միայն: Մարդիկ աւտոնք, հեռու՝ բառին թելադրած խոր ու ամբողջական իմաստին պարագրկումէն:

Ապաշխարած չեն կրնար համարուիլ նմանապէս յաճախ Տիրոջ Տունը այցելող ու Անոր կենդանարար Մարմինն ու Արիւնը ճաշակող բոլոր անհատները:

Ապաշխարութիւնը իր լայնագոյն առումով կը նշանակէ ներքին, հոգեկան փոփոխութիւն կամ նորոգում, որբիչ եւ բարդ բառով մը՝ հոգեփոխութիւն:

Այդպիսի հոգեփոխութիւն մըն էր զոր ունեցան, օրինակ, Պետրոս եւ Ան-

դրէաս եղբայր առաքելներն ու Զերեդեան եղբայրները երբ, ընդառաջելով Տիրոջ կոչին, ձգեցին զորք ու ընտանիք, սպասուորները ըլլալու համար Երկնքի Թագաւորութեան: Նոյն վիճակէն անցաւ Ս. Պողոս՝ Դամասկոսի ճամբուն վրայ:

Նոյն շրջափոխութենէն անցան նաև Օ. Օգոստինոս եւ Ֆրանսիս Ասսիզացին:

Աւետարանական վերոյիշեալ պատգամին հնազանդած ըլլալու համար, մարդ պէտք է ճշդէ իր դիրքն ու յարաբերութիւնը 1) Աստուծոյ, 2) իր ընկեր արարածներուն եւ 3) նիւթական կամ ֆիզիքական աշխարհին նկատմամբ:

1) Աստուծոյ հետ յարաբերութեան մէջ ըլլալ — միջոցը աղօթքն է — էական պայման է քրիստոնէին: Եթէ իր կապը, հաղորդակցութիւնը իր երկրային հօրը հետ իւրոյ անհատը իրաւամբ ապերախ կը նկատուի, որքա՞ն ապերախ է այն անձը, որ կարիքը չի զգար իր շնորհակալութիւնը հանապաղ յայտնելու ճարտար Պարգեւատուին:

2) Մեր ընկեր արարածներուն հետ մեր յարաբերութիւնէն է որ կախում ունի մեր ընտանեկան, ընկերային ու, աւելի մեծ չափերու վրայ, համայնքային կիսնքի խաղաղութիւնն ու գործոց բարեութիւնը: Զուր տեղը չէ որ դԱՍՏԱՌԱԸՍՈՒԹԻՒՆը պատգամէն անմիջապէս ետք մեղի տրուած է մեր ընկերը — այսինքն բոլոր մարդերը — մեր անձին պէս սիրելու պատգամը:

3) Այս կէտին ներքեւ առաւելաբար կ'իմացուին մեր մարմինն ու մամոնան: Առաջինը — «Եկեղանի Տոճար Աստուծոյ» նկատուած եւ անոր պղծումը ծանրօրէն խորանուած Հիթանոսներու Առաքելին կողմէ — «ղլխախուսութենէ հեռու պահելու, ուրիշ խօսքով՝ բարոյապէս մաքրուի ապրելու, իսկ երկրորդը, Աւետարանի անիրաւ Տնտեսին նման, մեր հոգեւոր փրկութեան ծառայեցնելու իմաստութիւնը երեք պէտք է որ հեռանայ մեզմէ:

Պարապ տեղը չէ որ վերեւի բնաբանին մէջ յիշուած է Երկնքի Արքայութիւնը: Վստնգի ապաշխարութեան ճամբով է միայն որ կրնանք ժառանգել զայն:

ԿԵՆՈՐԿ Ս. ՃԻՆԻՎԻԶԵԱՆ

ները ուռեցնելու, անպայման հրապարակելու փութանք անձը երբեք չի՞ մտածեր թէ իր այդ արարքով հասած եղաւ առհասարակ գոռոզութեան ու մեծամտութեան, այսինքն՝ հպարտութեան, այսինքն՝ մարդուն կողմէ գործուած առաջին — կամ առաջին մարդուն կողմէ գործուած — ծանրակշիռ ու մահացու մեղքին:

ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆԱԿԱՆ

ՏԵՍԱԿԱՆ ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՅՅԵ. ԵՐԵԱՆՑՈՒԹԵԱՆ ՀԻՆ ԿԱՆՈՂ. —

Թէև պաշտպան կանգնեցանք անտիպան մանուկներու մկրտութեան վաւերականութեան, սակայն պարտինք նոյն ատեն յիշել նաև թէ նախկին Եկեղեցիներուն մէջ քրիստոնէութեան հետեւողները ժամանակ մը պատրաստութեան վիճակի մէջ կը ապաստէին երեսներուն կարգին, և պատրաստութիւնը վերջանալէն յետոյ միայն կ'ընդունուէին աւագանէն: Այժմ իսկ կրնան ներկայանալ առաջինի առիթներ, երբ հափառած անձեր ուրիշ կրօնքներէ մեր Եկեղեցին զան, ու այն ատեն աղբարիներուն համար կարելի է խնդիր ընել թէ պատրաստութեան ի՞նչ պայմաններ կան, և ի՞նչ են այն պայմանները զոր պէտք է ցոյց տայ մկրտութեան ընծայեալ տեւը իր անձին վրայ:

Երբ հնաւանդ կոնոններուն քննութիւնը ընկնէ այդ առթիւ, պիտի տեսնենք որ այն դարերուն հաւատքի կարևոր կէտերուն մասին ընդարձակ վարժութիւններ և հմտութիւն կը փնտռուէին: այս պատճառաւ ալ ընծայութեան գիրքեր պատրաստուած էին երեսներուն համար, ինչպէս Կիւրեղ Երուսաղէմացիի գեղեցիկ գիրքը: Արեւմտեայց մէջ երգմանցուցչութեան աստիճանն ալ այդպիսի պարտագրութիւններ ունէր: Մինչև իսկ աստիճաններու բաժանում կար երեսներուն մէջ. ունկնդիրները, որոնք նոր մտածներն էին անսնց դատակործին մէջ, և որոնք Պատարագի ատեն և կամ պաշտօնական քրիստոնէական ընթերցանները և ձեռնադրութիւնները լսելու միայն իրաւունք ունէին: Խօսքողները, որոնք յառաջացած ըլլալով քրիստոնէական վարժութեանց մէջ, իրաւունք ունէին դեռ մնալու եկեղեցիին մէջ ունկնդիր երեսներուն գուրս ելլելէն վերջ, և ծնարար կ'աղօթէին՝ առանց Հաղորդութեան և Խորհուրդին մասնակցելու, և ընտրեալները

կամ կատարեալները, որոնք եպիսկոպոսն էն քննուած և արժանի ցուցուած ըլլալով, կը սպասէին տօնին և Խորհուրդին շնորհաբաշխութեան:

ՅՅԶ. ԵՐԵԱՆՑՈՒԹԵԱՆ ՆԵՐԿԱՅ ՎԻՃԱԿ.

— Հիմա այլևս ո'չ երեսայութիւն կայ և ո'չ ալ ընծայութի պատրաստութիւններ, ալ ալ նմանապէս ընծայութեան աստիճաններ, և եթէ պէտք ներկայանայ չորս փահաւանքու մկրտութեան, անոնք առաջ զանին մէջ կ'ընդունուին առանց նախապատրաստական պայմաններու: Միայն թէ հարկ է հոգ տանիլ որ մկրտուելու ճշմարիտ կամք ունենան, որպէսզի գիտանան կարևորագոյն մասերը իրենց դուռնած քրիստոնէական հաւատքին, գոնէ իմաստը Հանգանակին՝ զոր կ'արտասանեն, և ի վերջոյ իրենց արտին մէջ զգլուծ և ապաշու՜ գործուած մեղքերու համար: Հարկ չկայ խոստովանութեան, զի եթէ կատարուէր իսկ խորհրդական խոստովանութիւն, չէր ըլլար ան, քանի որ ասկաւին մկրտութեան չէ ընդունում: Նախին հաւատացեալներուն համար սովորութիւն էր, որ նորակներն ընկնէին, սպիտակ զգեստ հագած, ուրիշ օր եկեղեցին մնային, ինչպէս մեր մէջ սովորութիւն է որ նորակ ծայ ճանաչանքը քառասուն օր եկեղեցի մնան: Իսկ այս սովորութիւնն ալ խափանուած է ի սպառ, երեսայութեան կարգին խափանման հետեւեալով:

ՅՅԳ. ՆԱՐԵԿՆԵՐ ՄԱՐՏՈՒԹԵԱՆ ՍՈՒԹԻ ՈՒՄՊԼԵՍ ԽՆԴԻՆՆԵՐՈՒ. — Հատինաց գրքերուն մէջ, ուրիշ ուրիշ հարց գրուած է նաև թէ հմար է մկրտութիւն տալ իրենց ժօրը-արգանդին մէջ եղած մանուկներուն: Երբ մայրը մահուան վտանգի մէջ ըլլայ և յոյս չըլլայ մանուկին լոյս տեսնելուն մասին: Այս է այն խնդիրը, որ երբեմն գրեթե մկրտութեան կոչած են ծաղրողարար, իրեն թէ այսպիսի պարագայից մէջ հարկ ըլլալ ջրմուղ դարձիցնելու մանուկին հասցնել: Ու այսպիսի տարօրինակ ենթադրութեան մը առթիւ ոմանք յայտնեցին թէ անվաւեր կ'ըլլայ արուած մկրտութիւնը, քրոջ հետ գրուած է զեթէ ոչ ոք ծնցի վերստին (Յովն. Գ.)

կը կոչէ նաեւ Եկեղեցիին և կնիքին բոլոր պայմանները կը պատշաճեցնէ անոր: Աստուծոյ մէջ իբրեւ հիմնական պէտք է նկատուի բացարձակ անկրկնելիութիւնը, զոր յայտնապէս կը վարդապետէ նաեւ մեր Տաթևացիին (էջ 580) և իր փաստերուն մէջ իբրեւ չորրորդ կը յիշէ զայս. «զի մկերտութիւնն է անքակտելի կնիք ի հոգին, որպէս կարգն և դրոշմն, վասն որոյ ոչ կրկնես որք յանուն Սուրբ Երրորդութեանն մկրտեցան»:

383. ՆՕԹ ՄԸ. — Հոս կը վերջանան մկրտութեան վերաբերեալ վարդապետական հարցերը և կը սկսին մանր խնդիրներ, ծիսականները, իրաւականները, բարոյականները և պաշտօնականները, զորս կարելի չէ ոմբողջապէս յառաջ բերել, որովհետեւ ծանօթ են անոնք շատերուն, որոնք վարժուած են կրօնական սկզբունքներու և եկեղեցական իրաւունքներու մէջ: Այս պատճառաւ, գոնէ շատէն քիչը յառաջ բերենք, որովհետեւ, ինչպէս կանխեցինք ըսել, կ'ուզենք Խորհուրդներու գլուխներուն մէջ լսել վարդապետական խնդրոց մէջ չամփոփել, այլ քաղուածօրէն յառաջ բերել նաեւ անոնց մէջ ամէն ինչ որ կարեւոր կը դատուի անոնց նկատմամբ:

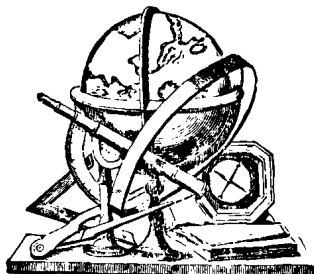
384. ԿԱՐԴ ԵՐԵՒԱՅԻՍ ԸՍՏ ԱՅԺՄԵԱՆ ՍՈՎՈՐՈՒԹԵԱՆ. — Մկրտութեան պաշտամունքին ծիսական կարգը, ինչպէս որ կ'աւանդուի մեր Եկեղեցւոյ Մաշտոց գրքին մէջ, կը սկսի սաղմոսներով և աղօթքնե-

րով, որոնք կը կազմեն երեսայութեան օրհնութեան կարգը, ինչպէս որ կը կատարուէր հին ատեն, և ուր կը մատչին ժամանակ մը, մինչև որ մկրտութեան ընդունելութեան պատրաստուէին, ինչպէս ըսինք վերեւ: Այս կարգը կը կատարուի տակաւին, իբրեւ նախադուռն Խորհուրդին ընդունելութեան, թէև ընծայեալը կ'անցնի անընդմիջաբար երեսայութեան մկրտութիւն, Երեսային օրհնութեան կարգը կը կատարուի եկեղեցիին դուռը, որովհետեւ օրհնութեանն առաջ եկեղեցին չէր կրնար մտնել: Հիմա կը կատարեն մկրտութեան դուռը, իսկ ուր որ մկրտութեան դուռ չկայ, կամ կը պակսին տեղին յարմարութիւնները, կը կատարուին աւագանէն քիչ մը հեռու:

385. ԱՆՆԱԹԻՆՏՈՒԹԻՒՆ ԿՆՔԱՀՕՐ ՊԱՇՏՈՆԻՆ. — Մաշտոցը երեսային քովը կը նշանակէ կնքանայրը, որ մանկիկը գիրկը առած՝ անոր կողմէ կ'արտասանէ անոր յայտարարութիւնները: Սակայն այս փոխանորդութիւնը չէ կնքահօր բուն պաշտօնը, այլ ընծայեալին մասին վկայութիւնը, երաշխաւորութիւնը և խնամակալութիւնը: Այս պատճառաւ, անհրաժեշտ է կնքահօր պաշտօնը, եթէ նոյնիսկ երեսան չափաւոր ըլլայ: Երեսային և կնքահօր միջև այս անձուկ կապը երեսային անձը փոխանակելու ձեւը առաւ, երբ անտիական մանուկ մըն էր երեսան, անբաւական իր կացութեան պահանջները կատարելու:

(Շարունակելի՛ 39)

ՄԱՂԱՔԻԱ ԱՐԳԵՊՍ. ՕՐՄԱՆԵԱՆ

ՉԱՅԼՏ ՀԱՐՈՒՆՏԻ ՈՒՂԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

XCII

Կ'ուզէր ամէն ինչ ըլլար կամ ոչինչ.
Զէր կրնար սպասել դամբանին հարթոյ.
Կայսրի բախտին պէս՝ ունէր ան ամս փչ,
Որ ընէին իր փալաւածն ամրակոխ.
Այսպէս յայտ կամար կը կերէ յաղթողն՝
Որ արդիւնէն է իսկ արցունքի, արեան,
Տ'եզրակոն հեղ'դին աշխարհն ողորդող
Առանց խեղճ մարդուն չալու իսկ չապան:
Յորանմաններն զիրար կը նըրեն, ու՛շէր, ցուցնէր. Ծիածան:

XCIII

Ի՞նչ կրնանք հընձել ամուլ անձէն այս:
Զգայարանն մեր նեղ, դատումն իսկ սրտեղձ,
Կեանք՝ կարն, ճիւղն՝ գոհար՝ սիրող խորն անհաս.
Ամէն ինչ չափուած կը լինուի կեղծ,
Կարծիքն ամենակալ — որ փողով իր մեծ.
Կը ծածկէ երկիրն իր մութովն անշուշ.
Ճիւղ, սուս՝ պատահար. մարդիկ գունազերծ՝
Վախէն, որ դատումն է լուսաւոր յոյժ,
'Ա լալս խոնք՝ ոնիր, 'Ա երկիրն ունի չափազանց լոյս:

XCIV

Ու կը ճնշին մէջն յոյլ թուառութեան,
Նեխելով հայրեր, որդիք՝ դարէ-դար,
Հպարտ ոտն'կոխ իրենց վիճակէն, մահուան
Կ'երթան, թողլով ոխը ժառանգաբար
Նոր սերնդին ըստուկ, որ մղեն պայքար՝
Շղթաներու դէմ, մարդերն այդ սակայն
Մրամաշիկներու պէս՝ կ'արիւնին յար.
Կը տեսնեն թ' ինչպէս բեմին վրայ կ'իյնան
Իրենց ընկերներն՝ ծառէն վար թափուող տերեւի նման:

XCV

Մարդոց հաւասքի մասին չէ խօսն իմ,
— Աս'ծոյ ու մարդուն միջեւ է լոկ այդ —

Այլ ա՛յն բաներուն, որ ամէն ժամին՝
 Մեք փոքն են ներկայ, ընդունուած, հասած,
 Բռնակալութեան կրկնակ լուծն է այդ,
 Երկրի տէրերուն, որ բարձրացած են —
 Կապիկներն՝ անոր որ երբեմն հրպարս
 Մարդիկ խոնարհեցուց, ու ցընցեց գահէն
 Գահակալներն: Շատ են իր հզօր բազկի փառքի գործն ամէն:

XCVI

Բռնաւորք գիրար նրաճել կըրնան,
 Իսկ Ազատութիւն, ախոյեան անպարս
 Պիտի չունենա՛յ՝ Գոլումպիայի նման,
 Որ ծընաւ Պալլաս՝ զինուած Նանարաս.
 Թէ՛ ոչ կը բուծուին՝ առոճ անապատն,
 Յանառն ամայի, աղմուկին դիմաց
 Ջրվէժներուն՝ ուր բընութիւնն անգայթ
 Ժրպեցեալ մանուկ Վաշինկըրնին: Բայց
 Միթէ՛ երկիրն, կամ Եւրոպ՝ ծոցն իր այդ սերմէն չէ պահած

XCVII

Ֆրանսա խմեց արիւն՝ ոճիր փըսխելու,
 Մահաբեր եղան Տօմն իր Սատուոնեան՝
 Վասն Ազատութեան՝ բոլոր դարերու
 Եւ վայրերու մէջ. զ՛օրերն մեզ՝ եղան
 Մահագոյծ, ըստք փառքի տենչն ունայն,
 Ադամանդ պատ՝ մէջ մարդուն ՚իւր յոյսուն,
 Հստրին ցոյցերը բեմադրութեան,
 Անած գերդ պատնառ գերութեան անհուն,
 Քամոզ հիւթն կենաց ծառին կործանող մարդն — երկրորդ անկումն:

XCVIII

Բայց Ազատութիւն, դեռ դըրօզդ կայտած
 Կը թըռչի, ծածան՝ շանթող հովին դէմ,
 Թէեւ ձայնն փողիդ մեռնող ու բեկուած,
 Դեռ է՛ն հզօրն է, որ կը մնայ մորրիկէն.
 Մառդ մերկացած է իր ծաղիկներէն,
 Կեղեւն իր փերթուած՝ կաց՛նէն, արժէգիրկ,
 Հիւթն իր կը մընայ բայց — սերմերն ցանուել են
 Հիւսիսի երկրի մ՛խորունկ հողին գիրկն,
 Ուրեմն լաւ գարուն մը պիտի տայ մեզ՝ նըւազ դառըն միւրգ:

XCIX

Հինէն՝ այն տեղ կայ մի խիստ աւատակ,
Տոկուն զերդ ամրոց՝ պարիսպով փարի,
Որ կրնայ կեցնել մի շրջոթ բանակ:
Դեռ ունին կէտը՝ պատերն կասարի
Բաղեղ, որ աճած է երկնազար տարի,
Յաւերժապրտակ սաղարդով ծածան
Վրայ ժամանակէն հոն ինկածների:
Ի՞նչ ոյժ է ամրոցն այս: Իր խորքը կան
Որքա՞ն զանձեր կրդպանքին տակ — կնոջ մը դամբան:

C

Ո՞վ էր սակայն այդ տիկինը մահուան՝
Թաղուած պալատն այդ. անբիծ, աղուոր է՞ր
Թագ՝ւորի մ'արժան, աւելի եւս՝ արժա՞ն
Հռոմացւոյ մ' բարձին: Ծընա՞լ դիւցազներ,
Թողո՞ւց գեղանի դուստր ժառանգներ.
Ինչպէ՞ս ապրեցաւ, սիրեց ու մեռաւ,
Ի՞նչ յարգի չըլլար, անուտ հոն տեղ չունէր
Ուր ստոր անիւնք պէտք չէր փսէին բընաւ.
Ուրեմն Գերյարգ մահկանացուի՞ մ'ունէր համբաւ:

CI

Է՞ր անոնցմէ, որ տէրն իրենց կ'սիրեն,
Թ' ոչ էր այլոց տէրն սիրողներուն նման,
Ինչպէս լսած ենք Հռոմի հին պատմումներէն:
Գորնեյիոյ մը պէս արդեօք զգօ՞ն էր ան,
Թէ՛ թեթեւ զերդ պերն դրօշոն եգիպտեան,
Հանոյամա՞լ էր թէ ընդհակառակն ...
Թո՞յլ էր ան արդեօք՝ լըսող սրբին ձայնն,
Թէ անդրորդուելի, խոհեմ, սիրքը փակ
Սիրոյ դէմ, եւ իր ցաւին մէջ — այլոց ցաւն կ'ըզգաւ միակ:

CII

Գուցէ դեռահաս մեռաւ — թերեւս, ա՞ն
Ցաւեր ծանրաբեռն՝ ֆան ծանր դամբան՝
Որ կ'ընեւին իր ազնիւ փոռու վրայ,
Կ'ամպէին գեղն իր, եւ մութն զխրութեան
Իր սեւ աչիւն, էր աւերը մահուան

Որ երկինք կու սայ ընտրածներուն իր
 Որպէս դիտիչ փայլ մը մտորամտեան,
 Մահուան իրիկնաստեղի մաշող լոյսն էր՝ ցիր
 Իր դէմքին վրայ՝ զերդ աւնային տեւել կարմիր:

CIII

Դուրէ մեռաւ ան՝ տարիքը առած,
 — Ազգականքէ, գեղէ, զաւակներէ ալ վերջ —
 Արծաթ մազերու խոպոսներով, բայց
 Հին ժամանակի յուշերով անշեջ,
 Երբ հպարտ ցուցմունքով՝ հիւսիներուն իր պերճ,
 Գեղն իր հախանձով՝ Հռովմէն դիտեցաւ,
 — Բայց գոցեմք ալ այս ենթագործեան էջ —
 Այս միայն գիտեմք, Մետուլան մեռաւ՝
 Ամենահարուստ Հռոմայեցու կին — ահա սէրն, համբաւ:

CIV

Ձեմ գիտեր ինչո՞ւ — քովդ կեցած սեւեռայն՝
 Կը քրիմ բնակչիդ ծանօթ ըլլաւ ես:
 Դա՛մբան. ալ օրեր ինծի ետ կու գան
 Յուշով նըւագի, քոնն փոխուած կարծես:
 Լրջացած, ամպի որոտի մը պէս
 Հեռու հովէն՝ զերդ մարող շանքի՛ ձայն:
 Նըստիմ բաղիդ — ծածկ այս փառին այսպէս,
 Տազնապող մտովս մինչեւ որ՝ ձեռքս ստմ,
 Աւերակաց բեկորներուն՝ դեռ հոն ծածան:

CV

Եւ տախտակներէն՝ ժայռերէն ջախջախ՝
 Յոյսի հաւակ մը շինեմ ես, հորէն
 Կուտիմ ովկիանի ալեաց դէմ, անվախ
 Իր ցնցումներէն, մշտադմուկներէն՝
 Մենաւոր ավուրնն խուժող խեղճօրէն,
 Ուր՝ ինչ սիրելի էր որչ կործանած ...
 Ա՛խ, թէ կրնայի կուտել ծովեզրէն՝
 Ինչ որ պէտք էր ինձ՝ նաւս շինելու, բայց
 Ո՛ւր դիմէի, ոչ տուն, ոչ յոյս, ոչ կեանք ... բացի հոս եղածն:

Քրդմ. Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

(Շարունակելի)

ՀՈՐՏ ՊԱՅՐԸՆ

ՄՕՐՍ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Ամէն անգամ երբ վիճեցրու շղթան
Բախտը կամ մարդեր՝ բիրտ, ապերաւան
Ուզեն անցընել Եւրջն իմ հոգիին,
Ուժեքս հաւաքած՝ հարուածով մ'ուժգին

Ես կը խորհակեմ կապանք ու շղթայ,
Երբ թողում մտքիս երկվարն երթայ
Յիշատակին սուրբ՝ հանգուցեալ իմ մօր,
Անով վերսին խոցէ սիրսս խոր:

Քանզի վիճեալուն զլուխն աներկեւան
Համոզուած եմ թէ կորուսն է մօրկան:

ՄՏՍ ԾՈՒԹԻ ՓՇՐԱՆՔՆԵՐ

Մտածումի փերաններ, կայծեր՝ ասեմ առ ասեմ
Քռան մտէս, տուին խոյս թուղթերու նեղ սահմանէն.
Ոմանց կրակը լափեց, ոմանք ձեռ, գոյն փոխեցին,
Մինչ ուրիշներ տեղեցին, եղան նոյնիսկ բազմածին ...:

Շատերը այդ կայծերէն՝ մոռացութեան ծովն անծիր,
Լուծեց ի սպառ, ինչպէս ծովն՝ զանձերն նաւուն ջրամոյն.
Բայց տակաւին կան որոնք դեռ կը սպասեն անձանձի ...
Իսկ ուրիշներ եկան ետ՝ կիսահենդան ու տօգոյն ...:

Իցի՛ւ խոհերն այդ յոգնած՝ քափառուվէն իրենց յար,
Քակէին դուռն ուղեղին պատանիի մ'սիրահար
Գիր ու գրի, խոհերու՝ մեծ ու խորունկ. իցի՛ւ թէ
Օր մը զանոնք զանէի գրի, մը նսր, կազմած էջ,

Մտքիս զաւակն հարազատ ողջունէի անոնց մէջ ...:

1984

Գ. ՃԱՐՏԱՐ

ԳՈՎԵՐԳՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՐԵՆԻ

Նոր կարօտանքի նարօ՛ս, Հայաստան,
Նոր երկունքներու զարն՛ւմ, Հայաստան,
Ինչքան խոցուիս դում՝ ծնո՛ղ Հայաստան,
Մեր տեղին բացուող՝ բլրո՛ւլ Հայաստան:

Քեզ միշտ՝ երգեցիմ առուղներ վեցոս,
Առուղներ հայոց՝ երգեցիմ թախծոս,
Մինչեւ հասաւ օրն զարթոնքին հայոց,
Երբ երգը հայոց՝ եղաւ ռազմի բոց:

Ու քոցովն այդ վեհ՝ քանդեց պարիսպներ,
Հին սահմանքեան ժանգոս շրթաներ.
Մարմազանքեալ, եղաւ ազգ ճղճո՛ւ
Հայոց աշխարհին տաւ մահեր խոք:

Նոր կարօտանքի նարօ՛ս, Հայաստան,
Նոր երկունքներու զարն՛ւմ, Հայաստան,
Ինչքան խոցուած դում՝ շենո՛ղ Հայաստան,
Բոլոր՝ տեսնում՝ վառուող Հայաստան ...:

ՆԱԶԱՐԷԹ Գ. ԶԱՓԱՏԱՐԵԱՆ
Ծրուադեմ, 1986

ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ

ԺԱ. — Ի ԳԵՐԵԶՄԱՆՆ ԱՍՏՈՒԱԾԸՆԿԱԼ

Թեմփիլոսի առակերտի Յովհաննու Աւետարանի :

«Լինի յետին մուրուրութիւնն յար քան զառաջինն»:

Ո՞ր բերանք եղեալ յերկինս եւ յեզուք ստայաւդ ածեալ զերկրաւ, զոր յաղագս նշմարտութեան խաւսեցաւ Քրիստոս, եւ դուք յար համարիք զառաջին եւ զյետինն՝ զործս տնաււրէնութեան Տեառն, որ ընդ անաւրէնա խաչեցէք, եւ նա անաւրինինն՝ երաց զգրախտն: Եւ դուք, թէ յարութեան հաւատացեալ էիք⁶⁵, ոչ իբրեւ զլարագործս ի դժոխս դատապարտեալ էիք⁶⁶, այլ զարքայութիւն ժառանգէիք: Զի՞մրդ էր յար, որ պայծառ լուսով արեգականն⁶⁷ աստեղըն ի միջաւրէի առաջնորդէր մոգուցն. ի Յորդանան ծեր ականջաւք լուայք զհայրական զծայնն, եւ զիզումն հոգւոյն ալաւք տեւէք, որով դաւանեցաւ Որդի Հաւր, ընութեամբ, երկոցունց⁶⁸ վկայութեամբ: Զի՞մրդ էր յար՝ կուրաց լուսաւորինն, անդամալուծից կանկնինն, դիւաց հալածինն ի մարդկանէ, բորոտիցնն) սրբինն, մեռելոց յարուցինն, որ զծովն ոտիցն ճանապարհ գործեաց, եւ զփականալ դրախտն երաց նոցին, զերկրայինքս երկնագնացս արար, ըզմիջնորմն քակեաց, եւ զարտաքսեալքս քաղաքակիցս արար հրեշտակաց:

«Պիղատոս ասէ. ունի՞ր զինուորս, զգուշացարուք որպէս գիտէք»:

Քանզի եհաս ի վերայ⁶⁹ ամենայն անիրաւութեան նոցա: Կամեցաւ զերծանել ի թակարդապատիր բանից նոցա⁷⁰, եւ զայն եւս շնորհեաց նոցա, զի մի ալոց մեղադիր լիցին⁷¹: Զի՞մրդ պահէք, որ անլափելի ծեռամբ պարսպէ զտիեզերս, եւ ընդ Հաւր եւ ընդ Հոգւոյն փառաբանի ի զուարթնոց երկնից: Ո՞ր Պիղատոս, զի՞մրդ պահի ի զաւրականաց քոց, զոր ոչ կարաց արգելուլ բարապանք դժոխոց երկաթապատ պղնձի զրամբք, զոր տեսեալ սարսեցին ըստ Յովբայ, եւ հալեցան որպէս մոմ, որ ոչ կարաց պահել զընութիւնն ի մերծնեալ հրոյն: Եւ դասք զինուորացն նստեալ պահէին, որ էին Նդոմայեցիք⁷², հրամանաւ կայսեր եկեալ արտաքս⁷³ յերուսաղէմ, վասն հրէիցն, զի մի ապստամբութիւն⁷⁴ գործեցցն, որպէս Բարքոքայն յառաջ՝ այն որ շարժեաց զվէսպիանոս⁷⁵ զաւրաւք ի վերայ Երուսաղէմի սպանամբ⁷⁶, որպէս զրեցաւ. առ իս⁷⁷ կոչեա ի Սէիր լնռէ, որ է Նդովմայն⁷⁸ սահմանք, պահել զմահաբանս, որ է անմահ բանին Աստուծոյ կափարիլ, որ էջ մարմնով ի գերեզման, եւ արծանացոյց զմահ, որ դադարեցոյց զիշխանութիւն նորա: Ընդ առաւաւտս առ իս դարձիք, քանզի առաւաւտուն տեսին զծագումն հրեշտակին, եւ բազումք հաւատացին ի Քրիստոս արձանալով:

«Կնքեցին զվէմն մատանեաւ քահանայիցն հանդերձ զաւրականաւքն»:

Կնիք գերեզմանին եղեւ վկայ կնքելոյ որովայնին որ կրեաց զնա, զի կնքեալ կուսութեամբ ծնաւ զանդրանիկն յամենայն տեղիս⁷⁹: Ո՞ր զարմանք, կնքէին ի վերայ գերեզմանին զվէմն, եւ հիմունք դժոխոց ի նմանէ քակէր⁸⁰, զվէմն կնքէին, եւ կա-

61 զյետինն և զառաջինն 2 2 62 անաւրինն 2 63 հաւատացեալք 2 64 դատապարտէիք 2 2
65 ձեռնի արեգականն 2 66 երկուց 2 2 67 ի վկայ 2 68 կամեալով ... գնացից նոցա 2 2
69 լիքսիցին 2 70 Նդովմայեցիք 2 71 Յովհանն արտաքս 2 72 ապստամբութիւն 2
73 իսպաղանեալ 2 74 իսպաղան և զաւրաւք բազմաք, սպանամբ 2 2
75 Յովհանն առ իս 2 2 76 Նդովմայն 2 77 Յովհանն յամենայն տեղիս 2 2
78 Նդովմայն 2 79 իսպաղան 2 80 քակէր 2 2 79 իսպաղան 2 2

պանք ամենայն հոգւոցն լուծէր⁸⁹։ Ի վերոյ կնքէին, եւ հարք նոցա ի դժոխս ի դառն տանջանաց ազատէին⁹⁰։ Կնքեալ պահեցաւ ի գերեզմանի, այն որ կնքէ զխորս ահաւոր եւ փառաւորեալ անուամբ իւրով, եւ պահապան եւ շահապետ⁹¹ է ամենայն զձերեզմանաց, որք հաւատով ննջեցին ի Քրիստոս։ Ոչ զաստուածային բնութիւնն ասեմք մեռեալ, եւ ոչ Աստուած անշարար⁹², որպէս Նւտիքէս, եւ ոչ մարդադաւանք⁹³ որպէս Նեստոր, այլ ի միջինն զնաստուգ սուրբ հարցն դաւանութեամբ ի}։

Իրրեւ նստն սատանայ զԱստուած որ աղաղակեաց, եւ իշխանութեամբ արծակեաց զոգին⁹⁴, զլոյսն գերազանց ի մարմնի միացեալ զանվարափակն, զարհուրեցաւ եւ փախստական⁹⁵ անկաւ ի դժոխս, աղաղակեաց առ ամենայն պնտս դժոխոցն եւ ասէ։ Աւզեցէք ինձ, մանկունք կորստեան եւ սպասաւորք խաւարի, գործաւորք պղծութեան ակեցէք զդրունս իմ, զի փորը մի ոգի առից, լքաւ կարողութիւն իմ, եւ զողովմն ունի զիս, ըսնզի զողացեալ⁹⁷ խաբեաց զիս։

Ասեն պետքն. իւր գիտացեր թէ նա է յորմէ զողայարքն⁹⁸։ Ասէ սատանայ. ծանեայ յերկինս եւ տեսի զփառս նորա, եւ այժմ ստուգիւ գիտացի որ նա է Որդին Աստուծոյ։ Ասեն զաւրքն անդնոց. վաղ ասացաք քեզ, այլ դու ընդզեալ ապստամբեցար⁹⁹ յԱստուծոյ արարչէն, տալ ընդ նմա պատերազմ, եւ յերկնից բարեացն¹⁰⁰ տաւրազիւ արարեր զմեզ, եւ ի սանդարամետացս զրկեցեր։ Եւ ասէ սատանայ. Ոչ զհտաւցի, սիրելիք մեղաց, զի մարմինն ծածկեալ էր զաստուածութիւնն. արդ զկնի իմ գայ։ Ասեն խաւարային պետքն. վայ մեզ, ուրեմն, զազգս մարդկան գայ¹⁰¹ պահանջէ ի մէնք, զոր կորուսաք յԱդամայ մինչեւ ցայստաւ։ Բայց թէ զնոյք եւ զեղիա խնդրէ, զո՞վ տամք։ Զգոյշ լերուք, զի մի գիտացեն հոգիքն. եւ ոտնահար առնեն զմեզ. զի յաւրէն՝ որ եկն այսր պառաւի որդին¹⁰² ի ցնծութեան են. զուցէ բան երբ առ սոսա, այլ ամրափակ արարէք։ Եւ ահա¹⁰³ անթիւ զաւրք¹⁰⁴ հրեշտակաց յառաջ ընթացեալ¹⁰⁵ եղեն Քրիստոսի, բռնաւոր զաւրութեամբ մերժեցան¹⁰⁶ ի դրունս դժոխոց, ասեն՝ Համբարձէք իշխանք զդրունս ձեր, եւ մտցէ թագաւոր փառաց։

Յայնժամ լուան հոգիքն զծայն զնալոյ¹⁰⁷ Տեառն ընդ երեկս աւուրն ի զրուսք դժոխոցն, ասեն հրեշտակքն. Ուրախացիր Ադամ եւ ցնծայ Նւայ, զի սպառեցան անէծքն, եւ ծաղկեցան արհնուութիւնքն, զի տրտմութիւնք ձեր խափանեցան¹⁰⁸, եւ խնդրութիւն տարածեցաւ, սուգ բարձաւ եւ ջուարճութիւն սփռեցաւ ի վերայ տիեզերաց, եւ մխիթարութիւն յերկնից ծագեցաւ¹⁰⁹։ Արդարք ընդկեցարուք եւ մեղաւորք խրախուծեամբ լցօրք, եւ մեռելաւք կենդանասցիք. զի մահ մեռաւ եւ¹⁰⁰ Աստուած ընդ մեռելաւս համարեցաւ։

Լուաւ նախահայրն եւ ազատեցաւ ի դատապարտութենէ փայտին, լուաւ Նւա եւ ծայն աւետեաց մատուցանէր Ադամայ եւ հոգւոցն, ցնծացէք, ով սիրելիք, զի Աստուած բոլորից եհաս։ Լուաւ Նւայ զոտնածայն ի դժոխս, եւ աւետիս ետ Ոհամայ, եւ ասէ. Ես նախ լուայ զծայն հրապուրանաց սատանայի եւ կերայ ի պտղոյն եւ ետուրեզ, ուստի փափաքեցաք լինել իրրեւ զԱստուած, եւ ի բարձրագոյն փառացն կործանեցաք խաբմամբ բանասարկութիւն։ Արդ ես նախ լուայ թէ Աստուած մարդացաւ ի կնոջէ, եւ լուայ զոտնածայն նորա, զի եկն ազատել զմեզ։ Ես լուայ զծայն աւծին, որ եղեւ քնար սատանայի։ Ես լուայ զծայն Գարբիէլի¹⁰¹, ես լուայ զծայն դատապարտութեան յնդիմ, եւ ես նախ լուայ զծայն ուրախութեան։

80 նոցա ի դաւանութիւն տանջանաց դժոխոցն ազատէին 2: ի դառն տանջանաց 2

81 շահաւէտ 2 82 անշարարելի 2 2 83 մահադաւանք 2 84 Զուկն քնաւոր 2

85 զնախնի 2 86 փախստեայ 2 2 87 Զուկն գողացեալ 2 88 գողացար 2 2

89 ապստամբեցաք 2 2 90 բարեւոյն 2 91 Զուկն գայ 2 2 92 պառնակեցին 2 2

93 Զուկն բան երբեք 2 2 94 զաւրք 2 95 ընդ առաջ ընթացեալ 2 2

96 մերժեցան 2 2 97 գայ 2 98 արտուածութիւն մեր խափանեցան 2

99 Զուկն սուգ բարձաւ 2 2 100 զի 2 101 Զուկն Ես, լուայ զծայն Գարբիէլի 2

Յորժամ¹⁰² լուան զայս նահապետին, եւ ուրախ եղին արդարքն, զսարճացան մարգարէքն, բերկրեցան ընտրեալքն, եւ հոգիքն սասն ցԱդամ. ո՞րպէս զիտես հայր մեր: Ասէ Վադամ, մերկացաք ի փառացն ընդ երեկս աւուրն իջեալ ի դրախտն Տէրն՝ հնան զյանցաւորքս խաւուր ուրբաթու:

Որդ ի նոյն ժամու ուրբաթու. ոտնածայինի հանէ զմեզ ի ստուերաց մահու: Իբրեւ տեսին հոգիքն, որ զդրունս դժոխոցն խզեաց¹⁰³, տարակուսեցան հոգիքն: Յայնժամ հարցանեն զմարգարէսն, ո՞րպէս ասաց¹⁰⁴ հոգին վասն աւուրս այս: Ասէ Մովսէս, հուր բորբոքեցաւ ի բարկութենէ իմմէ, այրեացէ եւ իջցէ մինչեւ ի դժոխս ներքինս. եւ Դաւիթ՝ որբ նստի՛ր ի խաւարի, լոյս ծագեցի (առ) ձեզ, եւ փշրեաց¹⁰⁵ զդրունս պղնծիս եւ զնիգս երկաթիս խորտակեաց, եւ ի խորոց անդնդոց զիմսն ի դուրս կորոցեցից. եւ ել ի բարձունս, գիրեաց, եւ այլն եւս: Եւ Տէրն հպեցաւ¹⁰⁶ ի դրունս դժոխոց, եւ հալեցան դրունք պղնծիք, եւ նիգք երկաթիք խորտակեցան, եւ աստուածային լոյսն ճառագայթեաց ի ստորին վայրս անդնդաց, եւ աւերեաց¹⁰⁷ ըզրդժոխս, եւ զամենայն մթերս սառանայի արծակեաց¹⁰⁸, եւ արդալակեցին դեքն. ո՞րբ գտցուր մթին տեղի, եւ յապահովացուր ի կրկանող ճառագայթիցս Քրիստոսի: Իսկ որբ հաւատացին աւետարանական բանին Ադամայ, եւ երկիր պազին Աստուծոյն Իսրայէլի, փրկեալ նորոգեցան ի փառս, որպէս գրէ Պետրոս. Յայնժամ հոգւոցն, որ ի դժոխս, երթնալ աւետարանէր¹⁰⁹ զփրկութիւն, եւ վեր առեալ զԱդամ, ամենայն նընջեցելովքն արտաքս բերբ ի դժոխոցն: Երեւեցան գնաց[ք] ըստ Աստուած, գնացք թագաւորին մերոյ սրբոյ¹¹⁰, եւ յանցանելն յանապատ երկիր շարժեցաւ, որ անապատ արար զդժոխս ի ընակաց, եւ տիեզերք գնացին զկնի Քրիստոսի:

Եւ յորժամ էր ի խալին, եւ խոտացաւ աւազակին թէ Այսաւր ընդ իս իցես ի դրախտին: Ջայս ամենայն արար Քրիստոս մինչդեռ աւազակն ի խալին յոգո՞ղ էր: Իբրեւ խորտակեցին զբարձս նորա, առ զհոգին հրեշտակն եւ բերբ առ Տէրն, մինչ ոչ էր բացեալ զդրախտն¹¹¹: Իբրեւ ետես սերովքէն զՏէրն ամենայն ննջեցել(ե)ալ¹¹², ցնծութեամբ գնաց ընդ առաջ թագաւորին յաիտնից: Եւ Քրիստոս ամենայն ննջեցելովքն մտանէ ի դրախտն աւազակաւն, ըստ Տեառն խոտմանն որ ասէր. Այսաւր ընդ իս իցես ի դրախտին¹¹³: Եւ Տէր ցտերովքէն ասէ. Որ զայ եւ զնշան դրո՞ղ խալին ի նակատն, եւ հանդերձ մաքուր զգեցեալ¹¹⁴, նա մտցէ ի ներքս, եւ Տէր ընդ նոսա¹¹⁵ բաղարակցեալ մինչեւ ի սկիզբն միաշարաթուն. եւ զայլ հոգիսն, որք չէին բաւական մտանել ի դրախտն, հրաման ետ պահել հրեշտակացն մինչեւ յաւր դատաստանին, եւ զամբարնալսն ի դրախտն ամբարնալ ի վերինն Երուսաղէմ:

Բանայք որ եկեալ էին ընդ նմա ի Գալիլիա պաշտել զնա, պատրաստեցին խունկս եւ իւղս:

102 Յայնժամ 2 Ղ 103 ախտեաց 2 104 տառգիւսեցան զարմացմամբ Եւ սկսան
հարցանել զմեծ մարգարէն Մովսէսն և առն. Թէ ո՞րպէս ասաց Ղ 105 մինչ ի դժոխսն
Դաւիթաւ հարցանեն զմարգարէն՝ Թէ զու որպէս տեսեր: Պատասխանէ Դաւիթ և ասէ՝ Թէ ոչ
նստեալք ի խաւարի լոյս ծագեցի ձեզ՝ և Թէ փշրեաց Ղ 106 կորոցեցից, և կամ Թէ ել ի
բարձունս և զերեւել զգերութիւնն սառանայի, և էառ աւար զնոգիւնն: Կացեալ և Եսայի՝ ասէ՝
Ժողովուրդք որ նստիք ի խաւարի՝ տեսէք զլոյս մեծ, և որ բնականաբար էք ի խաւարի՝ լոյս
ծագեցէ առ ձեզ: 107 աւերեցին 2 108 արծակեցին 2 109 որպէս Պետրոս գրէ: Յայն-
ժամ երթնալ հոգւոցն, որ ի դժոխս, աւետարանի Ղ 110 Զուսմից որբոյ 2 Ղ 111 գրախտն
2 Ղ 112 ննջեցելովքն 2 Ղ 113 Ունի ստեղծ աւազակաւն ... ի դրախտին 2 114 մտանէ
ի դրախտն, և հրամայեաց սերովքէից Թէ ոչ զայ և սննդի ի նա խալին դրո՞ղեալ ի նակա-
տն, հանդերձ մաքուր զգեցեալ Ղ 115 ի ներքս, ըստ Տեառն խոտմանն, որ աւազակին
ասէր. Այսաւր ընդ իս իցես ի դրախտն, և Տէր ընդ նոսա 2 ի ներքս, որպէս աւազակին
ասէր. Այսաւր ընդ իս իցես ի Ղ

ԲԵՐՂԵՆԷՄԻ ՄԱՆՈՒԿԸ^(*)

Բեթղենիմ Քաղաքին մասին Աստուածաշունչը Մատեանին մէջ բազմաթիւ յիշատակութիւններ կան: Բազմաթիւ կարեւոր դէպքեր տեղի ունեցած են մասաւորապէս 3800 տարիներու պատմութիւն ունեցող այդ Քաղաքին մէջ: Բենիամին՝ Յակոբ Նահապետի կրտսեր որդին՝ այնտեղ ծնաւ: Յակոբի օրած կ'ենք՝ Ռաբէլ, այնտեղ մեռաւ ու թաղուեցաւ: Դաւիթ, Իսրայէլի ժեմադոյն թագաւորը այնտեղ ծնաւ: Մենցաւ, Կալուսթիւն ըրաւ և Սամուէլ մարգարէի կողմէ թաղաւոր օծուեցաւ:

Հաղարաւոր տարիներու ընթացքին, բազմաթիւն մանուկներ ծնած են Բեթղենիմ մէջ, և կարեւոր գործեր կատարելով՝ լուսաշող հեքիւր ձգելով տնցած

(*) Խորհակեմն այս յօդուածը մեր ձեռք ունեւած ըլլալուն՝ չհրաճեց ղենկի կարգին:

ԽՄԲ.

են, առանց իրենց անունները զուգորդելու այս փոքրիկ Քաղաքին: Ճեթղենիմի Մանուկը ըստած ժամանակ, նրանցից ոչ մէկի անունը կը յիշուի:

Ու հարց տանք. Ո՞ր է այդ մանուկը, որուն այս բացառիկ գիրքն ու պատիւը վերապահուած է:

Անշուշտ, ամէն ոք որ քրիստոնէական կրօնքին, Ս. Դրքին ու պատմութեան ծանօթ է, քաջ գիտէ թէ այդ բացառիկ գիրքն ու պատիւը միմիայն Մանուկ Յիսուսի վերապահուած են: Յիսուսի ու Բեթղենիմի անունները զուգորդուած են պատմութեան մէջ անքակտելի կերպով:

Յիսուսի ծնունդէն աւելի քան եօթը դարեր առաջ, Միքիա մարգարէն նախատեսեց Փրկչին ծնունդը՝ ըսելով. «Եւ դուն, ո՞ր Բեթղենիմ, թէև Յուդայի Կաղարաւորներուն մէջը լինելով պարտիկ ես, բայց քեզանից պիտի ելլէ Ան՝ որ Իսրայէլի իշխան պիտի լինի, ու նրա ելքը՝ ի հնուք՝ յաւիտեանական օրէնք է» (Ե. 2):

Բեթղենիմի մանկան Կամար Եսայի մարգարէն ալ մարգարէացաւ՝ ըսելով.

Արէն էր Հրէիցն զաւուրս երեսուն զերիտասարդ մեռեալն լալ եւ զինս տալ կոծողացն, որպէս Դամադիէլ ասէր, թէ զզինս կոծողացն Ստեփանոսի՝ յիմ ընիցն ետու: Ազառ յերիտասարդ հասակի ստեղծաւ, եւ ի նոյն հասակի լինի յարութիւն: Իսկ որ ամուսնէր ի խաչին՝ ոչ էր արէն նմա զայս առնել: Վասն այնորիկ կանայքն իւղս եւ խոնկն պատրաստեցին, զի ամօցեն զնա փոխանակ կոծելոյ¹¹⁶. զի ոչ ծանեան թէ այս ոչ է պիտոյ նմա, մինչեւ ի գալուստն Հոգւոյն Սրբոյ ի վերնատուն: Ձի դեռ սուր երկմտութեան, զոր ասաց Սիմէոն, ունէր կոյսն, եւ այլ կանայքն եւ առաքեալքն¹¹⁷ ակն ունէին հատուցանել¹¹⁸ նոցա¹¹⁹ ի Գրիստոսէ, եւ թագաւորել նմա¹²⁰, որպէս Դաւիթ, եւ Եզեկիա, եւ Ուսէ¹²¹ յերուսաղէմ, վասն որոյ ասէին. Տէր եթէ աճմ առնուս զարքայութիւնն Իսրայէլի¹²²: Եւ Տէրն զգալստեան ասին ոչ ասաց, եւ նոքա կարծէին եթէ ոչ զիտէ: Եւ Պետրոս ասէ. Բաւ լիցի քեզ ի խալ ելանել: Եւ ոչ զիտէին զգիրս եթէ ի մեռելոյ յառնէ:

«Ի շարաթուն հանդարտեցին»:

Հստ բազում աւրինադրութեան, թէ հանգեաւ Աստուած ի գործոց յիւթն արին՝ զարէնան կատարելով, թէպէտ ջերմ էին ի սպասաւորութիւն Տեսաւ ամենայն ուրեք ի տեսարինականսն¹²³, որում կենարարին Աստուծոյ փառք յաւիտեանս ամէն¹²⁴:

(Շար.՝ 22)

Հրատ. Ա. Յ. ՄԱՐԴՈՒՆԻ

116 Կոծայ 2 Ղ 117 Յուսի և առաքեալքն Ղ 118 Կատուցանել Ղ 119 Յուսի նոցա 2 Ղ 120 նոցա 2 Ղ 121 Ուսէ 2 Ղ 122 Յուսի Իսրայէլի 2 Ղ 123 Յուսի ի տեսարինականսն ... ամէն 2 124 ամ. ուրեք ի տեսարինականսն կենարարին, որում փառք յաւիտեանս ամէն 2

«Վասնզի մեզի մանուկ մը ծնաւ, մեզի որդի մը արուեստաւ կոյսի մը կողմէ. իշխանութիւնը նրա ուստի վրայ պիտի լինի և նրա անունը պիտի կոչուի Սքանչելի, Խորհրդակից, Հզօր Աստուած, Յաւանականութեան Հայր, Խաղաղութեան իշխան. Նրա իշխանութեան մեծնալուն ու խաղաղութեան սահման չկայ» (Թ. 6-7):

Ս. Գրքի մէջ, Յիսուսի հրաշափառ ծննդեան և երկրորդ դալուսեան մասին 351 մարգարէութիւններ կան:

• • •

Աղամի մեղանշումէն ու անկումէն ետքը, Աստուած առաւ փրկչին ծննդեան խոստումը: Նա պիտի գար կնոջ սերունդէն, որ ստատանային գլուխը պիտի ջախջախէր ու մարդուն փրկիչը պիտի լինէր: Ուրեմն, Բեթղեմէմի մանկան ծնունդը բաւարարէր տարբեր էր ուրիշ ծնունդներէն: Դարերէ ի վեր եղած նախատեսութիւններուն ու մարգարէութիւններուն կատարեալ լրումն էր այդ ծնունդը, իսրայէլի սպասած ու ակնկալած Մեռիան, մեղաւոր ու անյայտ կորսուած մարդկութեան փրկիչը:

Բեթղեմէմի մանկան ծննդեան առթիւ տեղի ունեցող դէպքերը ևս բացառիկ կարեօրութիւն մը կը ներկայացնեն: Նախ՝ Տիրոջ աւետարեր հրեշտակը կ'աւետէ Նրա ծնունդը աստուածավախ ու բարեպաշտ կոյսի մը, որը Աստուծոյ յաւանակեան ծրագրին համեմատ նախաասնականութեան էր Անոր Միանին Որդւոյն մայրը լինելու:

Սուրբ Մննդեան օրուան դէպքերը ևս նշանակալից ու խորհրդաւոր են: Գիշերուան համատարած անդորրութեան

մէջ, երբ Բեթղեմէմցիներ խոր քունի մէջ էին, ժառանգ դաշտավայրին վրայ իրենց հօտերուն պահպանութիւնը ընող հովիւներ կը վայելին այցելութիւնը աւետարեր հրեշտակին, որ կ'ըսէ. «Մի վախ՛նաք, որովհետեւ ես ձեզի մեծ ուրախութեան բարի աւետիս մը կու տամ, որ ըստ ժողովուրդներուն պիտի լինի, որովհետեւ ձեզի այսօր Փրկիչ մը ծնաւ Դաւթի քաղաքին մէջ, որ Օծեալ Տէր է» (Ղկա. Բ. 10-11): Ասոր անմիջապէս կը յաջորդէ հրեշտակներուն երկնային համերգն ու քաղցրուր մեղեդին. «Քառք ի բորձունս Աստուծոյ և յերկիր. խաղաղութիւն, ի մարդիկ հաճութիւն»:

• • •

Բեթղեմէմի մէջ ծնած մանուկը արադրիչն է տիեզերքին և տէրը բնութեան, որ մարդկային մարմին առած՝ ինքզինք իր ստեղծած մարդ էակին հետ նոյնացուցած՝ աշխարհ կ'ած էր, իր աստուածային վերափառութենէն հրաժարած, մեծափառութենէն ընտրովին մերկացած՝ աշխարհ կ'ած է ու կամովին ընտրած Բեթղեմէմի անշուք ժողովրդի բնական վայր: Իրապէս, աստուածային խորախորհուրդ, անիմանալի ու անբացատրելի ճշմարտութիւն մըն է սա, որ միշտ Թարմ է հաւատացեալներու սրտին, մօքին ու հոգիին մէջ: Վստահ դիտենք Բեթղեմէմի մանուկը մեր բաւորին տէրն ու փրկիչն է: Այս լույս հաւատքով ու պայծառ դիմակցութեամբ է որ կ'աւանդենք համայն քրիստոնեայ աշխարհին՝

«Քրիստոս ծնաւ և յայտնեցաւ»:

«Օրհնեալ է Սուրբ Մննդն ու Աստուածայայնութիւնը Քրիստոսին»:

ՌՈՒՐԵՆ ՎՐԴ. ՅՈՎԱԿԻՄԵԱՆ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ՄԱՍՆԱԻՈՐ ՊԱՏՄԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Ս. ՆՇԱՆԻ ՎԱՆՈՒՑ ՍԵՐԱՍՏԻՈՑ

ԳԼՈՒԽ Է

Յաղագս Յեսյուքեան Տեառն Յովհան-
նու, Ղուգարու, Մինոսայ եւ Յակոբայ Արհի
Յպիսկոպոսաց եւ Մաքրոս եւ Քաղեոս
Վարդապետաց եւ 'ի սակսնահասակութեանց
ոմանց:

'ի ժամանակիս յայտնիկ (ՋԼԱ = 1482)
նստաւ Առաջնորդ Մեծի Մայրաքաղաքիս
Սերաւորի 'ի վանս Ս. Նշանի Տէր Յով-
հաննէս Արքեպս., այր պարկեշտ և սրբ-
բակրօն, որ և բարեպաշտութեամբ հով-
ուէր զժողովուրդն: Յաւուրս յայտասիկ
ժողկեալ էր Մատթէոս Վարդապետն Սե-

1. Ով Անակիդըն ծոցոյ Հօր բան,
Որ ծաղկեցար յԱղբըս մարդկան,
Եւ զայս Մատեան Աճաբան՝
Մեզ ինչեցեր ձայն ցնծութեան:

Եւ 'ի վերջն գաւառ ոտանուոր տողիւք գրեալ այսպիսի ինչ՝

Ես Մատթէոս մեղօք լցեալ,
'ի Սերաւորի վարդապետ լիալ,
Դատարկ անուան արժանացեալ՝
Դործոց բարեաց թափուր մնացեալ, Եւն.:

Յիշեն և զմիաբանս Ս. Ուխտիս այն
ժամանակի՝ Ղլաղար Եպս. և զՇմաւոն,
Ղաղար, Աճառուր և Յովհաննէս վարդա-
պետ (ՋնԴ = 1495): Եաւուրս յայտասիկ
Բթէլիս ոմն Բութայի անուս, հրամանաւ
Սուլթան Պայաղիա Բ. Արքային՝ ել բա-
ղում զօրօք 'ի կողմանս Փոքուն Ասիոյ
'ի նուանել զստանակութիւնս ոմանց ա-
պըստամբաց և այնու առթիւ ևնչ զբա-
ղում արինս ջրիստունէից և այլազգեաց
և սպան զանթիւ անձինս. և ծանր ծանր
հարկապահանջութեամբ տառապեցուցեալ
վշտացոյց զխղճալի ազգ մեր, յամենայն
տեղիս, մասնաւոր 'ի քաղաքիս Սերաս-
տիայ, և գրեալ թէ աւեր դարձոյց զեր-
կիրս մեր: Կալեալ զԱթոռ Առաջնորդու-

բառաւորի, այր բանիբուն և գիտնական
որոյ անուն և համբաւ հռչակեալ էր յա-
մենայն տեղիս 'ի մէջ ազգիս: Զսա յիշէ
Առաքել Գոտամարիս թէ (ՋԼԸ = 1490,
Առաքել Գոտամ) Մատթէոս Վարդապետն
էր 'ի վանս Սր. Նշանի Սերաւորի: Այս
Մատթէոս վրդ. ես գրել Արեւելցի Փի-
լիպպոս՝ Գրիգն բոլոր գրով, ծաղկօք
փառաղարդ Ճաշու գիրք մի, և եզ յիշա-
տակ 'ի վանս Ս. Նշանի, յորում գտաք
նկարեալ զպատկեր փրկչական բազմեալ
յԱթոռ և առաջի նորա զՄատթէոս վրդ. և
Աւետարան 'ի ձեռին 'ի ծունկս անկեալ՝
զոր մատուցանէ Տեառն և ասէ.

2. Ահա առեալ զքոյս քեզ տամ՝
Բարձեալ 'ի ձեռս առաջի Գոտամ,
Ա'ս զայս նուէրս բարեխնամ,
Եւ յիս նայեաց Տէր հաշտակամ:

Թեան Տ. Յովհաննէս Արքեպս.ն՝ եմոս
իրեւ 31 և հանգուցեալ 'ի Բթ. եղաւ 'ի
տեղի նորին 'ի վանս Ս. Նշանի Տ. Ղաղար
Արքեպս.ն, այր մեծ և առաքինի վա-
րուք: Եաւուրս սորա զչորակոյ յոյճ այ-
լազգեացն բազում վիշտս և տառապանս
հասուցին ազգիս մերոյ, և զանհնարին
աղէտս գործեցին, զի զբաղումս նահա-
տակեցին աստ 'ի Սերաստիայ, որպէս
գրին հարազատ պատմիչք (ՋԼԲ = 1513,
Առաքել Դավրիժեցի): Հայրապետ անուն
արկալայ ոմն՝ միաբան Սր. Դեորգայ վա-
նիցն որ 'ի Դեոցայ, կալեալ եղև բողոք-
մամբ Երեմն արիննախանձ այլազգեոյ,
վասն ինչին ինչ առթիւ, որք հարկ 'ի
վերայ եղեալ ստիպէին զնա ուրանալ

զհաւատա Բա. ի և դառնալ 'ի կրօնս իւրս եւանց. և ո'չ տանուլ նորա յանձն, դառնակեցիծ տանջանս և չարօշար կատանս 'ի վերայ ածեալ նեղեցիին զնա. և իբրեւ տեսին թէ և ո'չ այնու կարացին հաւանեցուցանել զնա կամաց իւրեանց, բորբոքեցին հուր և արկին անդ զսուրբն. Եւ այնպէս կիզեալ պատարագ անուշահոտ մատուցաւ Առտուծոյ և կատարեցաւ ի Բա. Յա. ի աէր մեր. Յ'ջորդ ամին կալած զՍերտասացի Թադէոս Երէցն և բնադատեալ նեղեցիին զնա յուրացութիւն, զոր ո'չ էաւ յանձն, վասն որոյ տարեալ 'ի բանտ' արկին զշղթայս 'ի պարանոց նորա և քաղապետի տանջանոց չարչարեալ տառապեցուցին զնա առաւորս բազումս, և իբրեւ տեսին թէ հաստատուէ կայ 'ի հաւատա Բա. ի, հրամանաւ րդելչին բերեալ 'ի մէջ քաղաքիս և 'ի հրապարակի տառ հարին արով, քարամբ և փայտիւ և նաւատակեցին զսբ. քահանայն Թադէոս, և այնպէս կատարեցաւ 'ի Բա. (ՋԳԻ = 1514): Եւ այսմ ամի թագաւորն Տաճկաց Սուլթան Սիւլէյման յետ ստատիկ պատեւ. րազմացն՝ զոր արար ընդ Շահ-Թահմազին՝ և տանակոխ տուելոյ պաշխարհս Հալոյց արով և գերութեամբ և աւարառութեամբ դարձաւ 'ի Կ. Պոլիս, և խորհրդով նպարճոսին իւրոյ իպրահիմ փաշային հրամայեաց ժողովել զմանկունսն 'ի Հալոյց, 'ի Յուսեաց և յալոյց ազգաց, զորո ժողովէին բռնութեամբ յափշտակեալ 'ի ծնողաց իւրեանց և տանէին 'ի պալատն արքունի, և դործուցանէին զնոսա 'ի կրօնս իւրեանց. Եւ սատակացաւ զառնուութիւն ողբոց և հոծից նար և մարց յամենայն տեղիս, մանաւանդ 'ի քաղաքիս Սերտասիս, վասն որոյ Թադէոս վարդապետն Արտասացի 'ի ամին ժամանակի գրեաց բանս ողբերգականս առ այս՝ օտանաւոր (ՋԿԴ = 1515): Եւ որորդ ամին կալան զԵրէց՝ Գեղջն Շնքուակայ, որ է մերձ քաղաքիս Սերտասիս՝ իբր միայն ժողով հեռաւորութեամբ. և բռնաբարեալ նեղեցին զնա սուրտաւ զհաւատա Բա. ի և դառնալ 'ի զաղիւր կրօնս իւրեանց և յո'չ անաւ նորա հրապարանաց նոցին՝ վրանցին բորբոքեցին հուր և արկին անդ զսուրբն, ուր բացակիզեալ նաւատակեցաւ

Սր Բաւանայն և կատարեցաւ 'ի Բա. և յանախ այսր ո'չ ոք յազգէս Հոյոց բնակեցաւ 'ի գիւղն այնմիկ, այլ մի քանի այլազգիք, 'ի չորրորդ ամին կալան զաղ-նըւական երիտասարդն Կէօքէն կոչեցաւ՝ որ էր ամուսնացեալ 'ի կարգ աշխարհի և առնէր վաճառականութիւն, և յաւար միւսմ եկեալ 'ի ճանապարհէ, եկին և բարեկամք նորա 'ի տեսութիւն և յորա ժամ ուրախացեալ զուարճանային՝ բռնաւոր ոմն տանկի՝ սիրտցաւ նմա և յղեաց զմոռայս իւր որսալ զնա բանիւք, թէպէտ նա հեղութեամբ էա պատասխանի, այլ նոքա զնոցեալ՝ խորհուրդ արարին 'ի մէջ իւրեանց՝ ասել թէ՛ հայոյեաց զերտանս մեր. և մտեալ ըմբռնեցին զնա ընկերօքն և տարին տա դատաւորն, առելով նմա թէ անարգեաց զԱռաջնորդս մեր. և դատաւորն վճիռ մահու ետ կէօքէնին և եղ 'ի բանախ, և յետ երկուց աւուրց ազարկեաց տա րդելչին և նա շանաց բազում ողջքանօք և սպառնալ-ծօք յորդորել յուրացութիւն. բայց ոչ կարաց յաղթել զսուրբն. վասն որոյ ըստ վճռոյ պիղծ դատաւորին հրամայեաց հաւանել նախ զլեզուն. և հորան ընդ բերանն փայտեւ ձող մի երկար՝ ետն արտաքս 'ի արանէն և ապա կանգնեալ ըզփայտն գլխիվայր՝ ետ քարկոծել և այսպիսի դառն մահուամբ նաւատակեցաւ Սուրբն Կէօքէն, և կատարեցաւ 'ի Բա. և յետ երկուց աւուրց՝ հրաման տուին հաւատացեալս 'ի րդելչին և ի յուցին 'ի փայտէն. ապա տարեալ թաղեցին 'ի գիւրեզմանտեղիս Սրբոց Բաւանայնց և 'ի գիւրիին այնմիկ լոյս պայծառ ծագեաց 'ի վերայ գերեզմանին, զոր տեսեալ անհաւատիցն՝ որք մերձ էին, գնացեալ պատմեցին րդելչին և մեծամեծացն, և նոցա լուեալ քամթի հարան և ափ 'ի բերան եղեն (ՋԿԶ = 1517): 'ի սոյն ամի հնաւ վազման կենաց Տեառն Ղազարոս արչի նպասին և թաղեցաւ 'ի Սերտասիս և եղաւ 'ի տեղի նորին տաւջնարք Մարբազաղաքիս Սերտասիս Տ. Մինաս Արքեպոս. Եւ Յաւարս յայստիկ եղև դարձեալ ժանկածողով, և որք վերակացեալ էին այսր դործոյ՝ քաղում աղիտալի դործք գործեցին, խորտակեալ այրէին զառնա

և ղեկնղեցիս և կողոպտէին զինչս, որս պէս յնւգոկիս այրեցին և քակեցին զութն եկեղեցիս միանգամայն 'ի միում աւուրս ապրիլի 9. և աստ 'ի Սեբաստիա բազում նեղութիւնս և տառապանս հասուցին Հաս յոց. և մատուցեալ իտեցուցին զթաղաւորն և նա հրամայեաց մի այլ ևս նեղել զոք վասն այնր բանի, և գաղարեցաւ տղայամոզմն առ ժամանակ մի Յետ այսորիկ Ստեփաննոս կաթողիկոսն նեղեալ 'ի բռնութենէ օտարազգեաց և ի դառնութենէ ժամանակին խորեցեալ միկուսանալ անտի առ ժամանակ մի, վասն որոյ ձեռնադրեաց 'ի տեղի իւր յԱթու Հայրապետութեան զՄիքայէլ Եպս. Սեբաստացի՝ զայն հուսաարիմ և զզօն, որ և նստաւ կաթողիկոս 'ի Ս. Էջմիածին ամս 22 (Պատմ., ԶՂԹ = 1550)։ Ընդ ժամանակսն ընդ այնոսիկ Շահ-Թահմազ արքայն Պարսից զօրաժողով արարեալ՝ եկն էտա բազում տեղիս 'ի Տէրութենէ Օսմանեանց և անցեալ ընդ Արարատեան Աշխուրհ ենաս մինչև 'ի Բորձր-Հայս, և սապատով փոռեալ աւերեաց արով և հրով զերկիրն կարնոյ ևս և զԲասեն, զԴերջան, զՍպիր, զԲաբեղ, զԿեղնի, զԵրզնկայ և մինչև 'ի սահման Սեբաստիոյ և 'ի գերութիւն վարեաց զբազումս յազդէս մերմէ, շրջեալ յաշխարհի մերում աւելի քան զսորմ մի, յորոյ վերայ ցաւադին ողբոյ Սեբաստացի Թադէոս Վարդապետն, աղիտալի նկատելով զաւեր աշխարհիս՝ որում եղև ակա. նստես, լի լուսնալ՝ ասէ՝ մանրեալ և մաշեալ զմնացորդս Արամեանց, աղէտք զործոց մնասու նոցա առաւել խղեն քան զլէնկթիմուրայն, հազարամեայ թուականիս մերոյ շարձեցաւ 'ի վերայ աշխարհիս Հայոց ազգի Պարսից, զորս կարծում թէ չէք տեսեալ ուրուք 'ի հողածնայն Շրջին հանապազ զամս ողջոյն յաւեր քաղաքաց և 'ի կողպուտ ընչից, զոր ինչ տեսանեն աչօք առ ժամայն 'ի բաց պահանջեն. և անպամբ հարկաց 'ի յետին տնանկութիւն ածին զազգ մերս Երբ լսէին 'ի բերանոյ արուք զանուն Քս.ի, խոշտանգէին տուգայտանօք և եթէ ոչ գաղարեցից այնպիսին խոստովանիլ զԲ. Աճ ճշմարիտ, զսահմանս ինչս նորա առնուին և սպանանէին զնոր Զթաղաւորն իւրեանց զօր

Շահ կոչեն տաւել քան զԱճ պաշտեն, այլ սա մեղ փարպոն եղև և տաւել քան զՍենեքերիմ և զՆարուզդոդոստոր, ոչ զիւղ եթող և ոչ քուղաք, ոչ աւան եթող և ոչ ամբոց՝ զոր ոչ աւերեաց. էր զի հրով տոշորէր, և էր զի քանդեալ 'ի հիմն հասուցանէր. մանաւանդ զեկեղեցիս և զվանօրայս։ Սպան զբազում երիցունս և զկրօնաւորս 'ի Բորձր Հայոց մինչև 'ի Սիս կիլիկիոյ, հալածեալ զքրիստոնէայս մարդաթաղ արարին զերկիրն և զամենեւին 'ի սուր սուսերի մաշեցին։ Եղուկ և վա՛յ անձանց մերոց զի զայսպիսի անց տեսք աչօք մերովք և 'ի հայրենեաց մերոց տարագիր եղեալ ողորմ ողբալի եղաքս։ Զայս ասաց Սեբաստացի Թադէոս Վարդապետն (Յիշակին., ԹԹ = 1560), հացեալ յԱռաջնորդութեան Տիառն Միւնասայ Արհի Եպիսկոպոսին ամս իրբն 24 վաղճանեցաւ և թաղեցաւ 'ի Ս. Նշանի մենաստանիս և կալա զԱթու Տեսուրութեան քաղաքիս Սեբաստիոյ Տ. Յակոբ Արքեպս.ն՝ այր զգաւաւ և բարեհալի։ Միարանակից էր ամս այր այն երեւիլ Մշեցի Աստուածատուր Եպիսկոպոսն և այլք որք բարեկարգութեամբ կային և կատարէին զպաշտօնս Տիառն (ԹԺԱ = 1562), Յուշուր սորա ընդ վրդովիլ աշխարհին Արարատայ. յիւստաց տապատեաց, ել Սեբաստացի Միքայէլ կաթողիկոս Էջմիածնէ և եկն 'ի մայրաքաղաք Սեբաստիա, և բնակեցաւ աստ առ ժամանակ մի 'ի վանս Սրբոյ Նշանի, զոր մեծամեծ իշխանաւորք վիճակիս և ժողովուրդք ազդիս մերոյ ջերմեռանդական օրով և փափաքմամբ ընկալան զՄայրաքոյն Բաշանայապետն Ամենայն Հայոց և մեծաշուք փառօք և պաշտանայարմար յարգանքօք պատուեալ մեծարէին զնա, և այսպիսի պանծալի շքով եկաց և միաց աստ ամիսս քսան և մի (ԹԺԹ = 1563) և սպա դարձ արարեալ գնաց 'ի Սուրբ Աթուր Էջմիածին և յետ վեց ամաց հանգուաւ 'ի Բրիստոս (ԹԺԸ = 1569)՝ կալեալ զԱթուր Հայրապետական ամս 22։ Խոշտանկան կառավարութեամբ վարեալ զպաշտօն զիսողութեան մեծի մայրաքաղաքիս Սեբաստիոյ Տիառն Յակոբայ Արհի-Եպիսկոպոսի առաջնոյ՝ ամս իրբն 18 և ժամանեալ զբու կենացն փոխեցաւ առ Բրիստոս և եղաւ 'ի վանս Ս. Նշանի (ԹԻԷ = 1578)։ (Շատ. 6) ՏԻՊՐԱՆ Ա. ԳԻՐԻՉԵԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԱՆՔԵՐ

Ս. ՅԱԿՈԲԵԱՆՑ ՎԱՆՔ, ԵՐՈՒՍԱԶԷՄ

(ԺԴ. - ԺԸ. Դար)

ԽԴ. — Թաղեոս Կրօնաւոր, Գրիշ, 1449-1455:

1. — 1449ին (Փետր. ԺԸ), Ս. Փրկչի վանքին մէջ օրինակած է մէկ Դանձարուն: Կազմող՝ Յովհ. Կրօնաւոր. — Ձեռ. Ս. Յ. Թ. 2149: Յիշտ. ԺԵ. Դարի, Դ. Մասն, Թ. 557:

2. — 1449ին, Ս. Յակոբեանց վանքին մէջ օրինակած է, Յոհաննէս Կուսակրօս քահանայի խնդրանքով, մէկ Յիսուս Ողի: Մաղկող՝ Յովհաննէս. — Ձեռ. Երեւանի, Թ. 5297: Յիշտ. ԺԵ. Դարի, Կ. Մասն, Թ. 716:

3. — 1455ին, Երուսաղէմի մօտ, Ս. Սարայի վանքին մէջ, օրինակած է մէկ Աւետարան: Թուղթը կրկող՝ Յովհաննէս. — Յիշտ. ԺԵ. Դարի, Բ. Մասն, Թ. 86:

ԽԴ. — Ներսէս Սեդ, Գրիշ, որդի Յետկարի, Դ. 1454ին օրինակած է Դանձարուն մը. — Նօտարք, էջ 1ձ - 19: Միար. էջ 398:

ԽԵ. — Սիմեոն Վարդապետ, Գրիշ, 1454ին, Ս. Յակոբեանց վանքին մէջ օրինակած է Աւետարան ըստ Յովհաննէս, Տաւիլ կոչուած Յովհ. Եպիսկոպոսին համար. — Ձեռ. Երեւանի, Թ. 9323: Յիշտ. ԺԵ. Դարի, Բ. Մասն, Թ. 61:

Որչառակարանէն կ'առնենք քանի մը տող. «Գրեցաւ ... ի խնդրոյ սրբութեամբ անեալ եւ առաքինութեամբ վարժեալ՝ տեղեակ գոյով հին եւ նոր պատուիրանացն հոգեւոր եղբարս մերոյ Յովհաննէս Եպիսկոպոսին, որ մականունն Տաւիլ կոչի»:

ԽԶ. — Ասրգիւս Գրիշ, 1457-1469, որդի Յովհաննէսի:

1. — 1457ին, Ս. Յակոբեանց վանքին մէջ օրինակած է մէկ Դանձարուն. — Յիշտ. ԺԵ. Դարի, Բ. Մասն, Թիւ 129:

2. — 1469ին, Ս. Հրեհեմակապետաց վանքին մէջ օրինակած է մէկ Աղօթողիքի, Լեռնակողման վանքի վանահայր Աբրահամ Արեղայի խնդրանքով. — Ձեռ. Ս. Յ. Թ. 1662:

ԽԸ. — Հայրապետ Եպս., Գրիշ եւ Մաղկող, 1462ին, Ս. Փրկչի վանքին մէջ օրինակած եւ ծաղկած է Աւետարան մը՝ Իկտիշ ապաշխարողի համար. — Յիշտ. ԺԵ. Դարի, Դ. Մասն, Թ. 593:

ԽԹ. — Մարգարէ Աբեղայ, Գրիշ, որդի Ներսէսի, 1463ին, Ս. Փրկչի վանքին մէջ օրինակած է Յայսմաւուրք մը: Մաղկող՝ Մարտիրոս Եպս. Պորոսացի: Ստացողք՝ Առաքել, Սրբահամ եւ Մարգարէ Կրօնաւորք. — Ձեռ. Ս. Յ. Թ. 27:

ԽՐ. — Մարտիրոս Եպս. Պուրոսացի, Գրիշ եւ Մաղկող, 1458-1464, որդի Ստեփանոսի եւ Հովսէփի մէջ,

1. — Մաղկած է 1463ին Մարգարէ Արեղայի օրինակած Յայսմաւուրքը:

2. — Աւարտած է ընդօրինակութիւնը եւ ծաղկումը մաղաղաթեալ Աւետարանի մը՝ 1464ին: Դրելու ծնունդն էր 1458ին. — Ձեռ. Ս. Յ. Թ. 2567:

Ծ. — Մանուէլ Գրիշ, 1466ին, Ս. Հրեշտակապետաց վանքին մէջ օրինակած է Աղօթողիք, Մարաթացի վարդանայ, Լեռնակողման վանքի վանահայր Աբրահամ Արեղայի խնդրանքով. — Յիշտ. ԺԵ. Դարի, Բ. Մասն, Թ. 322. Դ. Մասն, Թ. 612: Ձեռ. Ս. Յ. Թ. 1662:

ԾԱ. — Սողոմոն Աբեղայ, Գրիշ, 1467-1476, Ս. Փրկչի վանքին մէջ օրինակած է,

1. — 1467ին, մէկ Յիսուս Ողի, Յովհ. Միակեցի խնդրանքով. — Ձեռ. Երեւանի, Թ. 6042:

2. — 1475ին, Աւետարան մը, Տեղադիցի Միսիթար Արեղայի խնդրանքով: Նկարող եւ կազմող՝ Յովհաննէս. — Յիշտ. ԺԵ. Դարի, Բ. Մասն, Թ. 491: Ձեռ. Ս. Յ. Թ. 1943:

3. — 1476ին, մէկ Ետակոնց, Մարաթայի փափաքով. «Ի վայելումն եղբարորդւոյն իւրոյ տէր Յուսիկ կրանաւորին» . — Ձեռ. Էջմիածնի, Թ. 222:

ԾԲ. — Աստուածատուր Արդ. Տաւիլգոնցի, Գրիշ, 1468ին, Ս. Փրկչի վանքին մէջ օրինակած է մէկ Մատեոյ, Խոսքի Արեղայի խնդրանքով. — Թորոս Աղբար, Բ., էջ 465:

ԾԴ. — Ընդստեղէս Քահմոնայ, Գրիշ, 1473ին օրինակած է մասամբ մէկ Ոսկե-

փորիկ. Յիշտ. ԺԵ. Դարի, Բ. Մասն, Թ. 450: Զեռ. Վիեննայի, Թ. 146:

ԾԴ. — Աւետիք Եպիսկոպոս, Գրիչ, 1473ին, Երուսաղէմէն ոչ շատ հեռու, Ս. Աստուածամանի Վանքին մէջ, «մերձ առ զրուսն Բեթխահնի», օրինակած է մէկ Ոսկեփորիկ՝ մասամբ. — Զեռ. Վիեննայի, Թ. 146:

ԾԵ. — Կարապետ Կրօնաւոր, Գրիչ, որդի Յոհաննիսի եւ Եղիսարծիի, 1476ին, Ս. Յակոբեանց Վանքին մէջ օրինակած է մէկ Ժողովածու, շատ հոյս բովանդակութեամբ. — Զեռ. Երեւանի, Թ. 2335:

ԾԶ. — Գրիգոր Կրօնաւոր, Գրիչ, որդի Սարգսի, 1479ին, Ս. Փրկչի Վանքին մէջ օրինակած է մէկ Աղօթամատոյց. — Յիշտ. ԺԵ. Դարի, Բ. Մասն. Թ. 560:

ԾԷ. — Սիմէոն Գրիչ, 1485ին, Ս. Յակոբեանց Վանքին մէջ օրինակած է մէկ Աւետարան. — Յիշտ. ԺԵ. Դարի, Գ. Մասն, Թ. 92:

ԾԸ. — Աւետիք Աբղ. Հալբասեցի, Գրիչ, 1485ին, Ս. Յակոբեանց Վանքին մէջ օրինակած է մէկ Աւետարան: Ստացող՝ Ոսկեվանի որդի Պարոն Վարդան. — Յիշտ. ԺԵ. Դարի, Գ. Մասն, Թ. 55:

ԾԹ. — Վրսնէս Աբղ. Արեւելցի, Գրիչ, որդի Մկրտչի, 1497ին, Ս. Յակոբեանց Վանքին մէջ օրինակած է մէկ Գանձարան, Ստեփանոսի որդի Աւագ Երէջի խնդրանքով. — Զեռ. Հալէպի, Թ. 71:

Կ. — Հայրապետ Եպիսկոպոս, Գրիչ, որդի Մատթէոս քահանայի, 1510ին, Ս. Փրկչի Վանքին մէջ օրինակած է մէկ Յայտնաւոր, Ախալցխացի Տիրացու քահանայի խնդրանքով. — Զեռ. Ս. Թ. Թ. 1922:

ԿԱ. — Առոմ Աբելայ, Գրիչ, 1549ին, Ս. Յակոբեանց Վանքին մէջ հաւանաբար, օրինակած է մէկ Հաւանց Վարձ, սկսած յիշատակ լինելոյ ստաւ ի դուռն Ուրբ Կարապետին. — Կարապետ Վրդ. Լուսարարեան, Գաւազանագիրք, Երուսաղէմ, 1912, էջ 80-81: Ստացող՝ Թորոս Մշեցի. — Զեռ. Երեւանի, Թ. 4739:

ԿԲ. — Մարտիրոս Աբելայ, Գրիչ, 1551ին, Ս. Յարութեան Տաճարին մէջ օրինակած է մէկ Մատենադարանի Ն. Լամբրոնացոյ: Ստացող՝ Անդրէաս Պար. Երուսաղէմի. — Զեռ. Ս. Թ. Թ. 146:

ԿԴ. — Սարգիս Քնն. Հիզանցի, Գրիչ եւ Մաղկոյ, որդի Կարապետ քահանայի, 1572ին, Ս. Յակոբեանց Վանքին մէջ գրած եւ ծաղկած է մէկ Աւետարան, Հայրապետ Կրօնակրօն քահանայի համար. — Զեռ. Ս. Թ. Թ. 466:

Հատուած մը իր յիշատակարանէն. «Եւ արդ զրեցաւ սայ ի թվականիս Հայոց Ռուքան, եւ երբ մտաւ Ռիւս, ծաղկեցաւ ձմեռն: Անմեղադիր լերուք խոշորութեան զրիս եւ ծաղկիս, զի կար մեր այս էր: Զի դառնացեալ սրտիւ զրեցաւ, ի դառն ժամանակիս, յորում նեղիմք յայլազգեաց, զի տաճիկն էառ զհիպրոս եւ զբազում կոտորեաց, զմարդ, զխաչ եւ զԱւետարանս գերեաց, եւ բազում ոճիրս գործեաց, զոր ոչ կարեմ ընդ զրով արկանելոյ:

ԿԵ. — Գրիգոր Վարդապետ, Գրիչ, 1574ին, Ս. Յարութեան Տաճարին մէջ օրինակած է մէկ Խորհրդատեօր, ի վայելումն տէր Վարդան քահանայի. — Զեռ. Ս. Թ. Թ. 1510 (Ա):

ԿԶ. — Սամուէլ Սարկաւաղ, Գրիչ, որդի Ազիզի, աշակերտ Դաւիթ Արքեպիսկոպոսի, 1584ին, Ս. Յակոբեանց Վանքին մէջ, հաւանաբար, օրինակած է մէկ Մատոց (Հայրապետական). — Զեռ. Ս. Թ. Թիւ 1427:

ԿԷ. — Մարտիրոս Քնն. Հիզանցի, Գրիչ, 1591ին, Ս. Յակոբեանց Վանքին մէջ օրինակած է մէկ Յայտնաւոր, մասնակցութեամբ Սարգիս եւ Խաչատուր Հիզանցիներու. — Զեռ. Ս. Թ. Թիւ 1920:

ԿԸ. — Խաչատուր Հիզանցի, Գրիչ եւ Նկարիչ, 1591ին, Ս. Յակոբեանց Վանքին մէջ նկարազարդած է Թիւ 1920 Յայտնաւոր, օրինակուած՝ Մարտիրոս եւ Սարգիս Հիզանցիներու եւ իր ձեռքով:

ԿԹ. — Աստուածատուր Եպա. Մեցիկ, Տառնուցի, Գրիչ, 1592-1591, աշակերտ տէր Ղազարի, Ս. Յակոբեանց Վանքին մէջ օրինակած է,

1. — 1569ին, Սաղմոս-Ժամագիրք մը. — Զեռ. Ս. Թ. Թիւ 1974:

2. — 1590ին, Մատոց մը, տէր Յովսէփ համար. — Ս. Քոյանջեան, Համառօտ Յուլյան Հայ. Զեռ. Գեղաւ Հայաքաղաքի, Բանբեր Մատենադարանի, Թիւ 9, էջ 442:

3. — 1591ին, մէկ Սաղմոս. — Զեռ. Ս. Թ. Թիւ 1597:

4թ. — Մխիթար Երեց Մուկացի, Գրիչ, որդի Մարտիրոսի,

1. — 1609ին, Ս. Յակոբեանց Վանքին մէջ օրինակած է մէկ Աւետարան, [Պարոնտէր] Գրիգոր Արեղայի յանձնարարութեամբ. — Զեռ. Ս. Ե. Թիւ 1936:

2. — 1609ին, օրինակած է Ասենի ժամագիրք մը, [Պարոնտէր] Գրիգորի պատուէրով. — Զեռ. Ս. Ե. Թիւ 247:

3. — 1611ին, օրինակած է ժողովածու մը, որ կը պարունակէ Վարդ Լաւանց, Ն. Լամբրոնացոյ Մեկն. Սալմոսաց, եւն. — Զեռ. Երեւանի, Թիւ 790:

4. — Պարոն Զնաւար Կամախեցի, Գրիչ, 1610ին, Ս. Յակոբեանց Վանքին մէջ օրինակած է մէկ Լաւանց Վարդ. — Զեռ. Ս. Ե. Թիւ 175:

5. — Բարբուղիսէոս Քահանայ, Գրիչ, 1611ին, Ս. Յակոբեանց Վանքին մէջ օրինակած է Լուսամոծոյ մը, մեծ մասամբ Լաւանց Վարդ. — Զեռ. Անկիրիոյ, Թ. 27Ժ:

6. — Կրտսէս Գրիչ, 1614ին, Ս. Յակոբեանց Վանքին մէջ օրինակած է Ժողովածոյ (Ճառարան) մը, Գր. Պարոնտէր Պատրիարքի պատուէրով. — Զեռ. Ս. Ե. Թիւ 973:

7. — Թորոս Արեղայ, Գրիչ, 1617ին, օրինակած է մէկ Սալմոս - ժամագիրք: Կազմող՝ Ստեփանոս Արեղայ. — Սիրմէնեան, Եր., Թիւ 3, էջ 4: Զեռ. Երեւանի, Թիւ 10550:

8. — Զատիկ Գրիչ, 1619ին, օրինակած է Սիրմէն Քահանայի հետ, Մատենագրութիւն Ե. Լամբրոնացոյ. — Զեռ. Երեւանի, Թիւ 2493:

9. — Մաղաթա Դպիր, 1619ին,

1. — Ս. Յակոբեանց Վանքին մէջ աւարտած է ընթերցանութիւնը Բեկարանի մը (Անյիտաց Անպե, եւայն). — Զեռ. Վիեննայի, Թիւ 624:

2. — Ժողովածու մը, գաղափարած է հնագոյն երկաթագիր օրինակէ մը, ձեր եւ տկար վիճակով, Ս Եարութեան Տաճարին մէջ. — Զեռ. Երեւանի, Թիւ 1716:

3. — Գրիգոր Երեց Նեյցի, Գրիչ, 1620ին, Ս. Յակոբեանց Վանքին մէջ օրինակած է մէկ Քարոզգիրք. — Զեռ. Ս. Ե. Թիւ 541:

4. — Սկանսար Գրիչ, 1620ին, օրինակած է մէկ Մեկն. Առաւակ՝ Ն. Լամբրոնացոյ, Յովհաննէս Վարդապետի համար. — Զեռ. Երեւանի, Թիւ 1232:

5. — Աւետարանագր Մեթոնցի, Գրիչ, 1624ին, Ս. Յակոբեանց Վանքին մէջ օրինակած է մէկ Ժամագիրք, Պարոնտէր Պատրիարքի պատուէրով. — Զեռ. Ս. Ե. Թ. 1833:

6. — Մարթիրոս Երեւանցի (Կարբեցի) Գրիչ, 1625ին, օրինակած է մէկ Ժողովածու. — Զեռ. Երեւանի, Թիւ 616:

7. — Յովհաննէս Քնն. Հիզանցի, բազմադիւն Գրիչ եւ Մալկոյ, 1626 - 1663, առհասարակ Ս. Յակոբեանց Վանքին մէջ օրինակած է, երբեմն նաեւ ծաղկած, հետեւեալ ձեռագիրները,

1. — Ժողովածու, 1626ին. — Զեռ. Ս. Ե. Թիւ 2515:

2. — Աւետարան, 1627ին. — Սրարատ, 1905, էջ 732 - 733:

3. — Խորհրդանշան, 1628ին. — Զեռ. Ս. Ե. Թիւ 1629:

4. — Աւետարան, 1631ին, Մահտեսի Տոնապետի համար. — Զեռ. Ս. Ե. Թ. 1945:

5. — Գիրք Լաւանց, Գր. Տաթեւացիի, 1631ին, Ս. Փրկչի Վանքին մէջ, Դանիէլ Արեղայի համար. — Յուցակ Զեռ. Մշոյ, Թիւ 71, էջ 66:

6. — Ժողովածու, 1633ին, Մահտեսի Մարկոսի համար. — Զեռ. Երեւանի, Թիւ 1256:

7. — Մեկն. Մարթնի, Գր. Տաթեւացիի, 1633ին. — Հանդէս Ամսօրեայ, 1892, էջ 113:

8. — Աւետարան, 1634ին, մասամբ օրինակած է, Դանիէլ Արեղայի համար, որ եւ կատարած է ծաղկումը. — Յուցակ Զեռ. Մշոյ, Թիւ 74, էջ 70:

9. — Աւետարան, 1634ին, Բաշարաթ Սարկաւազի համար. — Զեռ. Ս. Ե. Թիւ 2659:

10. — Յովսէփոս, 1635ին, Գր. Պարոնտէր Պատրիարքի պատուէրով. — Զեռ. Ս. Ե. Թիւ 1919:

11. — Մատեց, 1639ին. — Զեռ. Ս. Ե. Թիւ 2175:

12. — Աւետարան, 1640ին, Գր. Պարոնտէր Պատրիարքի հրամանով. — Զեռ. Ս. Ե. Թիւ 2639:

13. — Աւետարան, 1640ին, Մահտեսի
կերէքի խնդրանքով. — Ձեռ. Ս. Յ. 2668:

14. — Նարեկ, 1647ին. — Ձեռ. Ս. Յ.
թիւ 1438:

15. — Գրիգ Լաւրցմանց, Գր. Տաթևա-
ցիի, 1648ին, «ի դուռն Սուրբ Թորոսին».
— Ձեռ. Ս. Յ. թիւ 964:

16. — Աւետարան, 1656ին, զոր կ'ըն-
ծայէ Բեթղեմիի Ս. Եննդեան Վանքի Ս.
Աստուածածին եկեղեցիին. — Ձեռ. Ս. Յ.
թիւ 2651:

17. — Աւետարան, 1656ին, զոր կը
նուիրէ Ս. Աստուածածնի Գերեզմանին. —
Ձեռ. Ս. Յ. թիւ 1549:

18. — Տօնալոյց-Շարակուն, 1658ին.
— Ձեռ. Ս. Յ. թիւ 2103:

19. — Աւետարան, 1658ին, զոր նուի-
րած է Ս. Փրկչի Վանքին. — Ձեռ. Ս. Յ.
թիւ 2608:

20. — Աւետարան, 1660ին, Մահտեսի
Մարիամի խնդրանքով. — Ձեռ. Ս. Յ. թիւ
2613:

21. — Շարակուն, 1661ին, Սիմէոն
Պարոնտէրի պատուէրով. — Ձեռ. Ս. Յ.
թիւ 355:

22. — Աւետարան, 1663ին, որ մնացած
է առանց ստացողի. — Ձեռ. Ս. Յ. թիւ
2665: Հմմտ. Սիոն, 1971, էջ 172-173:

23. — Անեփախտ Քնն. Մովսէսի, Գրիչ,
Ս. Յակոբեանց Վանքին մէջ, 1625ին, օ-
րինակած է,

1 — Ժողովածոյ մը, կրօնական բո-
վանդակութեամբ. — Ձեռ. Ս. Յ. թ. 1453:

Յիշատակարանին մէջ կը կարդանք.
«Գրեցաւ զիրքս ի Թվականիս Հայոց, ի
ՌՀԴ, ի դառն եւ ի ննդ ժամանակիս, որ
այլազգիքն զաւրացեր են ի վերայ քրիստո-
նէից ազգիս, վայ մեղաւորիս հազար բե-
րան»:

2. — Զ. 1625ին, մէկ Սալմաստան. —
Ձեռ. Վիեննայի, Թ. 952:

3. — Սալմաստան մը, Զ. 1625ին. —
Ձեռ. Ս. Յ. թիւ 2381:

2Բ. — Սարգիս Քանանայ, Գրիչ, 1626ին,
Ս. Յակոբեանց Վանքին մէջ օրինակած է
Պատմութիւն Աղիսանցի Ստոյն կայիս.
Թննէսի. — Ձեռ. Սեբաստիոյ, թիւ 230:

2Գ. — Աստուածատու Քանանայ, Գրիչ,
1630ին, Ս. Յակոբեանց Վանքին մէջ օրի-

նակած է մէկ Լաւրանց Վարք, Տարօնեցի
կարապետ Վարդապետի համար. — Ձեռ.
Ս. Յ. թիւ 647:

2Դ. — Կիրակոս Զեկաւապցի, Գրիչ,
1631ին, օրինակած է Ժողովածու մը. կրօ-
նական բովանդակութեամբ եւ չափածոյ.
— Ձեռ. Նրեւանի, թիւ 9661:

2Ե. — Յակոբ Սարկաւապ, Գրիչ, 1632ին
օրինակած է մէկ Լաւրանց Վարք, Սարգիս
Վարդապետի համար. — Ձեռ. Նրեւանի,
թիւ 615:

2Զ. — Մովսէս Քնն. Մովսէսի, Գրիչ
եւ Մովսէսի, 1633-1636, որդի Բաշարաթի,
Ս. Յարութեան Տաճարին մէջ օրինակած է.

1. — 1633ին, մէկ Աղօթապիւր Ս. Տեղ-
եաց, Վարդան Վարդապետի, եւայլն. —
Ձեռ. Ս. Յ. թիւ 1576:

2. — 1636ին, օրինակած եւ ծաղկած է
Աւետարան մը. — Ձեռ. Ս. Յ. թիւ 2672:

2Ը. — Ղազար Գալիք, որդի Ռաջա-
տուրի, 1634ին, Ս. Հրեշտակապետաց Վան-
քին մէջ օրինակած է Բառգիրք մը, լուսա-
րար Մարկոսի պատուէրով. — Ձեռ. Ս. Յ.
թիւ 647 (2):

2Թ. — Պաղտատու Գրիչ, 1634ին, Ս.
Յարութեան Տաճարին մէջ օրինակած է
Ժողովածոյ մը, լուսարար Մարկոսի պատ-
ուէրով. — Ձեռ. Ս. Յ. թիւ 847:

2Բ. — Խաչատուր Երեց, Գրիչ, 1637ին,
Ս. Յակոբեանց Վանքին մէջ օրինակած է
Աղօթապիւր մը. — Ձեռ. Ս. Յ. թիւ 1720:

2. — Մկրտիչ Քանանայ, Գրիչ, որդի
տէր Ղազար քաջ քարտուղարի, 1637ին,
Ս. Յակոբեանց Վանքին մէջ օրինակած է
Ճառքնաւոր մը, Լովու աւագերէց տէր Զա-
քարիայի փափաքով. — Սարգ., Բ. 113:

2Ա. — Անեփախտ Երեց Մովսէսի, Գրիչ,
որդի Ստեփանի, 1640ին, Ս. Յակոբեանց
Վանքին մէջ օրինակած է մէկ Աղօթապիւր.
— Ձեռ. Նոր Զուգայի, թիւ 614:

2Բ. — Ուսմիւրտ Սպիտակապետ, Գրիչ,
օրինակած է,

1. — 1644ին, Ս. Յակոբեանց Վանքին
մէջ, մէկ Աղօթապիւր-Տաղարան, Նիկողայոս
Քանանայի համար. — Ձեռ. Ս. Յ. թ. 1117:

2. — 1644ին, Ս. Յարութեան Տաճա-
րին մէջ հատանաբար, մէկ Ժողովածոյ. —
Ձեռ. Զմմառի, թիւ 622:

(4)

Ն. ԱՐՔ. ՄՈՎԱԿԱՆ

ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ ՇԱՐԱԿԱՆԱՅ

Գ. ՇՐՋԱՆԻ ԼԵՋՈՒՆ

Այս շրջանի տեղեկությունն է ժԳ. դարու սկզբից մինչև ժե. դարը, որի ձևերից զերարդինչը վերջին սահմանն է կազմում: Այս շրջանի շարականներից մի մասը գրուած է նախնական պարզ լեզուով և Ե. դարու ոճով, իսկ մի մասը Արարական շրջանի արուեստական լեզուով: Քակայն Արարական շրջանի արուեստական լեզուի ազդեցութիւնը աւելի թուլանում է. օրինակ՝ Լամբրոնացու գրած շարականները: Իսկ Ն. Շնորհալին երբեմն առաջին և երբեմն երկրորդ շրջանի լեզուով է գրում:

Գ. շրջանի պարզ ոճին օրինակներից են՝ Լամբրոնացու

1. Այսօր յարեաւ 'ի մեռելոց փեսայն
անմահ և երկնաւոր, քեզ աւետիս խնդութեան,
հարսն 'ի յերկրէ եկեղեցի, օրհնեալ՝
'ի ձայն ցնծութեան զԱստուած քո, Սիրոն:

2. Այսօր անճառ լոյսն 'ի լուսոյ
լուսաւորեաց զմանկուան քո, Երուսաղէմ,
քանից յարեաւ լոյսն քո՝ Բրիտանոս,
օրհնեալ՝ 'ի ձայն ...:

3. Այսօր խաւարն անգիտութեան
հալածեցաւ երբեակ լուսալի և քեզ ծագեաց
լոյս գիտութեան, յարուցեալն 'ի
մեռելոց Բրիտանոս, օրհնեալ ...:

Թէև այս երգը գրուած է պարզ լեզուով, բայց դարձեալ ունի մի քանի այլաբանութիւններ, ինչպէս՝ օրինակ՝ փեսայն երկնաւոր, հարսն 'ի յերկրէ եկեղեցի, խաւարն անգիտութեան, լոյս գիտութեան, օրհնեաց փոխարէն պիտի լինէր՝ Բրիտանոս, քրիստոնէայ ժողովուրդ, կառաւարդութիւն կամ հեթանոսութիւն, քրիստոնէա ութիւն, և այլն:

Ինչպէս ասուեցաւ, Ն. Շնորհալու երգերը գրուած են նաև արուեստական նաև պարզ լեզուով, Նալիոց սիրով, և քէն հոյսեմք, Վերաձգողն երկնից՝ էջ 246, Այսօր 'ի կոտարուինն՝ էջ 262, Այսօր

անճառ՝ էջ 258: Եւ Մեծն վարդանի (Վեռարարչա), Որ նախմտաց ևայն:

Ուրեմն, շարականների լեզուի ուսումնասիրութեամբ, նրանց գրութիւնը երեք շրջանի կտրելի է վերածել. ա) Ե. դարից ցէ. դար — պարզ և յստակ լեզու, բ) Ը. դարից ցժԳ. դար — խրթնաթիւն, ճոխութիւն, աւելի բառեր քան մօքեր, երգերն լի այլաբանութեամբ և պատկերօք, գ) ժԳ. դարից ցժԵ. դարն, որ խառն է, մերթ պարզ և մերթ արուեստականի ազդեցութեամբ գրուած:

ՇԱՐԱԿԱՆՆԵՐԻ ԼԵՂԻՆԱԿՆԵՐԸ

Շարականների հեղինակների ցանկը թէև մի քանի տպագրուած շարականների մէջ կայ, բայց այդ արուած է մօտաւորապէս և հաւանօրէն կարծելով: Շարականների հեղինակները որոշելու համար, մենք դիմած ենք մեր մօտենադիրներին և հանած աւ դասակարգած զայնս, որի մօտին պիտի խօսինք այս գլխի մէջ և բոլորն էլ մօտենադրական ցուցմամբ:

Շարականների ցանկի մէջ այսպէս է բաշխուած.

1. Նախ Ս. Խաւակ և Ս. Մեծորդ ասացին զութ եղանակաւոր ձայն և զերկուսեանց:

2. Ապա Սուրբ Խաւակ զՂազարոս և զկարգ Աւագ Շարաթու:

3. Ս. Մովսէս (Խորհնացի), Բերթող՝ զճրագալուցին Վարախաթիւն, զկարգ Մնեղեան և զԱնթառամն, զՏեառնքնապառլին, զՄարութեան Զարցան և զառաջին պատկերն Հոգեւոյ գալստեան, ըզվարդավառի և զվերափոխման, և Վեհ ծացուցէ՛քն:

4. Սեփանոս Սիւնեցի՝ Աւագ Օրհնութիւնս:

5. Յովհան Մանգուկունի:

6. Տ. Կոմիտաս Կաթողիկոս՝ զՆովմասիմանց Անձինքան և զԶարցան:

7. Ս. Սահակ Զորափորեցի՝ զՍալին, զԵկեղեցւոյ, զԵկեղեցւոյն և զՏէր յերկնիցն՝ Որ դարգարեաց:

8. Ս. Օհան Օձնեցի իմաստասէր՝
զկարգ Մեծի Տօնից:

9. Ստեփանոս Սիւնեցի (երկրորդ)՝
զԵՍՐԻՍԹԻՆ Սրբոցն՝ Խաչին, զոր ու-
մանք Ստեփանոսի Մոկաց Եպիսկոպոսի
առն՝ որ Ապարանցի էս կռիւի:

10. Պետրոս Գեառգար՝ զՀանգըստ-
եան շարականն, զՄարտիրոսացն:

11. Գրիգոր Մագիստրոս՝ զՕրոս ըստ
պատկերի, զոր այլք Իգնակայ Զարա-
փորեցոյ տան:

12. Յակովբ Վրդ. Սաննիսցի՝ զՅա-
նըսիզնական ծոցոյ Հօրն, զՂլորմեան
Հանգստեան:

13. Գրիգոր Բ. Վկայաւէր՝ ճոր-
հուրդն անճառն է Մեծահրաշոյ:

14. Յովնանէս Վրդ. Սարկաւազ՝
զՂևոնդեանց Մանկունքն՝ Վայծառացան
այսօրս:

15. Ս. Ներսէս Շնորհալի՝ զվառ ձայն
Աւագ Օրհնութեան, զԵթնանասնիցն, ըզ-
Նինուէացոցն, զԱղսնացիցն կամ Կիւ-
րակէից, զՄոզկազարդի Հարցն:

Ա) Ս. Սահակի գրած շարականները. —
Ս. Սահակ, հաջ աշխարհի երկրորդ լուսա-
ւորիչը, որի ժամանակ է որի թմանդա-
կութեամբ հայոց գրիւրը գտնուեցան, մեծ
հոգ տարու Եկեղեցու քարտարգութեան:
Աւանդութիւնը ստեղծ է, որ Ս. Սահակ
ուր իղանակներ է երկու ասեղիներ
յօրինողն է, բայց մենք տեսնենք նրան
վերագրուածներին և տեսնենք իսկապէս
թէ ո՞րն է նորանք և որը ոչ: Ս. Սահա-
կին վերագրուած են Ղազարու և Աւագ
Շարթու (Եթնեակի) շարականները:

Ղազարու յարութեան շարականը —
Աւագոս գոյով 'ի Բնեմիաշ — կարող է
Ս. Սահակի գրչի արդիւնք լինիլ, բայց
ամբողջ Աւագ Շարթու շարականները
նրանը չեն կարող լինել, և ահա ինչու
Նախ՝ որ Աւագ Շարթու բոլոր շարականն
ների ոչ լեզուի է ոչ մտքի մէջ միու-
թիւն կայ, և երկրորդ՝ այդ շարական-
ների մի քանիսի Ս. Ներսէս Շնորհալու
պատկանելը հաստատուած է գիտենք, որ ի-
նակ՝ Որ 'ի Ժրովրեական աթոռս՝ էջ
230, Վերսաձգողն երկնից՝ էջ 246, Այս-
սօր 'ի կատարութեան էջ 252, Նոյնիսկ
լեզուի համեմատութեամբ կարող ենք

ցոյց տալ, որ Աւագ Շարթու շարական-
ները բոլորն էլ Ս. Սահակինը չեն:

Ս. Սահակին կարող ենք վերագրել
այն շարականները, որոնք պատմողական
ոճ ունին և պարզ ու յստակ լեզու, որ-
պիսիք են՝ Վիմաստուն կուսանքն, Շնոր
սքանչելիք այսօր տեսանեմք, Այսօր
կանգնեցաւ, Արծաթաթրութեամբ մու-
կալ Յուդա, Վի գիշերիք, Ուղ սքան-
չելի և տեսիլ տաւոր, որոնց մէջն մի
պարբերութիւնը 3 տներ է բաղկացած:
Ս. Սահակ երգել է մի քանի շարական-
ներ, յետոյ ժամանակի ընթացքում այլ
հայրերի գրած շարականները նման բո-
վանդակութիւն ունենալուն համար Ս.
Սահակին են համարուած և նրա անուան
տակ էլ մնացել ու մեզ հասել: Սակայն
այդ շարականներից շատերի նման բովան-
դակութիւն ունենալն ևս մեզ հաստատում
է, որ բոլորն էլ Ս. Սահակինը չեն, ո-
րովհետեւ նայն մարդը ինչպէս պիտի գրէր
նման բովանդակութիւն ունեցող մի քանի
շարականներ:

Բ) Ս. Մեսրոպի գրած երգերը. — Ս.
Մեսրոպ Մայառաց, որ Ս. Սահակի աջա-
կիցն էր և միանգամայն զառայ տառերի,
նոյնպէս համարուում է Նախաքննախնդիր
էր միտի աղաւէտ Ս. Եկեղեցւոյ, ուստի
նա էլ իւր բաղմաշարչար ազգի մեղքերի
համար գրել է ապաշխարութեան շարա-
կաններ: Նրա վերագրուած է զկարգ
Ապաշխարութեան: Սակայն տեսել թէ ա-
պաշխարութեան բոլոր շարականները Ս.
Մեսրոպին են, առնուազն մեծ սխալ է,
որովհետեւ ապաշխարութեան բոլոր շարա-
կանների մէջ էլ ոճի, լեզուի միութիւն
չկայ, որը կարելի է միշտ տեսնել մի
հնդիւնակի բոլոր գրութեանքների մէջ:

Թէև Ապաշխարութեան բոլոր շարա-
կանները Ս. Մեսրոպին են վերագրուած,
բայց մատենագրական ցուցումներից դի-
տենք, որ պահոց Կիւրակէնների շարական-
ները Ն. Շնորհալու գրութեան են:
Հարկու ապաշխարութեան շարականների
մէջ կան այնպիսիք, որ Ս. Մեսրոպի
գրչին կարող են պատկանիլ: Լեզուի մաս
սին խօսելիս մատենախոսութիւն մի քանիսը
Ապաշխարութեան շարականներից բաւար-
կանին մեծ թիւը պատկանում է նրան:

Ս. Մեքսիկայի համար Կիրակոս Գանձուկեցին տեսւմ է. «... նորա է ... և աւագ չարութիւն երկից աւուրց օրհնութիւն՝ երկուշարութիւն, երեքշարութիւն և չորեքշարութիւն» (էջ 46):

Գ) Ըստ ցանկի, երբորդ հեղինակ շարականի համարւում է Մովսէս Քերթովանայր, որին ցանկը վերագրում է զձրագայտյցին Վերախաղիքին, զկարգ Մննդեան, զՎնթառաման, զՏեառնընդառաջին, զՅարութեան Լարցոսն, զառաջին պատկերուն Հոգւոյ Գալստեան, զվարդավառին, զվերախաղիքին և զՄեծացուցէքն:

Կիրակոս նախընթաց հեղինակների և Թարգմանչաց մասին առհասարակ հետեւեալն է տեսւմ. «Արարին և երգօ շարականաց քաղցր և գեղեցիկ եղանակու և մեծ խորհրդով ծննդեան Քո.ի և Քառասներեայ գալստեան 'ի տաճարն, Մկրտութեանն և եկուտորութեանն 'ի Բնթանիա և յերուսաղէմ, Մեծի Շարաթուն շարչաբանաց և յարութեան, Համբարձման և Հոգւոյ գալստեանն, Խաչի և Եկեղեցւոյ և այլ տօնից տէրութեանաց և որոց ամենեցուն, Ապոլիտարութեան, ամենայն նշնեցիւց, պէտզէտ և զանազանս անթիւ, որ մինչև ցայսօր պաշտի յեկեղեցիս Հայրապետեանոց» (էջ 17-18):

Սակայն ցանկում Մ. Խորենացուն ընծայուած երկերը նորա ոճն ու լեզուն չունեն. ուստի գծաւորութիւն կը յարուցուի Խորենացուն վերագրել:

Այս բոլոր շարականներից, մաքերի և լեզուի պարզութիւնն 'ի նկատի առնելով, կարելի է այն եզրակացութեան յանգիլ, որ յիշուած Խորենացունը կարող են լինել՝ «Վերախաղիք Մարիամ Գարբիէի աւետիսքն» (էջ 18), «Անկանիմք առաջիք» (էջ 20), «Խորհուրդ մեծ և սքանչելի» (էջ 23), «Ս. զԱճոծինն օրհնութեամբ մեծացուցանեմք» (էջ 26) և մի քանի այլ Մեծացուցէք, որք պարզ լեզու ունեն և որք ցրուած են Շարականի մէջ, և ոչ թէ բոլոր Մեծացուցէք վերագրել Խորենացուն, որոնցից շատերը պատկերաւոր ոճ ունեն և այլաբանական արտայայտութիւններ:

Խորենացուն գրածը կարող է լինել Տեառնընդառաջինը և Պայծառակերպութեան տօնիս, թէև ոչ բոլորը:

Ինչ վերաբերում է Ս. Հոգւոյ գալստեան շարականներին, կարող ենք տեսլ, որ օրանցից առաջին աւուր Ծրանութիւնը՝ «Առաքելոյ աղաւնոյ» (էջ 380) Խորենացունն է: Թէև վերախաղիքին շարականներն էլ բոլորը Մ. Գերթովանօրն է վերագրուած, սակայն վերոյիշեալ հանգամանքները 'ի նկատ ունենալով, չենք կորող սորան ընծայել բոլորը, այլ «Որ ունիս իշխանութիւն» (էջ 463), պարզ լեզու ունենալուն համար կարելի է Խորենացուն վերապահել: Նոյնպէս առաջին աւուր Ծրանութեան՝ «Այսօր փողովալ սրբոցն» (էջ 466), առաջին երեք տունը Խորենացունն է. Շարականների ցանկում այլև տեսւմ է. «Եօսկ Ս. զԱնտոնին, զԹագաւորացն, զառաքելոցն, զՅովհաննու, զՍրբոյն Գրիգորի, զմարգարէիցն և զվարդանանցն, զայս ամենայն ամանք Անանիայի տան և ամանք Խորենացւոյն»:

Այս վերոյիշեալ շարականներից աչմէկը Խորենացու գրչին կարող են պատկանիլ, որովհետեւ ըստ մատենագրական ցուցման»:

1) Անտոնի շարականը գրել է Ս. Ներսէս Շնորհալին:

2) Վարդանանց շարականը հիւսուած է Խորենացուց շատ յետոյ, որովհետեւ գծաւոր թէ այդպէս չուտ յիշատակուէին այն նաւասականներ, որոնց մասին Խորենացին մի խօսք տեղում չէ տեսւմ:

3) Թագաւորաց շարականների մի մասը Ն. Շնորհալունն է, «Արիտեալքն էլ (վարդանանց շարականի «Մանկուցք») Շիրակացունը: Արդ, ինչ պատճառ կայ, որ Խորենացուն վերագրուած են տոյնպիսի երգեր, որոնք շարագրուած են ուշ ժամանակ այլ հեղինակի ձեռքով: Այս երեւոյթը կարող ենք բացատրել այսպէս. Խորենացին գրականութեան մէջ յայտնի անձն էր. նրա գրուածքները համարուում էին օրինակ բոլոր յիտադայ սերունդներին, ունէր և ունի մեծ հեղինակութիւն. ուստի մի աննշան մարդ կամենալով իւր գրած կամ շարագրած ու եղանակած երգը մտցնել Եկեղեցու մէջ, օգտուել է Խորենացու ունեցած անունից և նրանով էլ տարածել, և այս հանգամանքը պատճառ է դարձել երգի փոխվորականանալուն:

Դ) Ասեփաֆու Սիւնեայ (441 Յ. Ք.):
Սիւնեայ Ստեփանոսին ցանկը վերագրում է Աւագ Օրհնութիւնները:

Ստեփանոս Սիւնեցու վասին Ուս-
պելեան առում է. Գ... ըստանեաց կ
ղտիթն ձալնսն, և կարգեաց շարեաց զյա-
բութեան օրհնութիւնսն. երգեաց կցորդո
քաղցրաւամբ, յարմարեաց զստողդիտ
Յիւնանցն կօթն եղանակօք յոյժ խորհրդ-
գաւար և զպահոցն որ յաղունազան երգի,
և մեկնեաց զխորհուրդ զիշերայիսն պաշ-
տամանք (էջ 101, ապ. Մոսկուս, 1861):
ինչպէս որ մատենագրական ցուցումից
տեսնում ենք. Ստեփանոսին եօթն եղա-
նակն է վերագրուած, իսկ օւթներորդը
— վառ ձայն — ներսէս Ծնորայուսն են
ասում լինել, ինչպէս տեսնում ենք իւր
տեղում:

Իսկապէս թխալ է բոլոր Աւագ Օրհ-
նութիւնները տալ Ստեփանոսին, ըսյց
բորվնտե սպ մի գործօն զեր է կատարել
ժամակարգութեան կարգաւորման մէջ,
ինչպէս մատենագիրն կը վկայէ, կարելի
է տեսլ, որ բաւական թուով Աւագ Օրհ-
նութիւններից սրանն են:

Երաւի, այս Աւագ Օրհնութիւնները,
որք ձեռագիր յիշատակարաններում (թիւ
1673, 1582, 1598, 1615 և 1616) «Օրհնու-
թիւններ Թարութեան Տն. մերայ Յի. Քի.»
վերառուութիւնն ունեն, հնութեան կնիք
ունեն, կարելի է տեսլ մինչև ութներորդ
գարը գրուած, արդէն Սաղմոսների բա-
ռերով սկսուիլը, ըստ իս, ցոյց է տալիս,
որ այն ժամանակի գրութիւն են սրանք,
երբ դաղմոսերգութիւնը կամաց կամաց
հեռացւում էր և տեղի էր տալիս Եկե-
ղեցույ Հարց հիւսած երգերին: Այս Օրհ-
նութիւնները տառական տներից են բաղ-
կացած և սակաւ բացառութեամբ Սաղմոս-
ների ըզվանդակութիւն ունեն:

Եթէ խորազննին լինենք, կը տես-
նենք, որ զբանց մէջ ոճի տարբերու-
թիւն կայ, օւստի կարելի է տեսլ, որ
որոշ թիւ մը որանցից յետագայ ժամա-
նակում հիւսուած լինեն և խմբագրու-
թեանց ժամանակ այդ վերառութեանց
տակ միացած: Սակայն այդ օւշ ժամանա-
կում գրուածներն էլ այնքան յետոյ չեն,
գուցէ մի քանի տասնեակ տարիների
տարբերութիւն լինի մէջերսին:

Ե) Բովլմոն Մանկակունի (480 Յ. Ք.):
«Սա ըստում կարգաւորութիւնս եմոթ
լեկեղեցի, կարգեաց քարոզս պղունայիցն
և աղօթս նոցա զերրորդ ժամու և զվեցե-
րորդին և զեօթնրորդին...»: Գովման
իմաստաբերի կանոնների մէջ յիշուած է
որ Մանկակունին կարգաւորել է աղօթ-
ները, ըսյց թէ երգեր հիւսել է, այդ
մասին օշինչ չի ասում, այդ միայն չա-
րականների ցանկումն է ասուած և վերա-
գրած նրան «Աւագիդրն բանն ԱՃ» և վերջի
էլ աւելացնում է թէ «զոր ոմանք Օձնե-
ցա պանն»: Ըստ իս, աւելի շատ Օձնե-
ցունը կարող է լինել քան Մանկակու-
նունը, որովհետեւ նախ որ այբբենական
կարգով է (Արաքական շրջանի յատկու-
թիւն) գրած, և երկրորդ՝ որ Արաքերէնի
պղգցուութեան նշաններն ունի իւր մէջ:

«Աւագիդրն բանն ԱՃ, որ վասն մեր
համբեր մահու,

«Բառնալով զդատականիք անիծիցն առ
'ի մէնջ,

«Գերապանն մաքրութեամբ զմարդիկ
վերագրեաց խաչակիցք իւր և վկայք
կամաւոր մահուամբ իւրոյ:

«Իմամարտ գոլով արեցն ընդ կառ-
պարիշտ պաշտամանս,

«Երջանիկ ճակատամարտք զայտնեցան
անպարտելիք. [րեցին,

«Զի զԱՃ բոլորից դիւրութեամբ սի-
ւեակցին Հօր հետեւել ստացան ըզ-
թագն պարծանաց» (էջ 439):

Ճշմարիտ է, սրա լեզուն էլ քաւա-
կանին պարզ է, օսկայն եթէ համեմատենք
Ս Ստեփէ կամ Ս Մարտպի գրած չա-
րականների լեզուն հետ, օրինակ՝ «Ի Գի-
շերիշի հետ, բաւականաչափ տարբերու-
թիւն կը գտնենք: Աւելի շուտ այս չարա-
կանը կարելի է դասել Արաքական շրջանի
առաջին աստիճանների վերայ:

Արդ, թէ արդե՞ս Մանկակունին եր-
գեր գրել է, դժուար կը լինի տեսլ, ք-
որովհետեւ փառքեր չունենք: Փարպեցիէն
գիտենք այսքանը, որ Վոհանի յայթա-
թիւնից յետոյ Աստծուն փառաբանելու
համար եկեղեցում աղմոսել տուաւ, հա-
ւանական է կարծել, որ այն ժամանակ
չարականները պայծաս էլ գործածական
էին եկեղեցիներում, ըսյց նա քարոզեա-
ր և աղօթքներ գրել է: Ուրեմն չարական-
ների ցանկում յիշուածը նրա մասին
հաստատութիւն չի գտնուի:

(Շար. 7)

ՎԱՀԱՆ ԲԺՇԿԵԱՆ

ՀԱՄԱՌՈՏ ԵՒ ԲԱՂԴԱՏԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ ՄԵՐ ԵՒ ՔՈՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ ՏՕՆԱՑՈՑՑԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ ԵՒ ՍԱՂԻՄԱԿԱՆ ԱՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Առաջ Շաբաթ օրը, որ է Ճրագայւոյց Ս. Զատիկի, տեղացի ժողովուրդին կողմէ ծանօթ է որպէս Վոյսի Շաբաթը (պահարկութիւնը Վոսաւորեայի հանդիսութեան է պնշուշտ)։ Ղարթբ դայն կը հօշկն Վաւախութեան եւ Լոյսի Շաբաթը։ Զատիկական խանդավառութիւնը այդ օր կը հասնի իր գագաթնակէտին եւ Ս. Յարութեան Տաճարը կ'ունենայ իր մեծագոյն խոնջումը։ Մեծաթիւ ոստիկանական կը փութայ Տաճար, թէ՛ կարգապահութեան հսկելու եւ թէ՛ միջ-համայնքային հասանկոթ վէճեր հարթելու համար։ Նաեւ հրէշ խումբ, մոմհրու լուցումէն յառաջ գալիք հաւանական հրդեհի մը առաջը առնելու համար։ 1967ի պատերազմէն առաջ, երբ դրացի Արարական իրկիրներէն — եւ յատկապէս Սիւրիո-Լիբանանէն — բազմաթիւ ուխտաւորներ կ'ունենային, ինչպէս նաեւ բաւականաչափ Ղարթ ուխտաւորներ կը ժամանէին Եգիպտոսէն, մարդոցնր, սաքի տակ գաւազներ իսկ կ'ըլլային։ Ներկայիս, ուխտաւորները ընդհանրապէս Յոյներ են, ժեծ մասամբ կիւրթսէն, ու նաեւ Յունաստանէն։ Ճիշդ ինչպէս Մնեղեան տանին, նմանապէս Ս. Զատիկին, ամենէն խանդավառ հանդիսութիւնը Ճրագայւոյցին է որ կը կաթարուի, գէթ Արեւելեան Եկեղեցիներու մօտ։ Լատինաց Վոսաւորեայի հանդիսութիւնը — զոր կը կատարեն կանաչ առաւօտուն, տունը միասին եղած քաղաքներուն՝ գրեթէ որեւածաքին — շատ աւելի պարզ է ու տնայն։ Կրկարան մը կը զետեղեն Պատանատեղիին մօտ, որուն պոռնիք ունի իրով խառնելէ հաք, վրան կը որսկեն զօրհնուած ջուրը եւ լուցկի մը վառելով՝ անկէ յառաջ եկած կրակէն կը լուցեն մոմակալի մը վրայ զետեղուած երեք մոմեր ու անմիջապէս կը վերակսին հնչեցնել Վաւախութեան, որուն զործակծութիւնը քաղաքը կ'ըլլայ Մեծ Պահոյ

առաջին օրէն։ Ս. Գերեզմանին վրայ կը մատուցանեն հանդիսաւոր Ս. Պատարագ, — կատարելէ հաք, մեղի նման, Մնեղոց եւ մարգարէական գրքերէ հատուածներ — որու ընթացքին կը կատարեն Վերադարձութեան Զուրաի օրհնութիւն։ Տեղական Եկեղեցիներուն մէջ, այս արարողութիւնները կը կատարեն իրիկուան մութին — ժամանակին՝ կէս գիշերին, ինչպէս մեր նախորդ յօդուածով ըսինք, Տաճարին դրան բացումը վերապահուած է Հայոց։ Ուստի, Լատինաց հանդիսութեան աւարտին — եթէ տունը միասին չ'ըլլայ՝ կէս գիշերին, այսինքն Յունաց Թաղման արարողութեան աւարտին — կը փակուի դուռը Տաճարին, եւ իսլամ գոնապաններ քանալին կը բերեն Հայոց վանք։ Դրան բացումէն առաջ ալ գոնապանները կու գան մեր վանքը, եւ Միաբան Հայերութեամբով կ'իջնեն Տաճար, ուր թափօրը լիւսաւորող Աւագ Թարգմանին ձեռքէն է որ կ'առնուի քանալին։ Քիչ հաք, Սկաւառակաւ խումբերու առաջնորդութեամբ, Պատարագ եւ Միաբանութիւն կը մեկնին Տաճար, ուր առաջին հանդիսութիւնը կ'ըլլայ Յունաց եւ Հայոց կողմէ Ս. Գերեզմանի դրան կ'ընուած, ի ներկայութեան Կրօնի Նախարարութեան ներկայացուցիչին, կէսօրէն ժամ մը առաջ, իսկ Վոսաւորեայի հանդիսութիւնը կը կատարուի կէսօրէն ժամ մը հաք, Յունաց Ս. Գերեզմանին շուրջ կատարած մեծահանդէս թափօրէն յետոյ։ Տաճարին բոլոր ջահերն ու կանթեղները այդ միջոցին մարած ըլլալուն, թափօրակաւ կը դառնան առանց մոմավառութեան, երգելով գրեթէ մեր Վոյս զուարթին թարգմանութիւնը եղող քաղաքաւոր մեղեդի մը։ Թափօրը գլխաւորող իրենց Պատարագը, մերկանալով եպիսկոպոսական իր գեղատեսիլ, ճերմակ շապիկ մը վրան առած, մեր Լուսանան վարդապետին հետ միասին,

կը մտնէ Ս. Գերեզման, որուն քովնոր զոյգ բողոքածքներէն — հարաւայինէն՝ Հայոց, հիւսիսայինէն՝ Յունաց և հինգ վայրկեանէն գուրս կու գայ նստիւողան լոյսը, զոր տեղացի, աշխարհական լուսակիրներ ակնթարթի մը մէջ կը հասցընեն մեր վերնատան պատշգամին մէջ իր գիրքը գրաւած Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր. Ս. Գերեզմանի մուտքը նեղ ըլլալով, վերջը մտնողն է որ առաջ գուրս կ'ելլէ։ Ահա թէ ինչու Հայոց լոյսն է որ առաջ կ'ելլէ, որմէ իրենց ժամերը կը վրտեն մեզի հետեակ Ղպտիրներ և Ասորիներ, որոնք ապա կը հետեւին Ս. Գերեզմանին չուրջ կատարուող մեր եռադարձ թափօրին, զոր կը գլխաւորէ Լուսաւան Հայրը՝ եպիսկոպոսական խոյրով։ Ուխտաւորներէն շատեր ի ձեռին կ'աւանան 33 ժամեր — Քրիստոսի երկրաւոր կեանքի տարիներուն թուով —, կը գտնուին նաև այնպիսիներ, որոնք լոյսը ապակեկտնդակներու մէջ դրած, ամսիջապէս կը դիմեն կայարան, այդ լոյսով վառելու համար իրենց ընտանեկան յարկի ճրագները սօս նական գիշերին։ Յոյնիք իրենց բաժինը հրթալով, ամսիջապէս կը սկսին Ս. Պատարագի մատուցման, ինչ որ մենք ալ կ'ընենք թափօրի աւարտին՝ մեր վերնատան մատրան մէջ^(*)։ Միաբանութիւնը նոյն չքերթով կը վերագաւնայ ՄայրաՎանքի և ճամբու կէսէն (ուր Պատրիարքն աւ Լուսաւանը կը զգեստաւորուին) թափօրական գնացքով և Վերիստոս յարեալը երգելով մուտք կը գործէ Մայր Տաճար։

Բացի Ս. Յարութեան Տաճարի Պատարագէն, Ճրագալոյցի Պատարագ կը մատուցուի նաև ի Ս. Յակոբ և ի Ս. Հրեշտակապետ։ Ամենէն հանդիսաւորն է Մայր Տաճարինը, որու աւարտին նախատեսակ ալ կը կատարուի, որմէ ետք Միա-

բանութիւնը զգեստաւորեալ և երգելով Ախար յարեալ շարականը, կը բարձրանայ վանքի տեղանտունը, օրհնելու սեղանը՝ որուն վրայ պատաւաւոր տեղ գրաւած կ'ըլլայ զատկական կարմիր հաւկիթը։

Քիչ ետք, Ս. Յարութեան Տաճարի — որուն դուռը չի փակուիր այդ գիշեր — մեր Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցիին տանիքը, Հապէշներ կը գառնան խաղաղեղ թափօր մը, թմրուկներով և ծնողաներով։ (Անոնք նմանօրինակ թափօր մը, ոչ այնքան հանդիսաւոր, կ'աւանան նաև խաչվերացի նախընթաց երեկոյեան։)

Կէս գիշերէն ժամ մը առաջ, Տաճար կ'իջնեն Յունաց Պատրիարքն ու Միաբանութիւնը, մինչ Յրոնչիսկեաններ, զըլխաւորութեամբ Կիւսթոսին, անպաշտօն հանդիսութիւն մը կ'աւանան իրենց բաժինին մէջ, յոր և նման երեկոյեան՝ Ս. Գերեզմանի տոնակին մէջ կատարած Ս. Զատարի նախատեսակին։

ԱՆՏԻՅ ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ ՏԵՆՈՒՆ՝ Մեծ Տօբ, ինչպէս կը կոչեն զայն տեղացիք, իսկապէս որ մեծագոյն տօնն է քրիստոնէութեան, քանզի յարութիւնը իմնաքանն է մեր հաւատքին։ Օրը կը սկսի Ս. Գերեզմանին տօնը և Յունաց կատարած մեծաշուք արարողութեամբ։ Մինչ մենք Ալուսաւորեալն անմիջապէս ետք, թափօրի պահուն, արդէն իսկ կը թնդացնենք Վերիստոս յարեալը, անոնք կէս գիշերային այդ պահուն է միայն որ առաջին անգամ կ'եղանակեն Վերիսթոս Անէսթիան, որուն հաւատացեալները կը պատասխանեն միաբերուն՝ Ալիթոս Անէսթիան (= իսկապէս յարեալ)։ Ենթոյն կ'աւանան մեծահոնդէս եռադարձ թափօր Ս. Գերեզմանին չուրջ և կը մատուցանեն հանդիսաւոր Ս. Պատարագ սրբազնագոյն այդ վայրին վրայ։ Յիշեալ հանդիսութեանց աւարտին՝ Հայք, որ մինչ այդ (ժամը 2ին) ՄայրաՎանքէն պաշտօնական գնացքով իջած և վերնատան մեր մատրան մէջ պաշտամբ կ'ըլլան ժամերգութեան մէկ մասը, կ'իջնեն չրջափակը Ս. Գերեզմանին և արարողութեան մնացեալ մասը կը կատարեն թափօրական գնացքով։ Ղպտիրներ և Ասորիներ, որոնք մինչ այդ աւարտած կ'ըլլան Ս. Պատարագը, կը հետեւին մեր թափօրին։ Սուրբ

(*) Յետ միջօրէի ժամերուն Ս. Պատարագ մատուցանելու աւելորդութիւն չկայ Արեւելեան Եկեղեցիներու մօտ։ Յունաց մօտ Ս. Զատիկի ճրագալոյցին միայն կը կատարուի այդ, իսկ մեր մօտ՝ նաև Ս. Ծննդեան ճրագալոյցին։ Ներսիսեանի մէջ տրեղ Սրբառեղիակ իրաւաւ կարգին (Status Quo) պտահաւաւ, Վիսաւաւրայ Համարձեմի առթիւ ալ մենք գիշերալիւ ժամուն կը մատուցանենք Ս. Պատարագ։

Գերեզմանին դիմաց կը կատարուէի Վնդաստանը, իսկ Ս. Պատարագը, կարճ դարձ մը հոգ, կը մատուցուէի սրբավայրին վրայ: Աւարտին, Միաբանութիւնը վանք կը դառնայ, Հայոց Թաղի մուտքէն երգեցողութեամբ յառաջանալով՝ կ'ենլէ Պատրիարքարան:

Այդ ժիշդին — եթէ Զատիկը միառին ըլլայ անշուշտ — Լատինաց Միաբանութիւնը շքերթով կ'իջնէ Ս. Յարութեան Տաճար, ուր Պատրիարքը հանդիսաւոր Ս. Պատարագ կ'ը մատուցանէ Ս. Գերեզմանին դիմաց շինուած շարժական սեղանին վրայ(*) Եւրոպայի Սրբավայրին շուրջ կը կազմուէի մեծահանդէս թափօր, որուն իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն կաթողիկէ տէրութեանց հիւպատոսները, իրենց բարապաններով միատեղ, և որուն ընթացքին չորս Աւետարաններէն կ'ընթեռնուեն Յարութեան վերաբերեալ հատուածները: Կը վերջացնեն պէտօրին և նոյն հանդիսաւորութեամբ — սկսածներու առաջնորդութեամբ — կը վերադառնան իրենց Պատրիարքարանը:

Ճիշդ այդ ատեն, նոյն հանդիսաւոր գնացքով, Յունաց Պատրիարքն ու Միաբանութիւնը՝ զգեստաւորեալ, յարութեան շարականներ երգելով և ալ ու ձախ ծաղիկներ սփռելով, կ'իջնեն Ս. Յարութեան Տաճար, կատարելու համար Ասագ Եօթն. եակի եզրոսփակիչ հանդիսութիւնը: Կրօնից Նախարարութեան ներկայացուցիչն ու պետական գէմբեր, որոնք մասնակցած կ'ըլլան Լատինաց թափօրին, սերկոյ կ'ըլլան ասոր ևս: Գաւթին մէջ կատարուած կարճ արարողութենէ մը հոգ, բոլորն ալ կը մտնեն Յունաց բաժինը: Ամենէն հոգ, եպիսկոպոսներ, Ասագ Սեղանին դիմաց թողած, կ'ընդունին ուխտաւորներուն տղահամբոյրը: Ասկէ՝ այդ հանդիսութեան տրուած անուենը՝ «Այնհամբոյր»:

(*) Ս. Գերեզմանին վրայ պատարագելու իրաւունքը ունին միայն Հայոց, Յոյներ և Յորանյիսեան Միաբաններ, որոնք պահապաններն են Ս. Տեղեաց: Նկատելով որ եպիսկոպոսական առաքելական չկայ այդ կարգին մէջ, հանդիսաւոր օրերուն, երբ պատարագիչը ըլլայ Պատրիարքը կամ եպիսկոպոս մը, սեղան կը շտկեն Սրբավայրին դիմաց և հոն կ'ը պատարագեն: Այդպէս ըրին 1841ին, երբ Ս. Երզնկայից Սրբազան Պապը պատարագեց:

Ղուկասու Աւետարանը կը պատմէ, Թէ Յարութեան օրը, երկնայան գէմ, մեր Տէրը հանդիպեցաւ իր աշակերտներէն (72էն) երկուքին, ճամբուն վրայ իմամուտ գիւղին, որ հեռու էր Երուսաղէմէն ճորտիւր և վաթսուս ասպարիսաւ (հիւսիս-արեւմուտք) և ընկերացաւ անոնց մինչև գիւղը: Լատիններ հոն ունին վանք և եկեղեցի, ուր հանդիսաւոր մուտք կը գործէ Յորանյիսեանց կիւսթորը նոյն երկնայան և յաջորդ տուած հանդիսեւ պատարագելէ հոգ կը կատարէ ճացերու օրհնութիւնը, ի նշանակ Բրիտանիայի, որ յայտնեց ինքզինք չի բնական չեղանք: Լատինք Սեպտեմբրի 25ին ևս հոն կը կատարեն հանդիսութիւն. նշելով յիշակը «Սիմէոնի և Կղէովպասի»: Երկրորդին անունը մեղի կու գայ Աւետարանէն: Գիւղը կը կոչուի նաև «Էլ-Քուպէլյէ», չգիտեմ ինչ համար զայն իմամուտ անունը կրող սերիչ գիւղակի մը հետ:

Մենք ալ, Մայրավանքի մեծ բակին մէջ կատարած «Անդաստան» ընթացքին կը կարգանք Ս. Աւետարանէն իմամուտի դէպքին վերաբերեալ համարները: Ապա թափօրը շրջանը կ'ընէ բակին և գալով եկեղեցւոյ բակը՝ հոգահանգիստ կը կատարէ հայ ազգի բոլոր ննջեցեալներուն համար: Անձրեւոտ օդի պարտադրին, «Անդաստան» կը կատարուի Մայր Տաճարին մէջ:

Եւրոպայի օրը, մեր եկեղեցւոյ միւս Տաղաւորներու երկրորդ օրերուն նման, նշանակուած է իր Թեոֆանի մեռելոյ: Ս. Աթոռոյ մէջ ռակոյն Զատիկ երկուշաբթին փառաւոր և բացառիկ հանդիսութեանց օր մըն է: Ուստի խնդրամատոյց ազգայնոց ննջեցեալներուն համար հոգահանգստեան պաշտօն կը կատարուի յաջորդ օր՝ Երեքշաբթի, Ս. Գիւստրի մատան մէջ մատուցուած Ս. Պատարագէն յետոյ: Երկուշաբթի օր, Պատրիարքը Ասագ Խորանին վրայ կը պատարագէ հանդիսիւ և ապա, ամպնովանիի ներքեւ և Ս. Առաքելափառ մատուցան ի ձեռին, կը նախադասէ Բաղդադի մեծահանդէս թափօրին: Վարդապետներ ի ձեռին կ'ունենան սրբոց մասունքներ, որոնք յատկապէս դուրս կը բերուին Ս. Աթոռոյ Գանձատունէն ի յոյց ուխտաւորաց, որոնք յետոյ, Միա-

բանասկան և ժողովուրդին հետ երգեցողականութեամբ կը քարճարանան Պատրիարքարան և Պատրիարքին աջը առնելով Ս. Պատրիարքի նշխար կը ստանան անկէ:

Յոյն-կաթոլիկներու մօտ բազմաթիւ լեզուներով Ս. Աւետարան կարդալու առժոյրոյ թիւն կայ այդ օրը:

Երեքշաբթին շնորհաւորութեանց օրն է: Արարողութեան աւարտին, Պատրիարք և Միաբանութիւն շնորհաւորութեան կը միկնին Յունաց — և, եթէ տօնը միասին է, նաև Լատինաց — Պատրիարքին, և ապա վանք դառնալով, մինչև կէսօր, Գ'ընդունին շնորհաւորական այցը այլազան համայնքներու հոգեւոր պետերուն և աւելի ուշ կամ յաջորդ օրը՝ պետական պաշտօնատարներու և Հիւպատոսներու: Իսկ Պատրիարքական Փոխանարդ Սրբազանն ալ շնորհաւորութեան կ'երթայ այլ յարանաւանութեանց հովիւներուն: Աւելորդ չըլլայ ըսել թէ Երուսաղէմի մէջ մեծ ու փոքր 15 քրիստոնէայ համայնքներ կը հաշուելին, չհաշուելով Բողոքական մանր աղանդներն ու Մորմոնները^(*):

Ս. Զատիկով կը սկսի Յիւնացի շրջանը: Բառը կու գայ 50 թիւէն, որ թիւն է Ս. Զատիկէն Հոգեգալստեան երկարող օրերուն: Առաջին 40 օրերուն — մինչև Համբարձում — իսկող Չորեքշաբթիները և Ուրբաթներն ալ պահոց օրեր չեն նկատուիր: Յունաց մօտ անընդմէջ Ուտիքի միջոցը վերջ կը գտնէ Նոր կիրակիով:

Ս. Զատիկի յաջորդող եօթնակի ընթացքին ուխտաւորները կը միկնին:

Ուրբաթ օրը Յունաց Տօնացոյցը կը նշէ ճՏօն Պալլադը Այազմային: Պալլադ մէջ, Տիրամօր նկարի մը շնորհիւ պատանան հրաշքի մը — քեանէն ջուր բխելուն — յիշատակը յուերթացնելու համար է որ հաստատուած է այս տօնը:

(*) Այդ համայնքներն են. — Կաթոլիկներ՝ Լատին, Մարոնիթ, Յոյն-կաթոլիկ, շայ-կաթոլիկ, Ասորի-կաթոլիկ, Օրթոքսոսներ՝ Յոյն, Բուլգ (Գարմարի և Վերմակ), Բուլմանացի-Սիւրբակներ՝ շայ, Ղպտի, Ասորի, Հապէշէ: Բազմակրօններ՝ Անգլիկան, Սկոթլանդական, Լուսնական և կը պահուին միայն Ղպտի-կաթոլիկներ և Ղա-Բողոքականներ (Թէև սենին Ժողովարան):

Թէև Յինանց միջոցին օրրոց միասնականութիւն չենք ընկր (Իրրե տէրունի օրեր), սակայն առաջին Շաբաթ օրը յիշատակուած է Իրրե Յիւստով զիւստման Սրբուն Յովնանու Կարապետի: Չենք գիտիր թէ այդ տօնը ինչպէս տոն մտած է, Նիխ, Խիսթը դէպքի մը յիշատակութիւնով (Յոյներ մինչև անգամ ծոմապահութիւն կը հրահանգեն այդ տօնին), դժուարաւ կը հաշուուի շրջանի ուրախ մըթ. նոյրաթին հետ, և յետոյ, կապ մը չունի ան Տիրոջ յարութեան հետ և ոչ ալ յարութենէն ետք պատահած դէպք մըն է: Այլ Եկեղեցիները զայն կը յիշատակեն 29 Օգոստոսին (Յոյնք՝ հոս՝ 11 Սեպտեմբր, իսկ Ղպտիք՝ 12ին, 11ը Իրենց Ամանորը ըլլալուն): Յոյներ հոս վանք մը ունին, Վեփանիոս Գլխատման վանքն անունով, ուր կը կատարեն տօնին հանդիսութիւնները: Բայց յոյժ կապածելի է որ այդ ըլլայ մեծ ուրբին զիւստման վայրը, զոր Ս. Գրական բանասէրներ կը գնեն Երուսաղէմէն հեռու տեղ մը, հաւանօրէն Պաղեստինեան կեսարիան:

Ս. Զատիկի յաջորդող առաջին Շաբաթ և կիրակի օրերը յունական, իսկ երկրորդ Շաբաթ և կիրակի օրերը հայկական հանդիսութիւններ կը կատարուին Ս. Յարութեան Տաճարէն ներս: Հանդիսութիւն ըսելով կը հասկնանք Շաբաթ կէսօրէ ետք Վերաշինարանով մուտք, իսկ կիրակի օր՝ հանդիսաւոր Ս. Պատարագ Ս. Գերեզմանին վրայ բայց ոչ թափօր:

Նոր կիրակին, որ մեր մօտ կ'ընկալուի ալ կը կոչուի, Լատինաց մօտ ծանօթ է որպէս Low (= Յած) Sunday և կամ Նոր կամ Ճերմակ կիրակի: Արեւելեան Եկեղեցիներու մօտ կը կոչուի Վեփանու Առաքելայի կիրակի, քանի որ յարութեան Տրդ օրն էր որ մեր Տէրը երկրորդ անգամ Վերածննդի վերահասման մէջ ծուարած իր ուղակիորեն ըրաւ (Յովհ., Ի. 26-28), կրք Թովմաս հաւատաց փրկչին յարութեան: Մեր մօտ ալ այդ հատուածն է որ կը կարդացուի երեկոյան իբր արձակման Աւետարան:

Քանի մը տառնամեակներէ ի վեր, մեր մօտ սովորութիւն դարձած է Նոր կիրակին նկատել որպէս Նահատակներու

Ոգեկոչման օր: Ս. Էջմիածին Ծրացոյցին համաձայն, այդ օր կը նշուին զոյգ աշխարհամարտերու մեր նահատակները (վերջինները կարմիր Բանակին մէջ զոհուածներն են), իսկ Սաղիմական Օրացոյցը ունի Վերջապահ Բերումար նահատակացի մերոց յընթաց և. Համաշխարհային Պատերազմին, Քանի ժը տարիներէ ի վեր սակայն. Նահատակներու ոգեկոչման օրը փոխադրուած է իր բուն օրը՝ 24 Ապրիլին, կործնալու համար Հայրենիքի և սրբաշունչ մեր հերոսներուն հետ միասնաբար յարգել յիշատակը մեր անմահանող նահատակներուն: 1948 թ. պատերազմէն առաջ, այդ օր Ս. Պատարագը կը մատուցուէր Ս. Փրկչի վանքի եկեղեցիին մէջ, որուն կից է ազգային գերեզմանատունը, ուր կը գտնուի Արարայի Նահատակաց Եղեղաբանը, որուն մօտ կը կատարուէր հանգստեան պաշտամունք:

Նոյն օրը, յետ միջօրէի, արաօնեալ է Ս. Պատի օրհնելը:

Հասկանալի ութ օրերը անցած ըլլալով, յաջորդ. օրերնէ սկսեալ օր Յինանց բացատրութիւնը կը գործածուի Օրացոյցին մէջ: Նոյն օրը կը վերաբացուին Ս. Աթոռոյս վարժարանները:

Երկնայն շրջանին մեր մօտ ժողորուութիւն է շարունակական հատուածներու ընթերցումը կատարել չորս Անտարաններէն: Այսպէս, առաջապահ ժամերգութեան սկիզբը կը կարգանք Յովնանէսէն, աւարտին՝ Ղուկասէն, երկրորդն ժամերգութեան սկիզբը՝ Մատթէոսէն, իսկ աւարտին, իրեն արձակման Անտարան, Մարկոսէն: — Նուե, զարնան եղանակին զուգորդիպելուն, ամէն կիրակի, առաջապահ երեկոյ, կը կատարուի Վերջապահ, բացի (պատճառը անհասկնալի) հրօրդ, Առաքիւնաբան կիրակիի երեկոյնէ:

Երկեալ կիրակին կը կոչուի նաեւ Կանաչ կիրակի: Ինչպէս բաւեցաւ, այդ օր կը պատարագենք Ս. Գերեզմանին վրայ, իսկ Վերջապահը կը կատարենք Պատարագի աւարտին: Ատով վերջ կը գտնեն Ջատիկան շրջանի բոլոր հանդիսութիւնները մեծագոյն այդ սրբավայրէն ներս և մերտնք մինչև աշուն, զրկթէ օր ամիս, հանդիսութիւն չեն ունենար հոն:

Յունաց մօտ այդ օրը կը կոչուի Վերջապահ կանանց կիրակի: Կը պատարագեն Ս. Յարութեան գաւթի Ս. Յակոբ եկեղեցիի բակի ՎՍ. Յովսէփ (Արիմատացի) և Նիկոգեմոս տնունը կրող մատրան մէջ:

Երկնայն կիրակիները գոյներով կոչելու (յաջորդը Կարմիր կիրակի անուամբ ծանօթ է: Տեսանք Լատինաց Ընթերցումը. իսկ Հայ-Կաթոլիկներ ունին, Ջ. կիրակին համար Վերջին կիրակին, Ուշագրաւ է կորեկոր գոյներէն Կապոյտին բացառելով (նրա) մտին Ռթոնայոց Պատարագ Շնորհք Արքեպ. Բաւարար բացատրութիւններ ունի իր Երանգեղ կիրակիներ և Հոգեգալուստ գրքին մէջ, ըստ որում, այդ օրերուն ծաղկած բնութեան հետ աւելցութիւն ժը ունենալէ զատ, Կանաչ ակնարկութիւն մըն է նորածիլ քրիստոնէութեան, իսկ կարմիրը՝ նորահաւատներու թափած արեան:

Չորրորդը Յունաց մօտ կոչուած է Վերջապահ կիրակի: Անկարկութիւնը անգամալոյծին է, որուն բժշկութիւնը կը պատմուի Մարկոսի Բ. գլուխին մէջ: Այդ առաջին անհնգէս կիրակին է, ուր իւրաքանչիւր համայնք իր բաժնին մէջ կը մատուցանէ պարզ Պատարագ (*):

Լատիններ թէև մասնաւոր անուններ չունին Երկնայն կիրակիներուն համար, բայց Չորրորդը ծանօթ է իրենց մօտ որպէս Վերջապահութեան Կոչման կիրակին, ուր մասնաւոր աղօթքներ կ'ըլլան որպէսզի Տէրը արժանաւոր մշակներ հասցնէ իր այգիին: Երրորդ կիրակիին, 7 տարիքը լրացուցած փոքրիկներուն առաջին Հաղորդութիւնը կը շնորհեն, իսկ 2 շաբաթներ հետք (ն. կիրակիին) Դրօշմի Ռահուրդը՝ առաւել հանդիսաւորութեամբ:

(*) Բացի Լատիններէն, որոնք Մեծ Պահոյ կիրակիներուն միայն իրաւունք ունին պատարագելու իրենց բաժնին մէջ — Մագաղանացի խորան: Յայեր (բացի այն կիրակիներէն ուր Լատիններ կամ Հայեր հանդիսութիւն ունենան), Ղապիներ և Ասորիներ ամէն կիրակի ունին այդ իրաւունքը: (Յոյներ և Ղապիներ կիրակիներէն ժամերգութիւնը ևս հոն կը կատարեն), իսկ Հայք՝ երկու շաբաթը անցած մի վերջապահ մէջ: Ասոր փոխարէն, Լատինք ունին ամէն օր (երեկոյնան) իսկ Հայք՝ երեք օր (Ուր., Եր., կիր.) թափօր գառնալու իրաւունք:

« Թիսունց միջոցի կիսուն ինկոզ Զորեքչարթին (25րդ օրը) Յունաց մօտ կը կոչուի կալապետեկոստ (Mesopentecost), որուն նախատեսակ ալ կը կատարեն:

Հինգերորդ կիրակին մեր մօտ տօն է Երեւման Սրբոյ Խաչին: Յունաց մօտ ա՛ն կը կատարուի Մայիսի 7ին (հոս՝ 20ին), պատարագելով Գողգոթայի վրայ, քանի որ 351ին Կրեցած լուսաւոր խաչին մէկ թեւ կ'երկարէր մինչեւ Գողգոթա և միւսը Զիթենեաց լեռ: Ապա Ս. Խաչափայտի մօտ ունեցով թափօր կը դառնան Ս. Գերեգ-մանին շուրջ, որմէ ետք կ'ընթեռնուն այդ հրաշալի դէպքին առիթով Երուսաղէմի կ'երկող Հայրապետին կոստանդ կայսեր յղած թուղթին պատճէնը: Մեր մօտ ալ նոյնին Հայերէն թարգմանւթիւնը կը կարդացուի առաւօտեան ժամերգութեան պահուն ի Ս. Յակոբ, որուն Աւագ Սեղա-նին վրայ վառ կ'առնթեղենրով գարգարուն խաչ մը զետեղուած կ'ըլլայ:

Տարօրինակ է որ Լատիններ չունին այս դէպքին յիշատակութիւնը (մինչ Յունաց մօտ չկայ Գիւտ Խաչի առանձին տօն, անոր յիշատակը զուգորդուած է Վերաց-ման Խաչին): Ասոր փոխարէն, Մայիս 7ը Խաչի խորհուրդին կապելու համար, այդ օր փոխադրած են Գիւտ Խաչի յիշատակը, զոր ատեն մը կը կատարէին 3 Մայիսին: Կիրեղ Հայրապետի թուղթին մէջ Խաչի երևումը պատահած կ'ըսուի այսուրեքն Պենտեկոստէի: Բայց Հոգեգալուստը Մայիս 10էն առաջ չի աօնուիր: Տարեգիրը ձ կամ Մձ եղած պարագային (ինչպէս էր անցեալ տարի), մենք ալ 7 Մայիսին (Յունաց հետ) կը տօնենք զայն:

Այդ կիրակին Վատմարտցիի կիրակին կը կոչուի Յունաց մօտ (Յովհ. Դ. գլուխ), Նապոլուս, Յակոբի ջրհորին մօտ մատուռ մը ունին ուր կը պատարագեն:

Համարձումը կանխող կիրակին ալ իրենց մօտ կը կոչուի «Ի ծնէ կոյրի կի-րակին»: Կ'անուարկուի Սեղովմի մէջ իր բուժումը գտած կոյրին (Յովհ. Թ. գլուխ): Այդ կիրակին անանուն կը մնայ մեր Տօնացոյցին մէջ, թէ՛ն տեղ մը հանդիպած ենք Վաղթանաց կիթ. բացատրութեան, որուն իմաստը սակայն մռթ կը մնայ:

(Նաւ.՝ 6)

Գ. ձ.

ՆՈՐԱՅՐ ԱՐՔԵՊՍ. ՊՈՂԱՐԵԱՆ

(Գնահատական մը)

Դիտեմ որ ուշացած պարտք մըն է զոր պիտի վճարեմ կը վճարեմ երկու պատճառաւ: Թիսուն աօրիններու ընթացքին տող մը չկարդացինք իր մասին: Հակառակ որ 9 ստուար հատարներ հրա-տարեկած է ՎՄայր Յուլյակ Զեռագրաց Ս. Յովղեբեռնից խորագրով, չաեսանք որեւէ գնահատական գրութիւն մը:

Երկրորդ՝ իմ ուսուցիչն եղած է. հետեւաբար պարտաւոր կը զգամ հրապա-րակաւ աշակերտի երախտիքս յայտնել:

Նորայր Սրբազան ծնած է Այնթապ՝ 1904ին: Զաւակն է Տ. Գարեգին Քնչյ. և Սանգուխտ Պողոսեանի:

1922ին մտած է Երուսաղէմի Ժառանգ-գաւորաց Վարժարանը: 1925ին Սարկաւազ ձեռնադրուած մեծանուն Տ. Նդիշէ Դուրեան Պատրիարքէն: 1928ին՝ ձեռամբ նոյն Պատրիարքին՝ Արեղայ, իրեն օծա-կից ունենալով Տիրան Ներսիսեան, որուն հետ միասին 1928-30 ուսանող՝ յԱնգլիա: 1930-35՝ ուսուցիչ յԵրուսաղէմ: 1935-1940՝ Տեսուչ Անթիլիասի Դպրեմանքին, Սահակ Խապայեան և Բարդէն կիւլէօէրեան կաթողիկոսներու օրով: 1940էն մինչեւ այսօր ուսուցիչ՝ Երուսաղէմի Ժառանգ-Վարժարանի և Ընծայարանի: Մինչև 1968 նաև Սյրբոց Թարգմանչաց Վարժարանի: 1943-1957՝ Վանքի Ելեմտից Տեսուչ, ուրուն հետ գործակից եղանք, Յակոբեան Եռդուպեանի հետ, Կիրեղ Պատրիարքի օրով: 1951ին կը ձեռնադրուի Եպիսկոպոս, ձեռամբ Երջանկայիշատակ Գէորգ Զ. Ամենայն Հայոց Հայրապետին, օծակից ունենալով Վազգէն Եպս. Պալճեան ա-յոթմու (Ամենայն Հայոց Հայրապետը — և Նդիշէ Եպս. Տէրաէրեան — այժմու Երուս-աղէմի Պատրիարքը: 1973ին կը պատ-ւըուի Արքեպիսկոս տիաղոսով: 35 տարի-ներէ ի վեր Տեսուչն է Երուսաղէմի Առա-ջեկական Ս. Աթոռոյ Զեռագրատան:

Դեռ երէկ մեր սիրելի Հայր Նորայրը այսօր արդէն իսկ 80 տարեկան, Հայոց Եկեղեցւոյ արժանաւորագոյն Արքեպիս-կոպոսներէն մին:

Գրական իր վաստակը. — Բացի Սիոն ամառադրի մէջ հրատարակածներէն, ունի վերիւ մեր ակնարկած Յուլիանի 9 հատորներ, Հայ Գրողներ՝ 565 էջ, փաթեթաւալ շատ արժէքաւոր հատոր մը, Կանոնադր՝ 20 ամբիւր ի վեր, Ցաղապիւր Թլկուրանցի (Կել) Յովսէփեան և Կորիւն վարդապետի Սրկերք, Գործածած է Վժռական ծածկանունը:

Չկայ դործ մը որ իր գրչին հաւած ըլլայ ու լինի անարժէք: Գրական իր վաստակը մեծ նպաստ մըն է Հայ Բանասիրութեան: Ունի անպիտի նոր գիւտեր, բանասիրական աշխարհէն, որոնք վերջած են Յոյնիսկ Մաղաքիա Օրմանեանի և Նիշի Պարսկանի նկատողութիւնէն: Անտեղակ կը մնանք և չենք գիտեր թէ հայրենի հմուտ բանասէրները ի՞նչ ժողովուրդ ու գնահատանք ունեցան յատկապէս Հայ Գրողներ հատորին տունը:

Առաջին անգամն է որ Նորայր Արքեպոս. Պաշտօնաւոր գրչին լոյս կ'ընծայուի մեր մասնագիտներու կեանքն ու գրական վաստակը. Ս. դարէն մինչև ԺԷ. դար, հարազատօրէն, առանց մեկնարանութիւններու: Այնպէս ինչպէս որ եմ, և ոչ թէ ինչպէս որ մենք պիտի ուզէինք որ ըլլային: Եւստի արժէքաւոր աշխատութիւն մը, զոր կը խորհիմք թէ պարսիկ կորդուլ յատկապէս մեր բանասէրները և ընդհանրապէս մեր մասնագիտներն ու բարձրագոյն վարժարաններու սեանդակները, Նորայր Սրբազան չեղաւ անոնցմէ՝ որոնք Յոյնիսկաներ տեսան: Իր միակ ու մնայուն Յոյնիսկանը իր գրական վաստակը եղաւ:

Յաւիտեանական համեստ ու չէզոք մարդը մնաց, յիսուս տարի, Վանքի իր միւսնային խուցին մէջ, Մոս և բաժին չունեցաւ որեւէ տագնապի:

Ոչ ոք ժառն իսկ անցուց այս պատուական եկեղեցականին Յոյնիսկանը տօնելու, ինք ալ այդ մարդը չէ՝ որ Յոյնիսկանի մասին մասնէ, 56 ամբիւր եղաւ որ սենեակէն՝ Ս. Յակոբ, սեղանատուն և ետ իր խուցը կ'երթնէին: Լաւ հոգ տարաւ իր առողջութեանը Միսիկեաց և ըմպելիաց (պիտի ըսէր Օրմանեան Սրբազան) ախորժակներէն մնաց հեռու:

Կը ցաւինք որ Ձեռագրաց Ժ. Հատորը տակաւին լոյս չէ տեսած: ԺԱ. Հատորն ալ պատրաստութեան մէջ է: Սրբազանը ոչ միայն շատ բան գիտէ, և գիտէ հանգամանօրէն, այլ նաև ունի կեանքի իր յաշիւրը, որոնք մեծ արժէք պիտի ներկայացնէին ապագայ պատմութեան, եթէ գրի առնուէին: Դժբախտաբար հետեւեցաւ այն քաղաքականութեան, որով կարգ մը խորհողներ իրենց մասնակցները կը խտրեցնեն մէկ բառի մէջ. «օգուտն ի՞նչ»: Չնաւասաց ո՛չ թուղթին, ոչ ալ անոր վրան արձանագրուած վերլուծումներուն, մեր ազգային, եկեղեցական ու մշակութային կեանքի հարցերուն վերաբերեալ: Ու միշտ կ'ըսէր. «օգուտն ի՞նչ», Վժռաքանակէն չիտակ գիծ կը քաշուի՞ր ըսաւ, ու իր դաւանանքին վրան մնաց ամբար ու անշարժի:

Մասամբ երանի իր հոգիին, որ ճշգնազգեսցի մը կեանքը ապրեցաւ:

Էլ միտածին դնաց միայն մէկ անգամ, այդ ալ եպիսկոպոս ձեռնադրուելու:

Ոչ մէկ ժողովի կը բերէ իր մասնակցութիւնը: Տեսեր եմ իր արցունքը՝ թափուած Ս. Յակոբեանց դարաւոր Հասարակութեան վիճակին ի տես, մասնաւորաբար, և եկեղեցիին՝ ընդհանրապէս:

Ձուգեց օրուի մարդերէն, այլ միայն Աստուծոյ՝ որուն համար իր ամբողջ կեանքը զոհեց:

Եթէ այսօր Երուսաղէմի Մայրավանքէն ներս կայ բարձրատիճան հիկեղեցական մը, որ վկայարկի նմայքն ու պատկուածքը յմարցաւ պահել, հետեւեցի Պարսկանի նման մեծարժէք եկեղեցականին հետքերուն, այդ ալ Նորայր Սրբազանն է:

Իմ հոգեւոր մեծ եղբայրս ու միաբանակից մատուորակներ՝ Նորայր Սրբազան, հազար ափսոս որ իրեն հետ գերեզման պիտի տանի չա՛տ ու չա՛տ բան . . . :

Հայ բանասիրութիւնը երախտապարտ է իրեն, գրական իր յոյժ արժէքաւոր վաստակին համար:

Աստուած ու Գլխադիրը միայն գիտեն, թէ ի՞նչ է որ մտածեց, աղօթեց իր արախ խորհրդէն՝ ազգին, եկեղեցիին ու այդ՝ նմանը չունեցող վանքին համար . . . :

ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ՄԱՅՐ ՅՈՒՑԱԿ ՀԱՅԵՐԷՆ ՁԵՌԱԳՐԱՅ ՄԵԾԻ ՏԱՆԵ ԿԻԼԻԿԻՈՅ ԿԱՅՈՂԻԿԱՆՈՒԹԵԱՆ

Անուշաւան Վրդ. Դանիէլեանի կողմէ տեղեկացնում են, որ Վրդ. Մայր Յոյսակը Հայերէն Ձեռագրաւորութեան ընդհանուր քննարկումը հրատարակելու համար 1984 թ. հունիսին Մեծի Տանն կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան Տպարանը, Անթիքի մէջ, կը բացուի մինչ 650 երկրորդական շէնքերէն, կը պատկանի Դանիէլեանի շէնքերէն, կը պատկանի Դանիէլեանի շէնքերէն:

Մեծի Տանն կիլիկիոյ Գարեգին Բ. Վեհ. Կաթողիկոսի Ստանդարտներն կը յայտարարեն կաթողիկոսի Ներածականը և Շնորհակալութիւնը Ստանդարտներն մէջ նկարագրուած են 223 ձեռագրերէն (էջ 1-546): Մնացեալ էջերը կը պարունակեն Ցանկեր և Տախտակներ:

Իւրաքանչիւր ձեռագրէն նկար մը գրուած է (2-7 տող), որով ընթերցողը գաղափար մը կ'ունենայ գրառեցողներու մասին: Նոյնը կիրարկուած է պատմական-աշխարհայիններու պարագային: Կան նաև

Թաւ, գնաց կեանքը, ու եղաւ քաղցր ու դա՛ն յիշատակ:

Վանքի ու Երուսաղէմի քաղցրագոյն օրերու յիշատակին մէջէն, սարսի խորհրդէն կը մտաբանմ երկրի ու Գերաշնորհ Սրբազանի քաջամարտի և արեւադարձները:

1980 թ. տեսայ գինք իր միեւնոյն խուցէն ներս — գրադարան, մանկապարտէս և ուրիշ ոչինչ — ու սիրտս դողաց հին օրերու յիշատակով: 23 տարի չէի տեսած Վանքը: Աստուած միայն գիտէ թէ անգամ մըն ալ երբ պիտի տեսնեմ Վանքն ու հին օրերու միջոցառումը...

«ՏԵ՛ր, Դո՛ւ ստեղծեր, մի՛ կարծաւանդեր, զգարձս ձեռաց քոյ մի՛ անտեսուողները»:

ԻՍԱՀԱԿ Ծ. ՎՐԴ. ՂԱԶԱՐԵԱՆ
Բաղնիս Գար, Մ. Ն.

Փոքր տարածքով թուղթով հինգ թերթի յատկացումով գտնուող նկարները:

Կարծէ Խաչնէն ուղարկուած առնչող պատմութեան ընդհանուր, թուղթ 15, որոնք մեծ գիւղերէն կ'ընծայեն բանականներուն, Նախ գրուած ին Անձնականներու, Տեղանուններու և Նիւթերու Ցանկերը, ապա Գրուածներու Ժամանակագրական Ցանկը, Նախագաղափար և Հետագայ Յիշատակարաններու Ցանկը և Պատմական-Պատմականներու Ցանկը: Ասոնց կը յաջորդեն Տեղանուններու Ցանկէն առանձնացուած Գրուածներու Վայրերու Ցանկը, և Անձնականներու Ցանկէն առանձնացուած Գրուածներու, Մարդկանց, Կաթողիկոսներու, Թուղթ կողմերու, Ստանդարտներու, և Կնքաւորներու Ցանկերը: Վերջին տեղը կը բռնեն կնքներու ժամանակագրական Ցանկը և Մանրանկարներու Ցանկը:

Համեմատական Տախտակները կը գրուեն համարիկ 636-639 էջերը: Ապա կու գայ Հնգամեայ Տախտակը Մեծի Տանն կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան Ձեռագրերէն, էջ 640-646: Յաջորդ էջին վրայ կը տեսնուի կաթողիկոս գրադար Յիշատակարանը:

Վերի տողերը պարզօրէն յայտարարեն թէ կ'ընդգրկուի ինքնին ձեռագրերը և ինքնին ձեռագրերը գրուած լուսագոյն ի զուգահեռ հանելու համար:

Թերեւս անօգուտ չհամարուի հետեւել նկատողութիւնը թիւ 10 ձեռագրի գրութեան ժամանակին վերաբերմամբ: Այդ ձեռագրին գրիչը, Տիրատուր արեւելայ Ղրիմցի, իր եղբոր Մկրտչի հետ, երբեք չէր գտնուէր 1424-1433 թուականներուն, և կը գրուէր գրեթէ ձեռագրի: Ըստ այսմ ժողովուրդի տեղեկի ճիշդ պիտի ըլլայ նշանակել ժողովուրդը:

Դանիէլեանի կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան ժամանակին մեկնականներու և Մ. Տ. կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան ժամանակին մեկնականներու, Հոգ. Անուշաւան Վրդ. Դանիէլեանի աշխատանքներու շնորհիւ Հայ մշակութիւնը գտնաբերուին մէջ կ'ունենան արժեքաւոր կոթող մը և, ի պարտաւոր զոյգ Հաստատութեանց և յօգուտ Հայ բանասիրութեան:

Ն. ԱՐԳ. ԵՌԱԿԱՆ

“ԼԵՌՆԵՐ ՎԻՂԵՐՈՒ ՄԷՋ”

Հեղինակ՝ ԶԱՐԻՆԱ ՄԵԼԻՔՈՆԵԱՆ

Լոս Անջելես, 1978, էջ 355

Նախ քան խնդրոյ առարկայ հատորը գրախօսելու անցնիլս, պիտի ուզէի լայն փակագիծ մը քանալ, անկէ ներս առնելու համար գաղթահայ քերթողութեան այժմու անփառանակ կացութիւնը: Ասկէ առաջ, ՎՍԻՈՆՆԻ քոյ էջերէն. ըրած էի ընդհանուր ու հպանցիկ նկատարութիւններ Սփիւռքահայ Գրականութեան մասին: Այս անգամ կը սահմանաւորեմ իմ տկնապրէ չափածոյ խօսքի ծիրէն ներս, անշուշտ խորանալու, արարածուհիու հասկընալի առաջադրութեամբ:

Աւելի քան երկու տասնամեակներէ ի վեր. գաղթախորհի բոլոր ծագերէն հայ քերթողութեան սպասը ընկու յաւակնութեամբ հրապարակ իլած հատորները — գէթ մեծագոյն մասով — աչքէ անցընելու արտուծ ու ապերախութեամբ ստանձնած եմ յօմարակամ: Ըսի արտուծ, որովհետեւ մեզի հրամցումները մեր իմացական քաղցը յագեցնելու փոխարէն, անլի ապուրի պէս, պզգալի տրամադրութիւն մը ստեղծած են ինձմէ ներս:

Բացառութիւններու մասին չէ իմ խօսքը: Հին սերունդէն յամեցողներ, աւելի ճիշդ՝ պատենէի վրայ մնացողներ կամ գիմացողներ — եղիւրդ, վահէ — վահան, ժագ Թակորեան —, նոր կամ կեանքի իրենց առոյգ տարիներու բերքերէն հաւաքածոներով, յոյսի շողով մը մեղմել փորձած են մաայլը մեր գրական հորիզոնին: Բայց հին սերունդը անցնելու վրայ է, և միջին ու նոր սերունդներուն մէջ խոստանալից ուժերու, նորածիլ տաղանդներու երաշտ՝ է որ տուն կու տայ մեր արտուծութեան:

Պէտք է բան ասկայն թէ չեն պակսիր մեր մէջ լեցուն կեանքի մը տեղուութեամբ գրիչ շարժողներ, որոնք աւարար խակ մնացող ու խակութենէ փառութեան անցնող պանամայի տեսակի մը նման, իրենք գիրենք կը կրկնեն, ոչ մէկ յառաջ գիմութեան նշան ցոյց տալով, պարզապէս որովհետեւ ըսելիք չունին, որովհետեւ բանաստեղծ չեն ծնած:

Այսպէս՝ տակաւին օտար ակնարկով իմ հասակ առած մատուց հայ սերունդը, հայերէն բանաստեղծութիւն չկարգաւորու համար: Ս, կարգացուելու արժանի (արեւմտ)հայերէն գրքին սակաւութիւնը մեր օրերուն:

Այդպէս չէ՛ր ճակատագիրը մեր անաստեղծութեան: Եղեանէն առաջ՝ մութ ոճի ասպետները շատ քիչ էին մեր մէջ: Ինտրան մեծագոյն էր այդ հանգանակին օպտարկուներէն, բայց իր գործը բարեխառնուած էր գաղով իր տաղանդին: Բ. Ալխարհամարտէն ետք, չեմ գիտեր ինչպիսիք (պաշտով ածանցուած բառերը չեմ սիրած: Մեր լեզուին յատուկ գործողութիւններէն է ան: Պաշտելը, կրօնական իր երանգով, Աստուծոյ յատուկ է միայն: Երանի պարզ սերը կարենայինք ըմբռնել իր համապարփակ իմաստով և հանդուրժելի ըլլային իրարեւ, զեղասեր և նման բառերը) — խորհրդապաշտ, գերիրապաշտ, տպագրապաշտ — արագով քերթողութիւն մը ծաւալեցաւ: Հեղինակէ հրապարակ իլան մութ ոճի ասպետները — Գ. Չէքիճեան, Արսէն Երկաթ (որուն անունը կէս դար չըլլան ըրաւ սփիւռքի մեր թերթերուն մէջ), Լուկի ու Վահէ Օշակեան, Յ. Պէրպէրեան, Կարօ Արմէնեան, Կ. Պատմանեան, Մ. Հաճեան և ագէթ իր ստուար մասով — Զարեն Մելքոնեան — արեւելի հրապարակին, փոխելով հասարակութեան մէջ արժատ նետած դասական ըմբռնութեւն բանաստեղծութեան մասին և խաթարելով ճաշակները:

Բանաստեղծութիւնը քանդակարարական չէ, ոչ ալ մարդարեւական յայտնատեսութիւն, ըսած եմ Եւրիշ առիթով: Ճշմարտազանցութիւններ՝ մարդկային արտաքինութեան ներհակ, անոր սահմաններէն դուրս ինկող, իրաւունք չունին խճողելու և աղճատելու դոյն: Ինքնատիպը արտառոցին, դարձուողին հետ չփոթուելու չէ երբեք: Արուեստը սրտին ու զգալու յարանքներուն պէտք է խօսի ուղիղին հետ ու անկի առաջ: Ու սրտին բխած ետ ու անկող զդրացումն է (թիւրեղաշած՝ մտածումի թուէն անցնելով) միայն որ կրնայ հալիլ մեր սրտերուն: Բանաստեղծը անպայման գիւտ մը ընկու չէ

կոչուած: Բաւ է որ հզօր ու հարազատ ապրումով մը թրթռան լարերը իր հոգիին ու իր բանականութեան մօզէն անցընեն լով՝ յանձնէ զանոնք թուղթի ճերմակին: Տաք ու անկեղծ՝ այլև արտաբայ խօսքը, երբ նպատաւորուած ըլլայ նշոյշովը տաղանդին, ունի արդէն իր մէջ նախատարերքը՝ եթէ ոչ մոգութիւնը արուեստին:

Ու զենեք հարցումը. — Ի՞նչ ժառանգած է սփռաքանայ քերթողութիւնը Հափաժոյ խօսքի մեր վարպետներէն իբրև անվիճելի արժէք՝ 1970էն առդին: Եղի՜ վարդէն՝ հայրենասիրութեամբ թաթաւուն մէկ երկու հատորներ, Մ. Մանուկեանէն՝ կեանքի փորձառութեամբ թրծուած 101 քառետկներ, Մտեր Աթմաճեանէն՝ գէշ աղէկ հատոր մը (լուս է անկէ առդին), Նոր Աշխարհէն՝ Շէն-Մահի հատորիկը, մեծ մասամբ վաղուց գրի ինկած: Երբեմն ալ հեռաւոր Աւստրալիայէն կը հասնի բնկեղծ ձայնը Ժաք Յակոբեանի: Մնացեալն՝ Գառնիստի արժանութիւն կը բուրդէ: «Եղջերուաքա՛ղ», պիտի ըսէր Յ. Օշական:

Ոչ սովաւ են նաև քերթողներ, որոնք այս շրջանին դադրեցան դարպասելէ մուսաներուն ու իրենց գրիչը գարձուցին արձակին (Մալեան և Պէյրութի շնորհալի եռեակը — Ծառուկեան, Վահէ-Վահեան, Ս. Իշխան), կարծէք բանաստեղծութեան հպումը աւելի հզօր ըլլար երիտասարդի խանդոտ սրտին, իսկ արձակինը՝ չափահասի խոհուն մօքին:

Զարմանալին ու նաև ընդվզեցուցիչը այն է որ գրական այսպիսի ցափռուածքներ կը հովանաւորուին ու կը մեկնեանաւին Ալեքս Մանուկեան Մշակութային Հիմնադրամի և նման Հրատարակչականներու կողմէ, որոնք Հայ Մշակոյթի սպասը ընելու ազնիւ առաջադրութիւնը միայն պարտ էին ունենալ իբրև նախապայման իրենց օժանդակութեան:

Երկար այս նախաբանէն ետք, անցնելով մեր բուն նիւթին, ըսենք թէ Զարեհ Մկրտչեան վաստակաւոր ուսուցիչ է, հեղինակ՝ դասագրքերու, վեց բանաստեղծական երկերու և զսոյք մը թատերական գործերու: Այսուհանդերձ, վերջին իր հատորին մէջէն (գրուած 1968–1977 թ

միջև) ընթերցողը հազիւ կ'ողջունէ սկզբնակ գրող մը, որ իր քաջլիբր գրական անդամատանին մէջ մարդցնելու ճիգը կ'ընէ տակաւին: Զափի գրեթէ բացարձակ բացակայութիւն, մէկ՝ նոյնիսկ միավանկ բառով մը տող շինելու արտառուցութիւն, էջի մը վրայ իր հաստատածը յաջորդին վրայ ժխտելու ածպարարութիւն, գունաթափ մտածումներ, մշտն, բլիճեղ զարձած պատկերներ՝ խոցելի կէտերն են իր փրթողութեան: Այլ հարց թէ այս բուրբէն ետք տեղ կը մնայ՝ բանաստեղծութեան կամ քերթողական արուեստին:

Հարցը առատ արտագրելուն մէջ չի կայանար երբեք: Գարեգին Պէշկէթիւրեան անմահացած է միակ քերթուածով մը: Վտիտ տետրակ մըն է մեր ժառանգածը Պ. Դուրեանէն ու ճիղճ է Մ. Մեծարեանի վաստակը իբր քանակ:

Կ'ընեմ մէջբերումներ հատորէն, ըսեալնորը փաստացի տուեալներով հաստատելու համար: Բանանք, պատահար, 86րդ էջը ու կարգանք.

Ո՛չ չեմ կրնար, չեմ կրնար հաւատալ
Քէ ինձի պէս՝ նսեւ դուն՝

Ոկսած հս ծերակալ՝

Պատմութիւն ...:

Ծերանալ սկսողին պատանութիւն կը մնայ: Բանաստեղծը ներշնչման պահուն մօքով օգին մէջ սաւառնած առեւն պէտք չէ որ ոտքերը, գէթ ոտքը, կտրէ հողի ամբուսներէն:

էջ 109՝

Եւ այժմ այնպէ՛ս կը բուխ ինձի՝

Որ եթէ բարունակուի այսպէ՛ս՝

Ա՛լ պիտի չաւարակուի ...:

Ասոր կ'ըսեն հերքումին հերքումը, այսինքն անգոյութիւն կամ ոչնչութիւն: էջ 118՝

Թեւ. ակումբերս օակուիս արուեստական չեմ

Ո՛վ մարդ, մեզ ի՞նչ կը հետաքրքրէ զուտ անձնական հարց մը — ակումբերուդ կեղծ կամ բնական ըլլալը:

էջ 128՝

Պարեգիս մեզ կաղամբ ու լոլիկ կը բուսցնեմ

Ինչ ուզես՝ բուսցուր, ազատ ես, պարոն բանաստեղծ. ազատ ես նաև զանոնք

կուշտ ու կուռ ճաշակելու, լորձնաշուրթն
ըմբռնիսկոտ: Մեզի փնչ:

էջ 180՝

Նորեն ո՛չ ո՛ր դուռն զարկաւ այսօր... ,
Ու երբ ճաշի մասայ առաջնիմ՝
Ծ՛մկ եին ո՛չ միայն օտրեփնեռ իմ՝
Այլեւ կարասներս բոլոր... :

Խոհարար լսաթիւրինթան մը և ուրիշ
աշխն: Երազամիտի գոռանցանք:

էջ 307՝

Յ.Ս.Սահման համբայ մը ունայի՝
Ղեկի մը մեզ կը և ինչ:

Երկու ճամբարազանցութիւն: Անշուշտ
իրերը շնչաւորներու տեղ դնել, զանոնք
խօսեցնել արտօնուած ենք երբեմն գրա-
կանութեան մէջ: Բայց ամականներ ու
մակբայներ անտեղիորէն փակցնել մտա-
ծումի, գաղափարի, զգացումի, և նման
աննիւթ իսկութիւններու ալ զոյն ու
տարազ հագցնել՝ այլանդակութիւն է
պարզապէս և ուրիշ ոչինչ:

էջ 323՝

Մեղու մը զինով՝ հեծած
Շօռկի մը փայ օգուպաբ
Օգային խօսք:

Նայն էջ՝

Ու կոյնիսկ սիրեա
Մարախներ գուրս կը ցատեն

Մարախները մեղքերն են արգեօք:
Հայ քերթողութեան հանգչպ ունեցած
մեղանշուսնե՞րը:

Ու կտրելի է գեռ շարքը անհունօրէն
երկարել:

Մեղքեանանի քերթուածներէն ոմանք
արտաքուստ պննուած են բանաստեղծա-
կան ոսկեհուր պատմութեանով: Բայց երբ
է որ շարքը կրցած է տեւաբար պարտկել
միջնակին անանկութիւնն ու փառութիւնը:

Դժբախտաբար զրկուած ենք իրեն
թաղողութիւն մաղթելու ալ միթաբան-
քէն: Վասնզի Միշխանեան հասած է տա-
րիքի մը, ուրկէ դժուար է անկեպել
փնչպէս նկարագրի՝ աշխպէս ու իմացա-
կան յիշաշրջում կամ բարեփոխութիւն:

«ԲՈՑԵՐ»

Յայ. Պէրտի, 1973, էջ 160

«ՀՈՂԵՆ ԵՐԿԻՆԵ»

Յայ. Լոս-Անճելիս, 1977, էջ 127

Հեղինակ՝ ՄԵՐՏԻՉ ՀԱՃԵԱՆ

Նախորդին մեղքերը կրկնող և ա-
ւելիով և (բայց հակառակ տառը՝ մրցա-
նակի ալ արժանայած) այս զոյգ հատոր-
ներով թեթեւ հեղինակը լրիւր զբաղելու
Սահայն Մկրտիչ Հոսեան արտածականերէ
ի վեր հրապարակը տղակոյ հնճն մըն է:
Ծնւաւած Մեքսիկայի խարթ, ուր չօշա-
փելի է կազմակերպեալ հաշկական գաղութ
մը իսկ չհաճի գոյսելիւն, գրեցի Միտցեալ
Պահանջներու և Բարեկարծականէ հովա-
նաւորուած չբնականներու մէջ ծանօթ է
վաղուց իբրեւ դրող ու մանաւանդ բա-
նաստեղծ: Չենք գիտեր եթէ ի՞րն է Մ.
Հոսեան անունով 1948ին Պոլիս ըոյս տե-
ած ճկնաստեղծը՝ Թանեայակոյ պորթը:

Յիշեալ երկու երկերուն մէջ, Հաճ-
եան չսփածոյ խօսքին տեղ տեղ խառնած
է Խորձակը, որ սակայն արեւէ կապ ըսնի
Պորթակ բանաստեղծութիւնն ունենով ծա-
նօթ զրակին որձեւէջ սեւին հետ:

Պիտի չխօսինք իր գրելածին մա-
սին, իր գործին մէջ արուեստի չգոյու-
թիւնը փաստելու համար աւելի քան բա-
ւարար են գրքերէն կատարուած հնաե-
ալ մէջբերումները:

Առնենք առաջին գրքէն, էջ 30՝

Իմաստըսեմնեմ

զիստըսեմնեմ

եւ պատերազմեմ առաջ

մարդիկ սերս սեղծած էին:

Սեղծել բայց սէրին խորթ, անյա-
բիր, բանի հոգցուած շապիկի կը նմանի:
Իսկ էջ 37ի ճեպարեկ Անուանեալն
խորագրիւր կրող չնաշխարհիկ կտորն ալ
ըմբռնեցէք առանց մեկնաբանութեան,
ու եթէ քաջ էք՝ ձեր ծիծաղը զօպեցէք:
Եթեալ մը սակայն՝ որուն խորքը ցաւ
կայ ու ցասում, ի տես հայ բանաստեղ-
ծութեան հանդէպ գործուած այս նրբա-
պնդութեան, անոր մակարդակի այն ցաւ
ծութեան, անոր աման ապրանքի ձերած-
ուելուն:

ՈւՂԻՍ Գոհար Գառնուկ Գալլուկ
Յասմիկ Կաթա Զուար Զուարդ
Կարապ ուլիկ Ենիկ փոսիկ
Իսկ յաջորդ էջին՝ «Գոռնուար բառեր»
Լեռ ամպ արիւն ձիւն ձայն կարապ
կաման

ջուր ցայդ ծառ անիւ արեւ տեղեւ
զմուխս բուրակ մուտք ծով փուտ
Իրարու հետ ոչ մէկ կապ ունեցող
բառեր — «մուտք»ը գոյական իսկ չէ —
ա՛ռ և քով քովի չարէ և ... Կ'ըլլայ
քերթուած: Ի՛նչ դիւրին է, ահա՛ք:

Արտագրուած կտորներուն մէջ նկա-
տեցիք անշուշտ կէտադրութեան նշաննե-
րու բացարձակ բացակայութիւնը:

Էջ 26ի «Սառուան» հապա — նկատել
երկու տերու գրաքնութիւնը —, «Զուլ-
տործ»ը խեղկատակութիւն.

Սառուա մարմին

Սառուա քովանի

Սառուա դիւրանի

Սառուա արթի

Սառուա հաւիտ արթիւն ու կնիւրուկ

Կը բաւականանա՞ք երկրորդ հատո-
րէն արտագրելով մաս մը էջ 98ի «Արե-
ւին» խորագրուած քերթուածէն.

Կասկածելի ե արեւը

որ ապահովաբար

մեզ տալիսնու համար չէ գրուած հոգ

Ի՞նչ ծագումն է արդեօք

Ի՞նչ կը խորհի մեր մասին ...

Հարցուցի եւ կուրցուց զիս

Գոնե արուեստ չըլլար ...

Անճառ ու անկապ խօսքեր, ոչ աւելի
և ոչ պակաս:

Հաճեան բառաստեղծութիւնը կ'երեւի
թէ կը չփոթէ բանաստեղծութեան հետ —
ա՛յնքան մօտ են անոնք իրարու: Կնչու-
մով: Եղած — չեղածը տառ մըն է: Ահաւա-
սիկ փունջ մը իր պէտքուն բառացանկէն.
յովնալոյժ, քաղաքափի, գոռոզաբար, զեռ-
մաւարտուռ, հրաբխահուր, քաղաքաբալիս,
ժանաբալիս, ալլաբեւեռ, ստապառ և այլն:

Հաճեան ալ տարիքաւոր է: Ուրեմն,
լաւ պիտի ըլլար այս գրութիւնն ալ փա-
կել նոյն խօսքերով՝ որով փակեցինք մեր
նախորդ գրութիւնը:

Գ. ՃԱՐՏԱՐ

ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿ ԾՆՆԴԵԱՆ ԴԱՆԻԷԼ ՎԱՐՈՒԺԱՆԻ

Անցեալ տարի, երբ մեծավառակ
գրողէս — քննադատ Յ. Օշականի ծննդեան
դարագարձի տոթիթով ՎՍԻՆՆԻ Բացառիկ
թիւ մը հրատարակեցինք, «Համապատ-
կեք՝ ինքնուրուի գործէն ընտրեցինք
Դ Վարուժանի յատկացուած բաժինէն
գլուխ մը, առանց անդրադառնալու թէ
հասած էինք սեմին 1984ի, որ իր կար-
գին ծննդեան դարագարձն էր մեծանուն
բանաստեղծին: Ապա թէ ոչ, ի՛նչ աւելի
յարմար՝ քան տրուածը, նշելու համար
ոչ նուազ կարեւոր ա՛յս դարագարձը եւ:
Ուստի, թող ներուի մեզի յետագայ տկար
տողերով բերել մեր համեստ բաժինը,
վեր առնելու համար անձն ու գործը քա-
նաստեղծի մը՝ որ, հակառակ իրեն շնորհ-
ուած տարիներու քակաւութեան, եղաւ
փառքերէն մէկը մեր քերթողութեան:

Երբ կը խօսինք բարձրատեսի քայք
վաղամեծիկ մեր գրողներուն (ու նաեւ այլ
արուեստներու ու պատմական գործիչներու) մասին,
անկարելի է որ չայցուինք ցաւառիթ
մտածումէ մը. — Որքանով աւելի ճոխ
պիտի ըլլար մեր գրականութիւնը, եթէ
թուրքն ու թաքախաղ, կարծես իրար հետ
դաշնակցած, չհնչէին կարեւոր թիւ մը
մեր գրողներէն: Սիւմանթո, Ռ. Սեւակ,
Վարուժան՝ առաջիններէն, Գ. Գոռնան,
Մեծարեան, Տէրեան՝ վերջիններէն, ի՛նչ
փառքերու պիտի տանէին չափաւոր խօսքի
մեր արուեստը:

Միւս կողմէ, համաշխարհային գրա-
կանութեան և երաժշտութեան պատմու-
թեան մէջ ալ պակաս չեն դէմքեր՝ որոնք
քառասունէն՝ վար մահը գիծաւորած ըլ-
լալուն հակառակ՝ մարդկութեան կա-
կած են արուեստի հոյակապ գործեր:
Քից, Շէլի, Ալպէր Սամէն, Շուպէրթ,
Մօցարթ, Շօփէն գերազանց նմոյշներ են
այս գեանի վրայ: Բայց անոնք զուտա-
նոր են մեծ ու դարերով ազատ ապրած
ժողովուրդներու:

Վարուժանի քերթողութիւնը, մանա-
ւանդ «Յեղիւն Սիրտ»ը և «Հեթանոս եր-
գեր»ը, գերազանցօրէն յղուած ու ազնւո-

ւական — ներուժի թող հոս քիչ մը ան-
տեղի այս բառը — իր ոճով ու գունագեղ
պատկերներու առատութեամբ, հաւասար
ողջ չունեցաւ մեր քնարերգութեան մէջ,
ի բոց առեալ թէքեանք։ Արիւնոտ մօ-
տաւոր անցեալէ մը մշտնջող ապագայի
մը երկարաձուլած քանի մը տարիներու
միջոցին, մեր գարաւոր պատմութեան
փառքերը վերստին կեանքին կոչելու ու
հայ նորահաս սերունդը անոնցմով զին-
ուած լուսաւոր (ինչպէս կ'երեւակայուէր)
ապագայի մը լարելու վսեմ առաջադրան-
քին օպտատրու, վարուժան իր քնարին
վրայ երգեց հայրենիքն ու հայ ցեղը,
վսեմ ու անգերադասելի տրուեստով։

Եւ քէ մեզ այս առիթով հաստատել
թէ սփիւռքի մօր նորահաս սերունդը —
իրենց մայրենի լեզուին տիրապետածները
անշուշտ անոնցմէ — կ'ընտելու մարդկո-
վին առօրեայ մտահոգութիւններով եւ
կամ հմայքին տակը տեղական, օտար
մշակոյթներու, անտեղեկ կը մնայ մեր
ցեղային արժէքներուն մէջ իր ուրոյն
տեղը գրաւած քերթողական արուեստին,
մասնաւորաբար Արուեստագէտ Սերունդի
դէմքերուն, որոնք Եւրոպական մշակոյ-
թին լաւապէս հաղորդ՝ չափածոյ խօսքին
արուեստը հասցուցին շքեղ բարձունքնե-
րու։ Նոյն յանկերգը, պիտի ըսեն շատեր,
այս էջերէն։ Կրնանք հոռանքն ի վեր
թիւփարել։

Որքանով սակայն մեր մշակոյթի
մեծ երախտաւորները պիտի բարոյալը-
ուէին, եթէ հրաշիւք իմն գիտնային թէ
իրենց շիջումէն ոչ շատ յետոյ, ժամա-
նակը դեռ դար չկուպած, նոր սերունդը
կունակ պիտի դարձնէր անոնց գործին,
ակամայօքէն ստիպուած ըլլալով, իբր թէ,
հպատակիլ կեանքի հրամայական պահանջ-

ներուն։ Բայց գիտենք թէ կամքն է կա-
րեորը։ Երբ կամքը կայ, ժամանակը կը
ճարուի ճգեսնին տակէն, ինչպէս կ'ը-
սեն, իսկ երբ չկայ՝ դիւրաւ կը ճարուին
պատրուակները։

Ժամանակակից սերունդը, տարբեր
ժողովուրդներու մօտ։ Բայց օտարներ —
հայրենիքի մը հովանին վայելողները —
չունին կարիքը, մեղի չափ ու նման, ի-
րենց անցեալն ու արժէքները օգնութեան
կանչելու, դիմանալու համար դարեւ
մաշումին։

Վարուժանի գործը կենսախայտ է եւ
բարխուն, որովհետեւ իր ներշնչումը
առած է ուղղակի հայու սրտին արդար
ու առողջ զարկէն. անոր պատկերները
յստակ են ու թովիչ, որովհետեւ վերցուած
են հայու հարադատ կեանքէն, ուր վառ
մնաց միշտ ջահը յոյսին։

Բազմիքի մէջ — ամենէն թովիչ չըր-
ջանը մեր քնարերին — Չպուքքեար-
եան ընտանիքի համեստ երգիքին տակ
իր աչքերը բացած, Եւրոպայի մէջ հա-
մալսարանական կրթութիւն առած ու 31
տարեկանին ամենէն անգութ միջոցներով
այս տշխարհէն հեռացուած հայ քերթո-
ղութեան այս մեծ քնարակիրին ծննդեան
դարադարձը, դժբախտաբար, համապա-
տասխան շուքով ու պտուշան հանդիսաւո-
րութեամբ չնշուեցաւ մեր շատ մը գա-
ղութներուն մէջ։ Կը կասկածինք թէ ար-
գիւնքը կասկածելի կուսակցական կամ
քաղաքական դէպքի մը դարադարձը պիտի
դիմաւորուէր նոյն գաղջութեամբ։ Չսոս-
նանք սակայն թէ մենք մեր մշակութա-
յին դանձերուն շնորհիւ է որ կրնանք
ճակատաբաց կենալ ազգերու մեծ պատկե-
րաբարին մէջ։

Գ.

ՏԵՄԵՐԱԿԱՆ ՏԱՐԻ ԵՌԱՆՔ

ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆՔ

ԲԱՅՄԱՆ ԳԱՍԲԱՐԱՆԻ ՀՈԳԵԼՈՅՍ Տ. ԵՂԵՇԷ Ս. ՊԱՏՐԻԱՐԹԻ ԴՈՒՐԵԱՆ

Զոռնայի սպանության 28-րդ տարեդարձության օրը, յաջորդ օր թարգմանչաց առաջին ըստ Հին Տոմարի, մեծ շուքով տեղի ունեցան այս կրկին արարողությունները՝ Այս մասին երկու օր առաջ տպագրված ֆանուշով ցրված լինելով. ներկայ էր մոզմոքեան խառն բաղմունքին. մեծ քանակությամբ օրերու նման:

Առաջադրված. Ս. Յակոբեանց Մայր Տոմարին մէջ մատուցուեցու եպիսկոպոսական հանդիպումը Ս. Պատարագ: Ժամարան էր Լուսարարապետ Տ. Մարտիկ Ս. Եպիսկոպոս: Ս. Պատարագը էր Աթուռն խոսեցաւ օրուան ջարդը: Բնաբանն էր: Վերջապահ դնեմ ի Սիւն վէմ ընտիր, գլուխ տնկեան պատուական (Ա. Պետր., Բ. Ե): Այս խոսքին բնագրական իմաստին թելուդրած հոգեւոր խորհրդածութիւններէն վերջ, բացատրեց թէ մեր հաւատքին և բարոյականին հիմնական հաստատուութիւնը, անխորհրդակի ժողովը՝ օրուան վրայ կը հանգչի Քրիստոսական եկեղեցին, Բրիտանոս է, կենդանի վէմը, որ ինքնին կհանգ և և կենդանարար զօրութիւն: ... Կենդանի վիճակը եղած են ամէն ուղիք, քրիստոսեանց անուան տակ տպրած բոլոր ժողովուրդներուն մէջ, ամէն ժամանակ. իրենց արիւնովը, կեանքովը, մտածումովը. իրենց սիրովը և բարոյականովը Ապառնիոս նուիրուած անձինք: ... Երբ քիչ մը վերջը, ըստ, երթանք բարոյական յայն շիրիմին շուրջը, օրուան ներքե կը հանգչի ամէնու անմոռանալի հայրը, խորհիւք ամէնք ալ թէ իր հաւատքովը, իր սիրովը, իր գիտութեամբն ու իմաստութեամբը, իր բարձր աստուածովը, իր կամքի մեծութեամբը և նուիրումին ուղիով ինչ կենդանի բարձրութիւն, ամբարձրիւն և հաստատութիւն էր անմերտագլանին կեանքի բարոյական շնորհի մէջ, Ս. Պատարագին վերջ, ամբողջ Միաբանութիւն և ժամանակաւոր թափօր կազ-

մարով անմարդկայն գեղի Ս. Փրկիչ, ուր է պատրիարքներու դամբարանը: Ժամանակագրութեան և Սրբոց Թարգմանչաց վարժարաններու միջոցի յայն ժամանակ գլուխը, ուսկից սկսելով մինչև պարիսպին պարտաքին դուռը երկուստեք շարունակ էին 460է աւելի մանկուք, Թարգմանչաց սաներ ու առնուհիներ ժամանակաւորներ քսան երգի Լուսարագուն ճեմեւն ու կուրծք: Երբ թափօրը հասաւ Ս. Փրկիչ քովը, Ս. Պատարագը, սրբազան եպիսկոպոսներ և վարդապետներ շրջապատեցին նորակերտ չիբիւք, դար կը ծածկէր ժպտաւնով շուրջանակի տեղում վարագոյր մը, և որուն շարք կողմերը դուռն էին ծաղկալի թաղարներ և խոշոր կերտներ և Լուսարագուն ժամեր բաշխուեցան ամէնու և սկսաւ հոգեհանգիստը երգուեցաւ ճիւղ յունէիցը, մեղամարդիկ, դաշն և օրտաքաւ Պատարագի Սրբազանը կարգուղ Աւետարանը, ճի վերինն Երուսաղէմը թուրք հոնեց օրտաքը Սրբազան Պատարագը մկրտումով մը կարեց ժամանակը, մէկը ի առաւ ծածկուցը, ու սրտայոյց համբուրեց իր հոգեմտքին քանդակաւոր աւանգը, իրեն հետեւեցաւ ամբողջ Միաբանութիւնը. այդ միջոցին տալք նորէն երգեցին ճեմեւն եկուրդը. ճեմեւն քանիք ճի գեղի Յարգանք: Ժամանակաւոր բաներէն Անդրանիկ Պալատեան (այժմ Տ. Հայկապետ վարդ., Տեառն Ս. Դնդեան) կարգաց իր գրած օղակներ, Հայեցեցեալ ինչ յիշատակին օգնողութեամբ. Նոյնպէս, Տ. Եղիշ վրդ. (այժմ Պատրիարք Ս. Աթուռն) կարգաց յուզումով և մտածումով լի իր գրած մէկ քերթուածը: Այգ, Պր. Շահան Գերայեան, Ընծայաբանի իմաստասիրութեան ուսուցիչը, զգածուած օրով արտասանեց տպաւորիչ դամբանական ուղերձ մը:

(Աթուռն, 1984, Ը. Յարի, Նոյեմբեր, Թիւ 11, էջ 252-253):

Մ. ՅԱՊՈՒԷ ՆԵՐՍԷՆ

Ամենայն Հայոց Հայրապետի Օծման տարեգրքի աբրիթով, հետեւեալ հեռագրէրը յղուած է Մայր Աթոռ . . .

Թրոստ, եւ, 3 Հոկտեմբեր 1984
Ն. Ս. Օծուբլին Տ. Տ. Վազգէն Ա.
Կարողիկոս Ավետիսյան Հայոց
Ա. Էջմիածին

Ձեռք Արքեպիսկոպոս Կոնստանդնուպոլսի եւ օծման 29րդ տարեգրքին ուղարկեալ անկողնի, հանքեյք ընդունիլ մեր, Վ. Քալիֆիսինց Լիւթանուբլիոն եւ Սալիմանյա համայնքի չիւմպին շնորհաւորութիւնները, երկուսն ու հաշմանիկ օտերու լաւագոյն բարեմասրբաւ իւրեւեռով հանդիման:

Ե՛ր Ե՛ւ ՈՐՔԵՎՍ. ՏԵՐՏԵՐԻԱՆ
Պատրիարք Հայ Երուսաղեմի

Ե Կ Ե Ղ Ե Յ Կ Կ Ա Ն Դ - Բ Ե Մ Ա Կ Կ Ն Ի

● Բշ. 1 Հոկտ. — Յիւսէակ մեռելաց: Մայր Տաւադրի Ս. Գրիգորի մատրան մէջ պատարարեց շոգոյ Տ. Ուկի Վրդ. Որդիքեան: Ապա, Գեղշ. Բ. Կիրեղ Եղբայր. Նախարարեց հոգեւ հանգստեան պաշտամունքին, որ հրկեւեցաւ գաւթի, Երանուշեար Տ. Կիրեղ Պատրիարքի շիրմին մօտ:

● Եր. 6 Հոկտ. — Տոն խաչի: Ս. Պատարարք մատուցուեցաւ Մայր Տաւադրի Ս. Նշան վերնաշատրուան մէջ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Ռաւրէն Վրդ. Յովակիմեան:

● Կիր. 7 Հոկտ. — Բարեկեցում Վարդապ. Ս. Խոյի լղանց: Ս. Պատարարք մատուցուեցաւ ի Ս. Յարութիւն, մեր վերնաշատրան մէջ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Գաւառն Արդ. Ալեանեան:

● Աւր. 12 Հոկտ. — Նախատեսակը պաշտուեցաւ Հայոց Ա. Գեորգի եկեղեցիին մէջ: Հանգիստեան էր Գեղշ. Տ. Կիրեղ Եպս:

● Եր. 28 Հոկտ. — Ա. Գեորգի զօրավարին: Ս. Պատարարք մատուցուեցաւ Հայոց Ա. Գեորգի վանքի եկեղեցիին մէջ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Վանիկ Վրդ. Մանկասարեան: Երթուղարքի թափօրները Գլխաւորից Գեղ. Տ. Կիրեղ Եպս. Գարիկեան: Ապա Միաբանութիւնը պատուաւորուեցաւ Հայոց Եպիսկոպոսական Փոխանորդին:

— Կէսօրէ ետք, Պատր. Փոխանորդ Գեղշ. Տ. Կիրեղ Եպս. Գլխաւորութեամբ, Միաբանութիւնը Չըրաշափառով մուտք գործեց Ս. Յարութեան Տաւար, որ մեր վերնաշատրան մէջ պաշտուեցան ժամերգութիւն եւ Նախատեսակ: Ապա կատարուեցաւ Տնօրինական Սրբատեղիներու այցելութեան հանդիսաւոր թափօր Տաւարէն Ներս. Թափօրապետն էր Հոգշ. Տ. Գաւառն Վրդ. Երեմիան:

● Կիր. 14 Հոկտ. — Տոն Վարդապ. Ս. Խաչին: Գլխաւորին եւ առաւօտեան ժամերգութիւնները պաշտուեցան ի Ս. Յարութիւն, մեր վերնաշատրան մէջ, իսկ օրուան հանդիսաւոր Ս. Պատարարք մատուցուեցաւ Ս. Գեղեղմանին վրայ: Ժամարարն էր Գեղշ. Տ. Կիրեղ Եպս.: Լուսարարապետ Գեղշ. Տ. Գարեգին Արքեպս. Նախարարեց Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Տ. Տ. Վազգէն Ա. ի Օծման 29րդ տարեգրքի մտքի կատարումը: Վարդապետական Մաղթանքին:

● Եր. 20 Հոկտ. — Ս. 72 առկեւեցն Գրիգորի: Ս. Պատարարք մատուցուեցաւ Մայր Տաւարի Ներքին գաւթի Ս. Գեորգի սեղանին վրայ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Ռաւրէն Վրդ. Յովակիմեան:

● Կիր. 21 Հոկտ. — Այսօր կատարուեցաւ Ռեմիէի Ս. Գեորգի վանքից տարեկան ուխտաւորութիւնը: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Գաւառն Արդ. Ալեանեան: Բաւական ժողովուրդ հեղած էր Կրօնապաշտեան, Նախարար, Հայքաշէն:

● Աւր. 26 Հոկտ. — Նախատեսակը պաշտուեցաւ Մայր Տաւարին մէջ: Հանգիստեան էր Գեղշ. Տ. Կիրեղ Եպիսկոպոս:

● Եր. 27 Հոկտ. — Ա. Խորվանդաց վարդապետացն մեռաց (Տոն աղպայիկ եւ եկեղեցական) 2 Ս. Պատարարք Ս. Մայր Տաւարի Աւագ Սեղանին վրայ մատուցեց, ըստ բովանդակեան, Ս. Թաքոն մանչաց Երկր. Վարդարանի Տնօրէնը Գեղշ. Տ. Կիրեղ Եպս. Գարեգին: Կիրեղեանից Գեղ. Գաւառնին Ննկեցեց Նախարարութեան հոգեւանդատեան պաշտամունքին Նախարարեց Լուսարարապետ Գեղշ. Տ. Գարեգին Արքեպս. Գաղպեան:

● Կիր. 28 Հոկտ. — Ս. Պատարարք մաւ աւագութեան ի Ս. Յարութիւն, մեր վերնաշատրան մատրան մէջ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Գաւառն Արդ. Ալեանեան:

● Եր. 3 Նոյմ. — Ս. Զորից Աւետարանացի: Գաւառից Գեղ. ի վեր առաջին անգամ ըլլալով, այս տարի կարելի եղաւ այս պատիւնը Ս. Պատարարք մատուցանել Ս. Յարութեան գաւթի Ս. Յովնանիէն Աւետարանի մատրան մէջ, գաւթի շիրմին: Գաւառնին պարգայած Թ. մատրան հարողութիւնը աւարտած ըլլալուն ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Կոմիտաս Վրդ. Երեմիան:

● Կիր. 4 Նոյմ. — Ս. Պատարարք մատուցուեցաւ ի Ս. Յանուր: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Սեւակ Վրդ. Վարդապետ:

● Բշ. 5 Նոյմ. — Ս. Յովսէփիայ Աստուածաբան: Ըստ սովորութեան, Ս. Պատարագ մատուցուեցաւ ի Ս. Աստուածածին, Հայր Թովթփի գերեզմանին վրայ: Պատարագին էր Տաճարին Տեսչան՝ Հոգ. Տ. Հայրիկ Վրդ. Գալաշեան:

● Եր. 10 Նոյմ. — Ս. Երկոստան վարդապետաց: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Գրչխաղիբ: Ժամարարն էր Հոգ. Տ. Վանիկ Վրդ. Մանկասարեան:

— Կէսօրէ ետք, Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր գլխաւորութեամբ, Միաբանութիւնը շարժափառով մուտք գործեց Ս. Յարութեան Տաճար: Ս. Գերեզմանի և Գիւտ Խալի ալբի ուխտեւորէն ետք, վերջնայ փնջ՝ Ս. Գր. Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ պաշտուեցան ժամերգութիւն և նախատեսակ: Ապա կատարուեցաւ Տնօրինական Սրբատեղեաց այցելութեան կանդիտաւոր Թափօր Տաճարէն ներս: Թափօրապետն էր Հոգ. Տ. Կոմիտաս Վրդ. Երզլէթեան:

● Կիր. 11 Նոյմ. — Գիւտ Խալի: Գերեզմանի և առաւօտեան ժամերգութիւնները պաշտուեցան և Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Լուսաւորիչ: Ժամարարն էր Հոգ. Տ. Ռուբէն Վրդ. Յովակիմեան: Ապա կատարուեցաւ մեծահաղթէս Թափօր, որ նախ իրաւ Գիւտ Խալի ալբը և ապա բարձրանալով Ս. Գերեզմանին շրջափակը, Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր գլխաւորութեամբ — որ ամպնովանի տակ՝ Կենաց Փայտի մատուցեց ունէր ի մեռել — երկու Թափօր դարձաւ: Հանդիսութիւնները վերջ գտան Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ:

● Եր. 17 Նոյմ. — Տօժ Ամենայն Արք: Մայր Տաճարի Ս. Գլխաղիբ մատարան մէջ պատարագեց Հոգ. Տ. Կոմիտաս Վրդ. Երզլէթեան:

● Կիր. 18 Նոյմ. — Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Յարութեան, մեր վերնամատարան մէջ: Ժամարարն էր Հոգ. Տ. Գրգոր Արք. Ալեանեան:

● Աւր. 23 Նոյմ. — Նախատեսակը պաշտուեցաւ ի Ս. Հրեշտակապետ: Հանդիսապետն էր Գեր. Տ. Կիրակոս Եպս.:

● Եր. 24 Նոյմ. — Տօժ Ս. Հրեշտակապետաց Գարբիէի և Միլայէի: Առաւօտեան ժամերգութիւնը պաշտուեցաւ և Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Ս. Հրեշտակապետաց եկեղեցւոյ մէջ: Ժամարարն էր Հոգ. Տ. Վանիկ Վրդ. Մանկասարեան: Բարձրարուել Աղաւնի ձէվահրեանի և պարագայից հոգիներուն համար կատարուած տարեկան հոգեհանգիստին նախագահեց Գեր. Տ. Կիրակոս Եպս.:

● Կիր. 25 Նոյմ. — Դարձեալ առաւօտեան ժամերգութիւնը պաշտուեցաւ ի Ս. Հրեշտակապետ, իսկ Ս. Պատարագը մատուց, ըստ սովորութեան, մատուց նոյն վանքի Տեսչան՝ Հոգ. Տ. Սեան Վրդ. Նաիրայեան:

● Եր. 1 Դեկտ. — Առաւ. Անդրէի եւ Փիլիպպոսի: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխաղիբ: Ժամարարն էր Հոգ. Տ. Համբարձում Վրդ. Գէլշիշեան:

● Կիր. 2 Դեկտ. — Բարեկեցող Յիսակի պահոց: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Ս. Յարութեան Տաճարի մեր վերնամատարան մէջ: Ժամարարն էր Հոգ. Տ. Ռուբէն Վրդ.:

● Բշ. 3 Դեկտ. — Նախատեսակին ի Ս. Յակոբ Նախագահեց Գեր. Տ. Կիրակոս Եպս.:

● Գշ. 4 Դեկտ. — Ընծայումն Ս. Աստուածմոր: Առաւօտեան, Լուսաւորապետ Գեր. Տ. Գարեգին Սրբազանի գլխաւորութեամբ, Միաբան Հայրեր ինքնաշարժերով մեկնեցան Գերմանեանի ձորը ու շարժափառով մուտք գործեցին Ս. Աստուածածնայ Տաճար, ուր Տիրամօր Ս. Գերեզմանին վրայ օրուան հանդիսաւոր: Պատարագը մատուց Հոգ. Տ. Սեան Վրդ. Դարպեան՝ եպիսկոպոսական զգեստաւորմամբ: Ըստ սովորութեան, հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուեցաւ ազգիւ և Ս. Ամենայն բարբար Կիւլլապի Կիւլլէնեկեանի և իր գերդաստանի նշնեցելոց հոգիներուն համար:

● Եր. 8 Դեկտ. — Ս. Նիկողայոսի սփռնեղոց: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխաղիբ: Ժամարարն էր Հոգ. Տ. Գրգոր Արք. Ալեանեան: Վերաբերուող կատարուեցաւ գաւթի՝ Ս. Նիկողայոսի սփռնեղոց վրայ:

● Կիր. 9 Դեկտ. — Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Յակոբ, Ս. Աստուածածնայ խորանի վրայ: Ժամարարն էր Հոգ. Տ. Ռուբէն Վրդ. Յովակիմեան:

● Աւր. 14 Դեկտ. — Նախատեսակին ի Ս. Յակոբ Նախագահեց Գեր. Տ. Կիրակոս Եպս.:

● Եր. 15 Դեկտ. — Առաւելոցն Խաղեոսի եւ Բարդուղիմէոսի: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխաղիբ: Ժամարարն էր Հոգ. Տ. Կոմիտաս Վրդ. Երզլէթեան:

● Կիր. 16 Դեկտ. — Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Յարութեան, մեր վերնամատարան մէջ: Ժամարարն էր Հոգ. Տ. Գրգոր Արք. Ալեանեան:

● Աւր. 21 Դեկտ. — Նախատեսակին ի Ս. Յակոբ Նախագահեց Գեր. Տ. Կիրակոս Եպս.:

● Եր. 22 Դեկտ. — Գլուխումն Ս. Աստուածմոր: Առաւօտեան, Պատր. Փոխանորդ Գեր. Տ. Կիրակոս Եպս. գլխաւորութեամբ, Միաբան Հայրեր ինքնաշարժերով մեկնեցան Գերմանեանի ձորը ու շարժափառով մուտք գործեցին Ս. Աստուածածնայ Տաճար, ուր Տիրամօր Ս. Գերեզմանին վրայ օրուան հանդիսաւոր: Պատարագը մատուց Գեր. Տ. Լուսաւորիչ:

● Կիր. 23 Դեկտ. — Բարեկեցող Ս. Յակոբայ պահոց: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Յակոբ: Ժամարարն էր Հոգ. Տ. Ռուբէն Վրդ.:

● Աւր. 28 Դեկտ. — Նախատեսակին ի Ս. Յակոբ Նախագահեց Գեր. Տ. Կիրակոս Եպս.:

● Եր. 29 Դեկտ. — Ս. Յակոբայ Միլայէի հալապեթի: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխաղիբ: Ժամարար՝ Հոգ. Տ. Վանիկ Վրդ.:

● Կիր. 30 Դեկտ. — Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Յարութեան, մեր վերնամատարան մէջ: Ժամարար՝ Տ. Համբարձում Վրդ.:

Պ Ա Շ Յ Ո Ն Ա Վ Ա Ն Ք

● Կիր. 7 Հոկտ. — Քաղաքին Հայ-Կաթոլիկե համայնքի Նովի Գերյ. Յովսեփ Ս. Վրդ. Շատարեանի պաշտօնով Պէյրուսի փոխադրուելու և Գերյ. Յովսեփ Ս. Վրդ. Ռուպեանի այդ պաշտօնը ստանձնելուն առիթով, իրենց եկեղեցիին մէջ կատարուած հանդիսութեան ներկայ գտնուեցան Պատր. Փախանորդ Գերշ. Տ. Կիրեղ Սպ. Գարեգեան և Հոգշ. Տ. Բարսեղ Վրդ. Գալէմսէրեան:

— Կէտորէ ետք, Հոգշ. Տ. Գուսան Արեղայ ներկայ եղաւ Rosary Sistersի հիմնադրութեան 100-ամեակի առիթով Լատինաց Պատրիարքի կողմէ Մայրապետանոցի եկեղեցիին մէջ մատուցուած հանդիսաւոր Ս. Պատարագին և յաջորդող ընդունելութեան:

● Ուր. 12 Հոկտ. — Սպանիայ զգալին տօնին առիթով, Սպանական Ընդհ. Հիւպատոսին կողմէ, Հիւպատոսարանի մէջ խորհուած ընդունելութեան ներկայ գտնուեցան Գերշ. Լուսարարապետ Տ. Գարեգին Արքեպ., Գերշ. Տ. Կիրեղ Սպ., Աւագ Թարգման Հոգշ. Տ. Սևան Վրդ. և Քարտուղար Տիար Գ. Հինգիլեան:

● Կիր. 14 Հոկտ. — Կէտորէ ետք, Հրէից Սուքքօթի (Տաղաւարահարաց) տօնին առիթ, Քաղաքապետ Վոսմ. Թէտի Բոլլէքի կողմէ, Գաթի բերդին մէջ տրուած ընդունելութեան ներկայ գտնուեցան Գերշ. Տ. Կիրեղ Սպ. և Հոգշ. Տ. Վանիկ Վրդ. Մանկաստան:

● Գշ. 16 Հոկտ. — Պաշտպանութեան Նախարար Իցնաք Բադինի կողմէ, Իսթայէլ այցելող Միացեալ Նահանգաց Պաշտպանութեան նախարար Գուսպար Ուայնպերգերի ի պատիւ Թէլ Ալիփի մէջ տրուած ընթերցին ներկայ գտնուեցան Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը, Գերշ. Տ. Կիրեղ Սպ. և Տիար Գէորգ Հինգիլեան:

● Բշ. 22 Հոկտ. — Երեկոյեան, Ն. Սրբուրին Յովհաննէս-Պօղոս Բ. Պապի գահակալութեան Երբ տարեգարծի առիթով, Նոթր-Տամի հիւրանոցի մատան մէջ, Պապական Նախարկ Մոն. Քարլոս Քիւրթի նախագահութեամբ կատարուած սկզբնականին և յաջորդող ընդունելութեան ներկայ գտնուեցան Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Գարեգին Արքեպ., Հոգշ. Տ. Սևան Վրդ. և Տիար Գ. Հինգիլեան:

● Նշ. 25 Հոկտ. — Երեկոյեան, Յունաց Ամեն. Տ. Տիարտոս Ա. Պատրիարքի կողմէ, իր անուան տօնին առիթ և Ս. Երկիր այցելող Անկէքի Քաղաքապետին ի պատիւ, Համբարձման լերան Գալիլիայ վանքին մէջ շաբաթական ընդունելութեան ներկայ գտնուեցան Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը, Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Գարեգին Արքեպ., Գերշ. Տ. Կիրեղ Սպ., Հոգշ. Տ. Սևան Վրդ. և Տիար Հինգիլեան:

● Դշ. 31 Հոկտ. — Երեկոյեան, Reformation Dayի առիթով, Լուսարարական եկեղեցւոյ մէջ կատարուած պաշտամունքին և յաջորդող ընդունելութեան ներկայ գտնուեցան Հոգշ. Տ. Սևան Վրդ. և Տիար Գէորգ Հինգիլեան:

● Ուր. 2 Նոյմ. — Ամերիկայաց Արևելեան Թեմի Բաղմամայ Առաջնորդ Գերշ. Տ. Թարգմ Արքեպ. Մանուկեան կարճատև այցելութեամբ ժամանեց Ս. Աթոռ:

● Դշ. 28 Նոյմ. — Փարիզի Նարնտի Առաջնորդ Գերշ. Տ. Գիւս Եպ. Նազդաշեան հիւրաբար ժամանեց Ս. Աթոռ և, իր դիմումին վրայ, ընդունուեցաւ Միաբան Ս. Աթոռայ: — Մեկնեցաւ շաբաթի մը ետք:

● Ուր. 30 Նոյմ. — Երեկոյեան, Սկզբնական եկեղեցւոյ մէջ, St. Andrew's Dayի առիթ կայացած պաշտամունքին և յաջորդող ընդունելութեան ներկայ գտնուեցան Գերշ. Տ. Գիւս Եպ., Հոգշ. Տ. Բարսեղ Վրդ. և Տիար Գէորգ Հինգիլեան:

● Նր. 8 Դեկտ. — Փարիզի Քաղաքապետ Ժաք Շիրակի Իսթայէլ այցելութեան առիթով, Գերշ. Տ. Կիրեղ Սպ. դիմաւորութեան գնաց օգնական:

● Կիր. 9 Դեկտ. — Յրանալի Ընդհ. Հիւպատոսին կողմէ, Փարիզի Քաղաքապետ Ժաք Շիրակի ի պատիւ տրուած ընդունելութեան ներկայ գտնուեցան Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը և Տիար Գէորգ Հինգիլեան:

● Դշ. 19 Դեկտ. — Երեկոյեան, Հրէից Խաչակայի (Մակարայեցւոյ) և Քրիստոնէից մատուռ Ս. Ենեդեան տօներուն առիթով, Քաղաքապետ Վոսմ. Թէտի Բոլլէքի կողմէ, Քաղաքապետարանի մէջ տրուած ընդունելութեան ներկայ գտնուեցան Գերշ. Տ. Կիրեղ Սպ. Գարեգեան, Հոգշ. Տ. Սևան Վրդ. Լուսարարական և Տիար Գ. Հինգիլեան:

● Դշ. 26 Դեկտ. — Եւրոպացւոց Ս. Ենեդեան տօնին առիթով, Կէտորէ առաջ, Ամեն. Սրբ. Պատրիարք Հայրը, ի գլուխ Միաբանութեան, շնորհաւորական այցելութեան գնաց Լատինաց Ամեն. Ս. Պատրիարքին և Յրանալիականներու Գերշ. Կիւսթոսին Ապ. Աւագ Թարգման Շաբ. Նախ, այցելեց Պապական Նախարարին և Անկիլիքան Արքեպ. Պատր. Փախանորդ Գերշ. Տ. Գարեգին Սպ. այցելեց Յայն-Կաթոլիկներու և Լուսարարականներու Եպ. Կրեան, իսկ Հոգշ. Տ. Սևան Վրդ. Հայ և Ասորի Պատրիկի՝ Ինչլէս Նախ Մարանիս համայնքի Մեծաւորներուն:

● Բշ. 31 Դեկտ. — Տարեկերթի առիթով, Իսթայէլի Պետութեան Նախագահ Վոսմ. Հայրմ-Հերցոգի աղաբանքին մէջ կայացած բարձր-ձեռնարկան համայնքապետներու աւանդական ընդունելութեան ներկայ գտնուեցան Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը, Գերշ. Տ. Կիրեղ Սպ. և Տիար Գէորգ Հինգիլեան:

Տ Ա Ր Ե Կ Ա Ն Ն Տ Ե Ղ Ե Կ Ա Գ Ի Ի Ր

ԵՐՈՒՍԱՂԵՍԻ ԿԻԼՊԵՆԿԵԱՆ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԻ

1984

Ա) Ելեւմտեկան

	Շեքել
1. - Նոր գիրքերու և թերթերու գնում	727,408.00
2. - «Սիոն»-ին՝ փոխանակուած թերթերու հաշուոյն	1,300.00
3. - Գիրքերու և թերթերու կազմին	42,200.00
4. - Ամսականք	254,000.00
5. - Աշխատավարձք	45,005.00
6. - Գրանդան պիտոյք	107,273.72
7. - Ընթացիկ ծախքեր և առանձին պիտոյք	131,500.00
8. - Դրոշմաթուղթ և թղթատար	148,870.00
9. - Հեռախօս	32,396.50
10. - Մանր նորոգութիւններ	10,000.00
Գումար՝	1,499,953.22

Բ) Նոր գիրքեր և թերթեր

	Գնուած	Նուեք ստացուած	Գումար
1. - Հայերէն	53	438	491
2. - Անգլերէն	175	187	862
3. - Զրոյսներէն	36	46	81
4. - Գերմաներէն	3	16	19
4. - Արաբերէն	23	24	47
5. - Եբրայերէն	2	—	2
	292	710	1002

ՍԱՀԱԿ ԳԱԼԱՅԵԱՆ

Քաղաքապետ

Բ Ա Ր Ե Պ Ա Շ Տ Ա Կ Ա Ն Ն Ո Ի Է Ր Ն Ե Ր

Շնորհակալութեամբ և օրհնութեամբ կ'արձանագրենք 1984 թաւոյ ընթացիկն Ս. Յակոբեանց Մայր Յան Երկն եւ այլ Սրբալայրերուն եղած հետեւեալ բարեպաշտական նուէրները:

1. — Երուսաղէմաբնակ Տիար Արամ Պէլեանէ՝ վեց արծաթապատ աշտանակներ Ս. Գլխադրի համար:

2. — Երուսաղէմաբնակ Օր. Աղնիւ Կորոպեանէ՝ չորս խաչի ձեռագործ բռնիչներ, չորս դնիջակներ և մէկ Աւետարանի բռնիչ:

3. — Գոննատայէն Տիկին Ռիթա Թոփեանէ՝ թեթաւի լրոյ կապոյտ յուլունքներով աշխատուած քորփուրայ մը:

4. — Գոննատայէն՝ Օր. Տիանա Լոս-Անճէլիանէ՝ երկու Աւետարանի բռնիչներ:

5. — Երուսաղէմաբնակ Երէզկին Եղիաարեթ Անդրէասեանէ՝ Ս. Յակոբեանց Տաճարի Աւագ Խորանին համար ռակիթել ձեռագործ քորփուրայ մը:

6. — Երուսաղէմաբնակ Տիկին Սուլաթանիկ Մանուկեանէ՝ Ս. Յակոբեանց Տաճարի Աւագ Խորանին համար ասեղնագործ քորփուրայ մը:

ԳՍՐԵԴԻՆ ԱՐԲԵՊՍ. ԳԱԶԱՆՃՈԱՆ
Լուսարարապետ Ս. Արոճոյ

Ս. ԱԹՈՌՈՅՍ ԿԻՒԼՊԷՆԿԵԱՆ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԸ ՇՆՈՐՀԱԿԱՆՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՅԱՄ Է ՀՏՏԵՒԵԱԼ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Հայ Ժողովրդի Պատմութիւն (Հատոր Գ.) — Բաղժանադրեալի իմրագրական կողմէ գիտ — Մ. Պ. Աղայեան, Բ. Ն. Առաքելեան, Գ. Ա. Գալստեան, Ս. Տ. Երեմեան, Լ. Ս. Խաչիկեան, Ա. Մ. Յակոբեան, Մ. Գ. Ներսիսեան: Հայկ. ՍՍՀ Դիտ. Ակադեմիա, Պատմութեան ինստիտուտ, Երևան, 1976, էջ 1023:

Դիւան Հայոց Պատմութեան — Վարդան Գրիգորեան: Նոր Շարք, Գիրք Առաջին, Ղուկաս Կարենցի, Հատոր Ա., 1780-1785: Երևան, Հայկական ՍՍՀ ԳԱ Հրատարակչութիւն, 1984, էջ 594:

Պատմութեան Հարցեր — Գիտական Աշխատութիւնների Միջբուհական Ժողովածու: Բարձրագոյն և Միջնակարգ Մասնագիտական Կրթութեան Մինիստրութիւն: Երևան, Համալսարանի Հրատարակչութիւն, 1978, էջ 250:

Բանասիրական Ուսումնասիրութիւններ — Հրաչեայ Աճառեան: Երևանի Պետական Համալսարան: Հայագիտական Հետազոտութիւնների Կենտրոն: Երևան, Համալսարանի Հրատարակչութիւն, 1976, 235:

Վերիք — Պիոն Յակոբեան: Վաւերագրական Պատմութիւն Առաջին Անգամ Արարատի Գաղաթ Բարձրանալու Մասին, բա Ծ. Պարրոտի և Խ. Արովեանի ճամբորդական նոթերի ու նամակների, հնօրեայ պաշտօնական գրադրութիւնների ու գրառումների: Երևան, ՎՊԿՊՊՊՊՊՊ Գրող, 1982, էջ 182:

Երգարան — Վ. Չաքմաչեան (կազմող): Դասական և Դուստանական Երգեր: Երևան, ՀՀԵԽՍՍՍՍՍՍ Հրատարակչութիւն, 1971, էջ 335:

Acolyte Training Program of the Armenian Apostolic Church — Very Rev. Haigazoun Melkonian. (Armenian & English). Graphics by Rev. Fr. Garabed Kechakian. New York, St. Vartan Press, 1983, pp. 56.

The Same — Teacher's Manual. Fp. 76.

The Same — 10 Tests.

Wedding Service & Betrothal Ceremony — New York, St. Vartan Press, Diocese of the Armenian Church of America, 1983, pp. 63. (Armenian and English).

- Reflective Meditation* — Kay Mouradian. A Quest Book. Wheaton, Ill. the Theosophical Publishing House, 1982, pp. 175.
- The Armenian Evangelical Church* — Vahan H. Tootikian. Detroit, Michigan, Armenian Heritage Committee, 1982, pp. 322.
- Classical Armenian Culture* (Influences & Creativity) — Thomas J. Samuelian (Edited by him). Univ. of Pennsylvania — *Armenian Texts and Studies*. Supported by the Sarkis Tarzian Fund. Series Editor — Michael E. Stone. No. 4 — Classical Armenian Culture — Influences & Creativity. Proceedings of the 1st Dr. H. Markarian Conference on Armenian Culture. Chico, California, 1982, pp. 223.
- Federal Grants Handbook Annual* — November 1980. Washington, D. C., published by the Armenian Assembly of America, pp. 149.
- The Armenian Genocide* (First 20th Century Holocaust) — Richard Diran Klian, 65th Anniversary Memorial (1915-1980). Berkeley, Calif., 1980, pp. 304.
- Armenians Recall 1915 Genocide*. Los Angeles Herald Examiner. How Long Justice? Memorial Edition, 1982, pp. 40.
- Armenian Atrocities: The Murder of a Nation* — Arnold J. Toynbee (Fellow of Balliol College, Oxford). With a Speech delivered by Lord Bryce in the House of Lords. New York, Tankian Publishing Co., 1975, pp. 125.
- Definitions & Deflations* — Jack Antreassian. A Personal Dictionary of Terms Commonly Misconstrued in the Armenian-American Community of 1970s and early 1980s. New York, Ashod Press, 1984, pp. 87.
- Armenian Language*: — A Contrastive Analysis prepared by Sylva Manoogian — Principal Foreign Languages Dept., Los Angeles Public Library. Report No. 2. The Armenian Assembly California Council and Resource Center, 1981, pp. 12.
- Annual of Armenian Linguistics* — Cleveland State University, Cleveland, Ohio, U. S. A. Volume I — 1980, II — 1981, III — 1982, IV — 1983, V — 1984.
- Classic Armenian Recipes: Cooking Without Meat* — Alice Antreassian & Mariam Jebajian. Designed and Illustrated by Adrina Zanazanian. New York, Ashod Press, 1981, pp. 308 + XXXI.
- Armenian Needlework and Embroidery* — Alice Odian Kasparian. A Preservation of Some of History's Oldest and Finest Needlework. Foreword by Dickran Kouymjian. McLean, Virginia, EPM Publications, 1983, pp. 127.
- Mamigon* — Jack Hashian. A Novel. New York, 1982, pp. 318.
- The Perils of Politeness* — Hagop Baronian. Translated from the Armenian by Jack Antreassian. Introduced by Michael Kermin. Illustrated by Adrina Zanazanian. New York, Ashod Press, 1983, pp. 140.
- Voice of Conscience* — The Stories of Krikor Zohrab. Translated and Introduced as above. New York, St. Vartan Press, 1983, pp. 148.
- Musa Dagb and My Personal Memoirs* — Haroutune P. Boyadjian. N. J. Roskeer Press, 1981, pp. 135.
- Armenia: The Continuing Tragedy*. Background Information, 1984/1. Commission of the Churches on International Affairs. Compiled by CCIA in collaboration with Middle East Council of Churches. Geneva, 1984, pp. 55.
- Eastern Armenia in the Last Decades of Persian Rule - 1807-1828* — George A. Bournoutian. A Political and Socioeconomic Study of the Khanate of Erevan on the Eve of the Russian Conquest. Malibu, Undena Publication, 1982, pp. 290.
- A Modern History of Transcaucasian Armenia* (Social, Cultural and Political) — Manuel Sarkisyanz, Ph. D. Nagpur, India, Privately Printed for the Author by Udyama Commercial Press, 1975, pp. 413.

- Britain and the Armenian Question - 1915-1923* — Akaby Nassibian. Croom Helm - London & Sydney. New York, St. Martin's Press, 1984, pp. 294.
- Armenia* — Gevorg Emin. "Soviet Life" Magazine, May 1983 Issue, pp. 10-66. Published by the Embassy of the Union of Soviet Socialist Republics, Washington.
- Armenia in the Twentieth Century* — Ronald Grigor Suny. Scholars Press - Occasional Papers in Armenian Studies. Chico, California, 1983, pp. 87.
- Armenians in the Eighties* — Prospects and Challenges. Proceedings of Conference - Sept. 11-13, 1981 — University of California, Berkeley: Organized by: California Council of the Armenian Assembly, in cooperation with: Armenian Student Association, U. C. Berkeley.
- California Armenians: 1981 Survey* — Aghop Der-Karabetian & Arminé Proudian (University of La Verne). The Armenian Assembly California Council & Resource Center - Report No. 3. Fall 1981, pp. 17. [1975, pp. 28.]
- Regards sur la Presse Armenienne (1794-1974)* — Dr. Kevork Baghajian. Montréal, La Procession (Poésie, 1942-1984) — Rouben Melik. En Couverture et Frontispice Gravures d'Abram Krol. Avec des Ecrits de Marie-Claire Banquart, Jean-Claude Renard et Claude Roy. Paris, Messidor/Temps Actuels et Rougerie, pp. 322.
- Kunst des Mittelalters in Armenien* — Burchard Brentjies, Stepan Mnazakanjan and Nona Stepanjan. Berlin, Union Verlag, 1981, pp. 349. [76.]
- Ծննդավայր Կորուսեալ — Եղուարդ Պոյաճեան: Պէյրուսթ, Տպ. Ալթափրէս, 1984, էջ Տաք Մոխիր — Մանուէլ Աղամեան: Պէյրուսթ, Տպ. Սրազ, 1984, էջ 110.
- «Ի Խորոց Արախ» — Լեւոն Վարդան: Պէյրուսթ, Տպ. Ալթափրէս, 1982, էջ 63.
- (Յիշեալ երեք գրքերն ալ բանաստեղծութիւն են)
- Ծանիր Զքեզ — Գրեգորի Բ. Կաթողիկոս Սարգիսեան: (Բ. Տպագրութ.), Անթիլիաս, Տպ. Կաթողիկոսութեան Հայոց Մեծի Տանն Կիլիկիոյ, 1984, էջ 174.
- Հասկնալ Մանուկները — Փրոֆ. Խաչիկ Մ. Գալուստեան: Պէյրուսթ, Տպ. Կ. Տօնիկ-եան & Որդիք, 1984, էջ 228. [էջ 123.]
- Նայիրեան Մորմոք (Տրամա՝ երեք Արարով) — Սարգիս Վառդան: Պէյրուսթ, 1982, Մուսա Տաղի Քառասուն Օրերը (Դիրք Ա.) — Ֆրանց Վերֆէլ: Թարգմանեց՝ Տաքթ. Բ. Փափաքեան: Անթիլիաս, Տպ. Կաթողիկոսութեան Կիլիկիոյ, 1984, էջ 347.
- Դիւան Ատրպատականի Հայոց Պատմութեան (Ա. Հատոր, Բ. Տպագրութիւն) — Վարդան Եպո. Տէմիրճեան: Պէյրուսթ, Տպ. Շիրակ, 1980, էջ 288.
- Նոյնին Դ. Հատորը — Քարաէսներ Հայտասանի & Իրանի, Տեղեկութիւններ Ատրպատականի Մասին, Յօդուածներ: Պէյրուսթ, 1977, էջ 109.
- Գաւազանագիրք Լիւսնանիի ու Սուրիոյ Հայոց Թեմերու Առաջնորդութեան (Ա. Հատոր) — Հեղինակ՝ Նոյն: Անթիլիաս, Տպ. Ալթափրէս, Պէյրուսթ, 1980, էջ 510.
- Մրցիւններու Վերջալոյսը — Զուէն Պրոգնեան: Իսթանպուլ, 1984, էջ 329.
- Տալ Միայն — Իրմա Աճեմեան: Իսթանպուլ, Եփեսոս, 1975, էջ 190.
- Հայ Դատի Զինուորներ՝ Լաւ Մտիկ Ընէք — Հրանտ Սիմոնեան, Գծանկարներ՝ Զոմեանի: Հօլիվուտ, Կ. Ռիւնթիւկ, 1983, էջ 298.
- Ընթացք ի Կրոց Բարբառ (Ա. Տարի, ԺԱ. Տպագրութ.) — Եղիշէ Արքեպոս. Դուրեան, Ներսիսեան, Տպարար Սրբոց Յակոբեանց, 1984, էջ 100.
- Հարիւր ու Մէկ Հայրէն — Նաւասեմ Գուլապի: Հայերէն & Անգլերէն: Անգլերէնի Թարգմանեց՝ Ewald Osers: Երևան, «Ապրիլ»-Երևանի Գրող Հրատ., 1979, էջ 272.
- Էջմիածնի Դանձեր (Հայերէն, Ռուսերէն & Անգլերէն) — Լուսանկարիչ՝ Պօղոս Պօղոսեան: Խմբագիր՝ Մանիա Ղազարեան, Կեդրառնականական Խմբագիր՝ Գրիգոր Խանջեան: Հրատարակչութեան Գլխաւոր Խմբագիր՝ Վարդգէս Գարակէզեան: Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածին, 1984, Editions Ereboundi, Printed in Finland by Yhteiskirjapaino Oy, 1984.

- Մայր Յուշակ Հայերէն Ձեռագրաց Մշտոցի Անուան Մատենադարանի — Օ. Եղանեան, Ա. Զէյթունցեան և Փ. Անթրեսեան: (Հատոր Ա.) Խմբագրութեամբ՝ Ա. Մնացականեանի և Օ. Եղանեանի «Մատենադարան» Հայկ. ՍՍՀ Մինիստրներին Խորհրդին Ազնթեր Մշտոցի Անուան Հին Ձեռագրերի Խնամախոսութեան, Հայկ. ՍՍՀ Դե Հրատարակչութիւն, 1984, էջ 1984 (Կրկնաշնորհ):
- Հայրենիքի Պարգևները Սփիւռքահայ Գործիչներին — Վարդգէս Ե. Համադասպեան, Երևան, Հայաստանի Հրատարակչութիւն, 1984, էջ 66:
- Ի՞նչ է, Ո՞վ է — Հատոր 1, Ա-Դ — Կրտսեր Տարիքի Գարգալաններին համար, Երևան, Հայկական Սովետական Հանրագիտարանի Գլխավոր Խմբագրութիւն, 1984, էջ 364:
- Շեշտ եւ Իմաստ — Իսահակ Մ. Վրդ. Ղազարեան: Իմաստասիրական մերձեցում մը Ուրոշին և տնոր մասերուն, արամատութ. ճամբով: Նիւ Եորք, 1984, էջ 138:
- Հռոմիլյա (Հայագիտական Տարեգիրք, Գ. Տարի, 1984) — Առաջնորդարան Հայոց Հիւսիսային Ամերիկայի Արեւմտեան Թեմին: Կլէնտէյլ, Գալ/Ֆ., էջ 310:
- Մեղապարտը եւ Մասիսի Դատաստանը — Լեւոն Այվազեան: Լոս Անճիլես, 1984, էջ Առանձնութիւն (Քերթուածներ) — Անդան Էօղէր: Իսթանպուլ, 1984, էջ 159, [95, Ծածուկ Իրականութիւններ (Քերթ.) — Անդան Էօղէր: Իսթանպուլ, 1984, էջ 205:
- Ներքողը (Տաղաշափաւք, ոչ մուրացածայ, այլ ինքնարուխտ առ Գոռնին) — Հրանդ Փափազեան: Իսթանպուլ, Տպ. Գոսթի, 1984, էջ 40:
- Հայերը Լիբանանի մէջ — Սիսակ Յակոբ Վարժապետեան: Հանրագիտարան Լիբանանահայ Գաղութի. Գ. Հատոր, 1920-1980 Շրջան: Պատկերազարդ, Կազմակերպութիւններ, Մշակութային Կեանք: Պէյրուս, Տպ. Սեան, 1981, էջ 583:
- Նոյնին Դ. Հատորը: Գրականութիւն, Դէպքեր և Շարժում, Ազատ Ապարէզի մարդիկ, Առեւտուր, Զարտարարութեամբ և Արհեստներ, 1975ի քաղաքացիական կռիւները, Ֆերիս (Նիւ Ճըրզի), Տպ. Ռոսքէր, 1983, էջ 484:
- Barefoot Boy from Anatolia* — Haig Baronian. Cover Design & Illustrations Paul Sagsoorian. Los Angeles, Abril Printing Co., 1983, pp. 130.
- The Armenian Quarter of Jerusalem* — Victor Azarya. Urban Life Behind Monastery Walls. Berkeley, Los Angeles. London, Univ. of Calif. Press, 1984, pp. 252.
- The Eating of Names* (Poems) — Michael Akillian. New York, 1983, pp. 43.
- Shadows of Time* (Poems) — Haig Khatchadourian. New York, 1983, pp. 5.
- The Mission and Message of the Armenian Church* — Archbishop Sion Manougian. Edited by Dennis R. Papazian, Ph. D. U.S.A., Meditation Press, 1983, pp. 74.
- Armenian Lace* — Nouvart Tashjian. Edited by Jules & Kaethe Kliot. Berkeley, California, «Lacis» Publications, 1982, pp. 36.
- The First Genocide of the 20th Century* — Mark D. Bedrossyan. The Perpetrators and the Victims, with Notes on Armenian History. A Compilation of Facts and Events. Flushing, N. York, Voskedar Publishing Corporation, 1983, pp. 479.
- Histoire d'Arménie* — Takvor Takvorian. Des Origines Jusqu'à la Perte de l'Indépendance. Manuel Scolaire destiné aux Classes 3e et 4e. Année des Cours d'Arménien et à l'Enseignement Secondaire aux Epreuves de Baccalauréat — Option «Arménie». San Lazzaro, Venezia, 1984, pp. 183.
- Les Oeuvres de Philon d'Alexandrie 34b* — *Quaestiones et Solutiones in Genesim* III-IV-V-VI — e versione armeneaca. Traduction et Notes par Charles Mercier. Complément de l'Ancienne Version Latine. Texte et Apparat Critique, Traduction et Notes par Françoise Petit. Paris, Editions du Cerf, 1984, pp. 549.

(Շարունակելի)

Գրառուղար Մատենադարանի
ՍՍՀՍՀ ԳԱԼԼԱՅՈՒՆ

Ս Ի Ո Ն

ՅԱՆԿ ՆԻՒԹՈՑ 1984 ՏԵՐԻՈՑ

Ս. ՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆԱԿԱՆ. —

ՄԱՂԱԲՈՒԱՆ ԱՐՔԵՊՍ. ՕՐՄԱՆԱՆ. —

Տասական Աստուածաբանություն 36,
77, 142, 201

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. —

Ն. ԱՐՔ. ԾՈՂԱԿԱՆ. — Մանրագրություն 161

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ. —

Մ. ՄԱՆՈՒԿԱՆ. — Սերովբե Աբ.

Մանուկների յեասակին 29
(բրգմ.) Չայթ Հարություն աղետոր-
թիւնը (Լուս Պայրբնի) 81, 146, 205

Գ. ՃԱՐՏԱՐ. — Լոյն աղօթք

Մալլ խոհե 85
Ամբարում 151
Մորս յեասակին 210
Մսանուկի փառանքներ 210

ՅՈՂԱՆ. ՇԻՐԱՋ. — Արձան Սբոկանին

80
80
150

ԴԵՂԱԹՈՒՆԱԶԶԻ. — Սուրբ Յակոբ

ՆԱԶԱՐԵԹ Գ. ՉԱՓԱՏԱՐԱՆ. — Յու-
սաղան վիրաւոր 152
Գովերգություն հայրենի 209

ԳՐԱԽՈՍԱԿԱՆ. —

Գ. ՃՐՏԱՐ. — Անաստաս հաղթ

102
«Ինձին» արոց հետ դեմ առ
դեմ եկայ 181
«Լեռներ վիհերու մեջ» 239
«Իրեր» եւ «Հողին Երկին» 241

ԾՈՂԱԿԱՆ. — «Սեփանոս Գրեցեցի»

«Մայր Յուդակ Հայրենի Ձեռագրաց
Մ. Տ. Կրկնիկոյ Կարողիկոսութեան» 238

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ. —

Ս. — Սերովբե խոհեմագրոյ 19

ՓՈՐԳՈՍ ՊԱՏՐԻՐՔ. — Պատգամ եւ

ոչ պատմություն 72
Բարեկարգություն Հայր. Եկեղեցւոյ
130, 196

ԿՐՕՆԱԿԱՆ. —

ՌՈՒՐԵՆ ՎՐԻ. ՅՈՂԱԿԻՄԵԱՆ. —

Ամանորի պատգամ 33
«Խաղաղություն ձեզի» 76
«Խաղաղություն ամենեցուն» 139
Բերքեհեմի Մանուկը 214
ԳԵՂՈՒՄ Ս. ՃԻՆԻՔԻԶԵԱՆ. — Փրկչին
ձնունդը 34
Նուարսակի դաշինքը 35
Խոսքին ոյժը 140
Ուրախ բլլալ 141
Կեղծաւորություն 199
Ապաշխարություն 200

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԱՆՔԵՐ. —

Ն. ԱՐՔ. ԾՈՂԱԿԱՆ. — Ս. Յակոբեանց
Վանք, Երուսաղէմ 40, 86, 153, 219

ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ. —

Ա. Յ. ՍՐՃՈՒՆԻ (Հրատ.) — Ի գրեց-
մանն աստուածընկալ '163, 211

ՊԱՏՄԱԿԱՆ. —

ՏԻՐԻԱՆ Ս. ՔԻՐԻՇԵԱՆ. — Մասնա-
ւոր պատմագրություն Ս. Նեան
Վանուց Սեբասթոյ 44, 91, 157, 216

ՅԻՍՈՒՆ ՏԱՐԻ ԱՌԱՋ. —

Ելեւման վանան Տ. Ղեռնդ
Արեւա. Դուրեանի 53
Յոբելեան՝ բանաստեղծ Վանան
Թեհեանի 54
Պ. Դուրս Կիւլպենկեան մեր մեջ 54
Ման Թարս Թարամանեանի 117
Տ. Նիքե Դուրեան Պատրիարքի
անձնանքու փոխադրությունը 183
Ման Կարապետ Մեղրեանի 183
Ս. Հրեասկապետաց Եկեղեցւոյ
ստալայնականութիւնը 183
Արաւոգրութեան բայման դամբա-
րանի Հոգեւոյ Տ. Եկեք Ս. Պատ-
րիարքի Դուրեան 244

Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ. —		կան Տեղեկագիր Ս. Քարզմանչաց	
Յուճուար — Մարտ	57	Նրկորդական Վարժարանի	104
Ապրիլ — Յունիս	120	ՄԱՐՏԻՐՈՍ ՄԻՆԱՍԵԱՆ (հրաւ.) —	
Յուլիս — Սեպտեմբեր	184	Հրաւչեայ Անտոնեանի Ճամակները	
Հոկտեմ. — Դեկտեմ.	245	Վիեննայի Միաբարեաններին	166, 227
Տ Խ Ր Ո Ի Ն Ի. —		ԻՍԱՀԱԿ Ծ. ՎԻԻ. ՂԱԶԱՐԱՆ. —	
Տ. Սերովբէ Արեւիկա. Մանուկեան		Նորայր Արեւիկա. Պաղարեան	236.
(Կենսագրական գիծեր)	32	Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Տ. Տ.	
ԱՐՄԵՆԱԿ ԳՈՒՅՈՒՄՅԱՆ. — Մանուկ		Վաղդէն Ա. Ծննդեան Բարոզը	2.
խօսակցութիւն յետ մահու	25	Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Տ. Տ.	
Գ. ՃԱՐՍՈՐ. — ՔՏԵՍԻՆ Հայրսուրբը	30	Վաղդէն Ա. Զատիկեան Բարոզը	66
ԱՐԱՅ ԳԱԼԱՅՃԱՆ. — Ներսէս Քա-		Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր Ծննդեան	
մամեան	115	պատգամը Բերդիճեմի Ս. Վրէն	5
Ա. Յ. Լ. Ե. Ի. Յ. Լ. Բ. —		Շնորհաւորական գիր՝ Մեծի Տանն	
ՎԱԶԳԷՆ Ա. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ. — Հայրա-		Կիլիկիոյ Կաթողիկոսարանէն	8, 69
պետական Կոնկակ	194	Շնորհաւորական գիր՝ Ռուսաց Պիմեն	
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ — ՊՈՂՈՍ Բ. ՊԱՊ. —		Պատրիարքէն	9
Կոյ՝ Քաղաղութեան Օրհնական		Շնորհաւորական գիր՝ Վասիլեանէն	10, 70
առիւթ	12	Շնորհաւորական գիր՝ Քենթրլըրի	
Գ. Ճ. — Համառոտ եւ Բաղդասական		Արեւիկոսկոպոսէն	10, 70
ակնարկ՝ մեր եւ Բոյր Եկեղեցի-		Շնորհաւորական հեռագիրներ՝	
ներու Տօնացոյցներուն վրայ	46, 49,	յուլիս Ս. Արտեմէն	11, 71
	171, 231	Ամանորի Հանդէս Ժառ. Վարժարանի	
ՎԱՀԱՆ ԲԺՇԿԱՆ. — Ուսումնասիրու-		եւ Ընծայարանի	56
թիւն շարականաց	50, 93, 176, 223	Ամալիւրի հանդիսութիւնք Ս. Քարզ-	
Գ. — Եկեղեցիներու միութեան հօք-		մանչայ Երկր. Վարժարանի	114
եակը Երուսաղէմի մէջ	54	Երբ Տարեգործ Ապրիլեան Եղեռնի	118
Տիրաւոր շարիք Փրկչին ծննդեան		Ծննդեան դարադարձ Դանիէլ Վա-	
տեան	152	րուժանի	242
ՍԱՀԱԿ ԳԱԼԱՅՃԱՆ. — Տարեկան		Զեկոյց Հայկական Բարեգործական	
Տեղեկագիր Երուսաղէմի Կիլ-		Ընդհանուր Միութեան	119
պեմկեան Մատենագրարանի	61, 248	Բարեպաշտման ճուղներ	49
ԿԻՐՐԵՂ ԵՊՍ. ԳԱՐԻԿԱՆ. — Տարե-		Ցանկ՝ Կիւլպենկեան Մատենագրարանի	
		կողմէ ստացուած գրեթէ	62,
			124, 187, 249

**ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ ԵՆ ԵՒ ՇՈՒՏՈՎ ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԵՆ Ս. ԱԹՈՌՈՅՍ ՏՊԱՐԱՆԷՆ
ԴԱՐՁԱՏԻՊ (ՈՅՈՒԹ) ՏՊԱԴՐՈՒԹԵԱՄԲ**

ՄԱՅՐ ՅՈՒՅՈՒԿ ԶԵԴԱԳՐՈՅ ՍՐԲՅՑ ՅԱԿՈԲԵԱՆՑ
(Ժ. ՀԱՏՈՐ)

Կազմեց՝ ՆՈՐԱՅՐ ԱՐԲ. ՊՈՂԱՐԵԱՆ

Ժ Ա Մ Ա Գ Ի Ր Ք
(ԳՐԱՆԻ)

Ը. Տպագրութիւն — էջ՝ 672

ԱՄԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆ Ս. ՊԱՏԱՐԱԳԻ

Գ. Տպագրութիւն — էջ՝ 196

ՅՈՒՅՈՒԿ ԵՒ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆՆԵՐ
ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ Գ. ԿԻՒՊԷՆԿԵԱՆ ՄԱՏԵՆԱԳԱՐԱՆԻ
ՀԱՅԵՐԷՆ ՀՆԱՏԻՊ ԳԻՐԲԵՐԻՆԻ
(1512 -- 1800)

Կազմեց՝ ԱՐԱՅ ԳՂԱՅՅԱՆ

Վերջաւորութեան Յաւելում՝ Հայ Տպագրիչներու, Մեկենասներու, Միանահաւներու,
Սրբագրիչներու Յանկով եւ Ընտանեկան Ծառով
մօտ 450 էջ

— **Լ Ո Յ Ս Տ Ե Ս Ա Ն** —

Տ Ա Ղ Ա Ր Ա Ն

Ե. Տպագրութիւն — էջ՝ 383

ԸՆԹԱՑՔ Ի ԳՐՈՅ ԲԱՐԲԱՌ

ԵՂԻՇԷ ՊԱՏՐԻԱՐՔ ԴՈՒՐԵԱՆ

(Ա. ՏԱՐԻ)

ԺԱ. Տպագրութիւն — էջ՝ 100

Բ Ո Վ Ա Ն Գ Ա Կ Ո Ի Թ Ի Ի Ն

Կոնգրակ' Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետեն	194
ՓՈԽԱՆ ԽՄԴԱԳԻՐԱԿԱՆՆԵՐ	
— Բարեկարգութիւն Հայց. Եկեղեցւոյ	ԹՈՐԳՈՄ ՊԱՏՐԻԱՐԺ 196
ԿՐՕՆԱԿԱՆ	
— Բերդենեմի մոնուկը	ԹՈՒՐԵՆ ՎՐԴ. ՅՈՎԱԿԻՄԵԱՆ 214
— Կեցածուորութիւն	ԳԷՈՐԳ Ս. ՃԻՆԻՎԻՋՅԱՆ 199
— Ապաւստոսութիւն	» » » 200
ԱՍՏՈՒԱԾԱՐԱՆԱԿԱՆ	
— Տեսական աստուածաբանութիւն	ՄԱՂԱՔԻԱ ԱՐԲԵՊՍ. ՕՐՄԱՆԵԱՆ 201
ՐԱՆԱՍՏՆԱԿԱՆ	
— Զայն Հարութի ուղեւորութիւնը	ԹՐԳՄ. Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ 205
— Մօս յիշատակին	Գ. ՃԱՐՏԱՐ 209
— Մատուցի փերաններ	» » 209
— Գովերգութիւն հայրենի	ՆԱԶԱՐԷԹ Պ. ԶԱՓԱՏԱՐԵԱՆ 210
ՄԱՏՆԱԳԻՐԱԿԱՆ	
— Ի գերեզմանն աստուածընկալ	ՀՐԱՏ. Ա. Յ. ՍՐՃՈՒՆԻ 211
ՊԱՏՄԱԿԱՆ	
— Մասնաւոր պատմագրութիւն	
Ս. Նեան վանուց Սեբասիայ	ՏԻՐԻԱՆ Ս. ՔԻՐԻՇԵԱՆ 216
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԱՆՔՆԵՐ	
— Ս. Յակոբեանց Վանք, Երուսաղէմ	Ն. ԲՐԺ. ԾՈՎԱԿԱՆ 219
Ուսումնասիրութիւն Շարականաց	ՎԱՀԱՆ ԲԺՇԿԱՆ 223
Հրաչեայ Անառեանի Նամակներից Վիեննայի	
Մխիթարեաններից	ՀՐԱՏ. ՄԱՐՏԻՐՈՍ ՄԻՆԱՍԵԱՆ 227
Համառօտ եւ բաղլասական ակնարկ մեր եւ	
խոյր Եկեղեցիներու Տօնացոյցներու վրայ	Գ. Ճ. 231
Նորայր Արեւիկ. Պողարեան	ԻՍԱՀԱԿ Ծ. ՎՐԴ. ՂԱԶԱՐԵԱՆ 236
ԳՐԱԽՅԱԿԱՆ	
— «Մայր Յուդայի Հայերէն Զեռագրաց	
Մեծի Տօնն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան»	Ն. ԲՐԺ. ԾՈՎԱԿԱՆ 238
— «Էկոններ վիճեցու մեջ»	Գ. ՃԱՐՏԱՐ 239
— «Բոցեր» եւ «Հոյէն Երկինգ»	» » 241
Ծննդեան դարադարձ Դանիէլ Վարուժանի	Գ. 242
ՅԵՍՈՒՆ ՏԱՐԻ ԱՌԱՋ	
— Արարողութիւնք բացման դամբարանի	
Տ. Զեղիսե Պատրարի Դուրեան	244
Յ. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ	
— Հեռագիր	245
— Եկեղեցականք - Բեմականք	245
— Պատգամականք	247
Տարեկան Տեղեկագիր Ծուսաղեմի Կիւլպէնկեան Մասեմադարանի ՍԱՀԱԿ ԳԱԼԱՅՃՅԱՆ	248
Բարեկառնական Երուսաղէմ	249
Տանկ' Կիւլպէնկեան Մասեմադարանի կողմէ անպարտաւոր գրեցու	249
Տանկ Երեւոյ 1984 տարւոյ	253